Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Reis door Zweden, 24 mei - 16 aug. 1838

https://hdl.handle.net/1874/389720

Hs.
0 C 12

O.C.12.

Hss. Ackersdijck.
15

T.1316.

Carton N 135
Mss Ackersd. 15
ACADEMIA RHENO TRAIECTINA

Donderdag 24 mei 1838, des morgens om 8 uur ver-
trok ik met den postwagen naar Amsterdam; voor 12
uur kwam ik daar aan. Ik ging dadelyk naar het
bureau der stoomboot op Hamburg, nam myne plaats,
bragt vervolgens myn goed aan boord, en zocht toen
myn vriend den Tex op. Tot des avonds 11 uur zyn
wy zaam gebleven, hebben veel gepraat en gewandeld.
Ik ging op de stoomboot, welke juist om middernacht,
vrydag 25 mei vertrok. Toen ik opstond zagen wy de
Hollandsche en Friesche kusten; de wind was niet gun-
stig. Wy voeren het Vlie uit en het was des middags één
uur toen wy in de volle Noordzee waren. De deine-
ging van het vaartuig werd hinderlyk; vele reisgenooten
verdwenen in hunne kooijen, aan tafel verschenen buiten
my slechts een reiziger, de heer Vidal uit Hamburg, en de
kapitein Dietz, welke naar Hamburg en verder naar Lu-
bek ging, ter zake van het overlyden zynes broeders, den-
zelfden, welke de stoomboot tusschen Lubek en Peters-
burg plagt te voeren. Ik had den dood van dezen laatsten
vernomen en bekwam er nu de treurige zekerheid van. Ik
begaf my na het eten ook ter rust, doch tegen den avond
ging ik weder boven. Wy zagen op geen grooten afstand
de eilanden Terschelling, Ameland. De oostewind deed
ons langzamer gaan dan gewoonlyk; het was guur en be-
wolkt weder.

Zaterdag 26 mei. Wind en weder bleven als te voren;
eerst om half 11 zagen wy Helgoland; vervolgens het vuur-

Twee loodsen deeden de reis met de boot, een voor de Zuiderzee, en een voor de Elbe; evenwel kwam eene loodsboot by het uitvaren van het Vlie, en men moest, zoo ik hoorde, een bepaald loodsgeld betalen; voor den mond der Elbe kwam ook nog een loods aan boord tot Cuxhaven; wanneer men haast heeft, laat men dezen laatsten ook daar, doch betaalt in dit geval evenwel loodsgeld zonder den loods te gebruiken. Voor de Elbe liggen twee vuurschepen, waarop des avonds zeer goed licht van lampen gebrand wordt. Deze blyven hier liggen, zoo lang het ys hen niet noodzaakt de plaats te verlaten; dan nemen zy de wyk naar Helgoland. Ik heb opgemerkt dat wy op onze vaart steeds witte tonnen regts en zwarte links gehad hebben.

In de Elbe hebben wy een groot aantal bruinvisschen zien en dan geheel boven het water zien opspringen.

schip voor den mond der Elbe, en om één uur waren wij aan de Rode ton, waar men den rivier inwaarts; om 3 uur voor Cuxhaven. Het water was nu bedaard, de zieken hersteld, en het gezelschap eenigermate spraakzaam en vrolijk; doch tot algemeen leedwezen vernamen wij, dat de ebbe niet gedoogde dat wij nog dezen avond Hamburg bereikten. Wij voeren tot voor Stade, waar wij het wachtschip zagen liggen, om den tol te verheffen, welke men hier tegen alle regt de voorbijvarende schepen doet betalen. Wat verder lieten wij tegen 9 uur het anker vallen. Er werd thee gedronken, wat gegeten en vroeg naar bed gegaan.

Zond 29 mei. Voor drie uur werd het anker geligt, en ik stond dadelijk op, om de schoone boorden der Elbe te zien. Het was koel maar vrij helder, ik zag de zon opkomen en reeds te half 6 kwamen wij te Hamburg aan. Van deze mij reeds bekende reis behoef ik geene verdere bijzonderheden op te teekenen. Het gezelschap was klein, en ik heb er weinig kennis mede gemaakt. De vrouw van den Griekschen geestelijke, welke bij de kroonprinces is, met hare nicht en nog eene andere Russische vrouw, die naar Petersburg reisden, een meisje uit Hamburg en eene Hernhutterin, die van Zeist naar Christiansfeld ging, waren onze dames. Bij de aankomst in Hamburg bevond het zich, dat het goed der Russische dames in Amsterdam gebleven was, de Consul had verzuimd, het aan boord te bezorgen. De heeren waren kooplieden en een Saksisch officier, welke met eene Russin gehuwd was, waardoor hij ook een weinig Russisch sprak.

Ik nam mijn intrek in den Koning van Zweden; de naam deed mij vermoeden, dat men mij hier omtrent de kosten.

Een mijner reisgenooten op de stoomboot, een jong mensch uit + Lüfingen i. Aargau, met name Bahr, dronk dezen avond bij mij thee. Hij gaat naar Gottenburg om op een kantoor geplaatst te worden.

Buch. S. 157

ming mijner reize welligt eenig onderrigt zoude kunnen geven. Het uitzigt mijner kamer op den Alster is zeer lief.

Ik bezocht den geneesheer Fallati, aan wien ik een brief had van Birnbaum. In de Handelsakademie bragt ik een brief van Van Rees, maar vond den heer Director Langhenie zelf niet. Ik bezocht den heer gezant van Goltstein, wandelde wat rond, ging in het Schweitzer Pavillon en bleef verder den voormiddag t'huis.

Met den heer Fallati zoude ik naar buiten gaan eten; doch dit mislukte; zijne hulp werd ingeroepen voor een kind, dat gevallen was en in groot gevaar verkeerde; hij moest het herhaald en lang bezoeken. Wij wandelden op de wallen, aten alleen bij hem aan huis, en spraken veel over Hamburg de levenswijs, de inrigtingen, de beschaving enz. Zijne zorg was zonder vrucht geweest; eer ik hem verliet kwam reeds de tijding dat het kind overleden was.

Dezen avond bezocht ik den schouwburg dien ik inwendig nog niet gezien had. De zaal is ruim en fraai; in de loges was het wel wat donker. Men speelde „Vor hundert Jahren" Komisches Sittengemälde von Raupach; zoo als gewoonlijk de blijspelen van dien schrijver, eene karikatuur.

Tot mijne verwondering heb ik heden zeer welgekleede kinderen zien bedelen; het was in de stad in de Wallstrasse.

× Maandag 28 mei. Ik kocht mij Buek's Beschrijving van Hamburg, en maakte mij daardoor wat nader met deze stad bekend. De Hr. Langhenie kwam mij spreken over den inhoud van den brief, dien ik gisteren aan zijn huis gebragt had. Ik schreef brieven naar Holland, en ging daarna het groote ziekenhuis bezien. Het is een schoon gebouw, geheel op zichzelf met ruime plaats aan alle zijden. Inwendig kwam het mij voor aan het uitwendige te beantwoorden. Bijzonder schoon zijn de gewelven beneden, waarin keukens en menigvuldige bewaarplaatsen voor levensmiddelen zijn. De ziekenzalen zijn meestal niet groot, maar in evenredigheid zeer vol. Men neemt alle soorten van zieken, ook lieden van alle standen, landaart en godsdienst op.

Hierdoor is het getal zeer uitgebreid. Myn leidsman, een der vier hoofdziekenoppassers, zeide my dat heden de bevolking bedroeg 1484, waaronder ongeveer 120 geneesheeren, oppassers, bedienden enz. de overige alle zieken. Het bevreemdde my dat aansteekende ziekten, zoo als kinderpokken, syphylis enz. hier ook worden toegelaten; die afdeelingen worden toch streng afgezonderd, en hierdoor het besmetten zoo veel mogelyk weggenomen. Geheel ongeschikt kwam het my toch voor dat de Zinneloozen mede hier verzorgd worden. Men heeft ook het plan, om op kleinen afstand eene byzondere inrigting daarvoor te maken. Er zyn byzondere vertrekken voor hen, die de kosten zelf betalen en daarin zyn verscheidene klassen, zoo dat men van een tot negen schellingen daags betaalt. Die vertrekken waren meestal bezet. Van de elf artsen, die aan dit huis verbonden zyn, wonen er drie in het gesticht, de andere brengen er een groot deel van den dag door. Dit doen in het byzonder de opperartsen Sandmann voor de uitwendige en Fricke voor de inwendige ziekten. Het verbruik van geneesmiddelen is zeer groot en waarschynlyk meer naar evenredigheid dan in Frankryk en Italie; maar men strenger onthouding voorschryft. Men zeide my dat er ten minste 400 pond vleesch daags verbruikt wordt. De kosten beloopen ongeveer 1000 marken daags.

Ik reed naar het dorp Wandsbeck, ongeveer een uur van de stad, om den heer Prof. Wurm te bezoeken, die aan het Gymnasium aangesteld is, en hier een gedeelte van de week doorbrengt. Hy is een Wurtenberger, en hy houdt zich zeer bezig met historie en statistiek, byzonder van Hamburg. Ik vond in hem een zeer wetenschappelyk en zeer beleefd man. Hy heeft my het doel en den tegenwoordigen toestand van het Gymnasium uitgelegd. Het is als tusschenschool voor jonge lieden, die van het Johanneum naar de Universiteit zullen gaan, ingesteld, en dient ook daarvoor. Hun getal is evenwel zeer klein; en in den laatsten tyd is eene voorname

Anderhalve myl is deze weg om; daarom gedoogt de Deensche regering, dat hy bruikbaarder gemaakt wordt. De vrees, om door het vervoer van goederen tusschen Hamburg en Lubeck is de bekende oorzaak, waarom de weg tusschen die steden zoo slecht wordt gehouden. Men zegt, dat nu een ander beginsel zoude worden aangenomen, namelyk, om den weg beter te maken, maar een regt van doorvoer te doen betalen, dat met den Sondtol zoude gelyk staan. De bewoners der Hanzesteden zyn hierover zeer ontevreden en willen zich aan den Bondsdag wenden; doch er is nog geen regel vastgesteld, waardoor de Duitsche staten zouden belet kunnen worden, om elkander door tollen te land te kwellen; alleen op de rivieren is het verhoogen van tollen verboden. Men heeft nu in Hamburg een oud privilegie van Keizer Frederik I, zoo zegt men, opgespoord, waarop men zich zoude kunnen beroepen.

bestemming, dat de professoren in den winter openbare voorlezingen geven, waarvoor veel opgewektheid is. De Hr. W. heeft zulk een cursus gegeven over de historie der instellingen van Hamburg, en een over de geschiedenis der wetgevingen betrekkelijk den handel, sedert 1814. Er zijn 5 professoren aan het Gymnasium.

At bij den heer Fallati, wiens vrouw en twee der drie kinderen uit haar vroeger huwelijk ik nu ook kennen leerde. Na 't eten bezocht ik met mijnen vriendelijken leidsman den heer Lappenberg, met wien het mij belangrijk was kennis te maken. Wij spraken over zijne geschiedenis van Engeland, ook over eene uitgave der Archiven van Hamburg, welke hij als archivarius op uitnoodiging van den Senaat bezorgt; hoewel in de voorschriften voor zijnen post uitdrukkelijk verboden is, dat hij geene archiven, ook geene historische werken betrekkelijk Hamburg mag laten drukken. De geest is dus ook hier zeer veranderd.

Om 8 ure verliet ik Hamburg met den heer Landau, koopman in molensteenen en Cement uit Coblentz, die met mij van Amsterdam gekomen is. Wij reden niet den gewonen weg over Schönberg, dewijl die zoo afschuwelijk slecht is, maar die over Oldesloe, welke wat om is, maar ook voor het grootste gedeelte vrij goed. De nacht was koel, evenwel sliep ik tamelijk goed. Toen het dag werd waren wij in vruchtbare streken, zagen de Trave en hare grasrijke oevers; vele vruchtboomen stonden in bloei, en het jaargetijde was blijkbaar achterlijk in vergelijking met ons land. Om 6 ure kwamen wij in Lubeck aan. De bezorgingen met mijn pas, het inwinnen van berigten omtrent de reize, die ik voorhad, hielden mij een gedeelte van den morgen bezig. De stoomboot welke den 10de dezer van hier naar Stockholm vertrokken is, heeft nog zeer veel ijs gevonden, is gedwongen geworden dikwijls binnen te loopen en is eerst den 20n tot hare bestemming gekomen. Zij is nu pas teruggekeerd en het is onzeker

op welken dag zy hare tweede reis naar Stockholm ondernemen zal. Dit heeft my doen besluiten om den weg over Koppenhagen te nemen. Ik bezocht den heer Hojus van Brakel, een landsman, welke sedert lang het noorden van Duitschland bewoont, en aan wien my zyn neef Paalman een brief gegeven had.

Aan de tafel in de herberg vond ik de H.H. Raëlo en van der Dussen uit Amsterdam, welke ook naar het noorden reizen.

Onder zwaar onweder scheepten wy ons in op de kleine stoomboot, welke om 3 ure van Lubeck naar Travemunde vaart; personen en goederen waren zeer onvolkomen tegen den regen beschut. De vaart op de Trave was my reeds bekend. Voor 6 uur, het uur van vertrek, waren wy op de Deensche stoomboot, de Christiaan de VI, en staken af naar Koppenhagen. Wy voeren langs de vrij heuvelachtige kusten van Mecklenburg; het gezelschap was niet groot, maar nog al gemengd; doch er waren geheel geene vrouwen.

Woensd. 30 mei. Ik sliep vry goed, doch stond reeds voor 5 ure op. Het weder was zeer schoon, en wy voeren op kleinen afstand, geen half uur verwyderd, van het eiland Moen. De hooge en steyl afgebrokene krijtbergen van dit eiland vertoonden zich byzonder schoon door de morgenzon beschenen. Later is het weder op nieuw slecht geworden, en daardoor hebben wy de Zweedsche en Zeelandsche kusten weinig naauwkeurig kunnen zien. Op de stoomboot vond ik nog al veel gesprek en daaronder betrekkelyk myne voorgenomene reize. Een oud koopman uit Lubeck met name Wm. Behncke had herhaald Zweden en Noorwegen doorreisd; vreemder was het een Paryzenaar hetzelfde te hooren zeggen. Deze reisde sedert 15 jaren, zoo hy my verhaalde, in Duitschland, Zweden en Noorwegen voor den handel in glas en kristal; bleef gewoonlyk slechts twee maanden in

Een jonge graaf Bernsdorf viel ons allen in het oog door zyne +
zonderlinge trotschheid. met de grootste omzigtigheid vermeed
hy alle betrekking met andere reizigers, liet zich door zyne
fraai gekleedden jager bedienen, en sprak met niemand een
enkeld woord.

× De Colonel Hay.

Parys, om dan weder zyn gewoonlyken toer te hervatten. Hy was een zeer beschaafd man, die de hem voor bekende landen goed beschreef. Een oud Zweedsch militair× zeide my, dat hy veel gereisd had; hy kwam nu uit Italie, wenschte alleen pligtshalve eene vertooning in Zweden te maken, om ten spoedigste Griekenland en Egypte te doorreizen; zyne vrouw wachtte hem in Italie om deze reis met hem te maken. Een zeer jong Engelschman, de eenige zyner natie, was sedert vyf jaren op reis, om zyne nieuwsgierigheid te voldoen, en ging nu nog naar het noorden, om dan tot zyne vader terug te keeren. Europa zoude hy dan gezien hebben. Met belangstelling sprak ik met den beroemden Sterrekundige Schumacher uit Altona, die bekend en bevriend geweest was met Moll.

Wy voeren om het eiland Amak en vervolgens regt vooruit in de stad, waar wy om 12 uren aankwamen. Ik vond niet, dat Koppenhagen zich by het naderen op de zee byzonder schoon of grootsch vertoonde. Het slechte weder droeg hiertoe gewis by, ook was de herinnering van onze koopsteden en byzonder aan Petersburg voor de vergelyking ongunstig. Er was veel verwarring by de aankomst, doch het onderzoek was niet streng of onbeleefd en binnen zeer korten tyd kwamen myne twee landslieden, de heer Landau en nog een heer Dorrink uit Hamburg benevens my in het groote Hôtel de l'Angleterre.

Na het eten maakten wy een uitstap naar Frederiksberg (wel te onderscheiden van Frederiksborg) ruim een half uur westelyk van de stad gelegen. Hier is het gewone zomerverblyf van den tegenwoordigen Koning, die er evenwel nu nog niet was. Het huis is op eene hoogte gebouwd en fraaye uitgestrekte wandelingen omringen het. Men heeft op het terras een ruim gezigt op de stad en op de Zweedsche en Deensche kusten; aan dit tafereel ontbrak de zonneschyn. Het groen was pas uitgekomen en de veel getrimde boomen langs den weg waren veelal nog kaal. Het huis, dat wy alleen uitwendig zagen, en de aanleggingen de blyken der spaarzaamheid, welke men gewoonlyk is aan

Aanbevelingen voor Koppenhagen

Brief aan den Hr. B.W. Westermann van zynen broeder in Haarlem

——— Prof Rafn van den Hr. Willet en C. A. den Tex.

——— Etatsraad Kolderup Rosenvinge van Holtius.

——— Prof. Madvig, van Holtius.

——— Nissen Broedgaden van Mev. van der Goes.

——— P. de Koning, Nederl. Consul, van Suringar

——— Frölig van denz.

——— Wickede officier v Mevr. van der Goes.

——— V. Schaesteer Ministre d'Etat Conseiller intime d. van der.

te wandelen. My viel byzonder in het oog dat er geene bloemperken
waren. Frederiksberg is door Frederik IV aangelegd.

De Westervoorstad, die wy doorgereden zyn, is vry groot en ziet er
goed uit. Aan de poort zagen wy de obelisk opgerigt ter her-
innering aan de afschaffing der lyfeigenschap in 1788.
Langs een anderen weg terugkomende zagen wy het Exercitie-
veld dat zeer ruim is, en vervolgens de Begraafplaats
welke als gewoonlyk met bloemen en struiken versierd is
en menigvuldig bezocht wordt. Op vele graven zyn opschrif-
ten en op eenige ook andere gedenkteekenen, waaronder my
toch geene door kunstwaarde in het oog vielen. Ik las onder
de opschriften dat van een kind van Lannes de Montebello
en El. Mar. Jenkinson. Wy reden ook voorby het Jodenkerk-
hof. Dat der Katholieken is by hunne kerk in de stad.

Teruggekomen wandelden wy veel door de stad, waarvan ik
een algemeen overzigt bekwam. Daarna gingen wy in
het Koffyhuis beneden ons Hôtel, waar wy aantroffen den
heer Bante uit Hamburg, welke byzonder met het noorden
bekend was, en ons veel verhaalde en goeden raad gaf. Hy
sprak veel gunstiger van de Zweden dan van de Noorwegers,
wier ruwheid en inhaligheid dikwyls onaangenaam zyn.
Onder anderen verhaalde hy van een boer, die hem op den
weg naar Drontheim willekeurig het paard, waarmede
hy den weg vervolgen moest, ontnomen had, doch die daar-
voor naderhand streng gestraft was.

Donderd. 31 mei. Ik bleef t'huis met lezen en schryven, be-
zorgde myn pas en de plaats op de stoomboot naar Gothenburg.
Om 11 ure ging ik met myne landslieden het Museum van Noord-
sche oudheden bezien, hetgeen ik zeer hoop op nieuw te bezoeken.
Wy gingen in de Universiteits boekhandeling, kochten boekjes over
Koppenhagen. Ik bezocht den heer Rafn, ging vergeefs by den Hr
Rosenvinge, by den Holl. Consul De Koning; - vond den Hr
Frölig, by wien ik ook bezorging voor myn reisgeld maakte.
De heer Rosenvinge kwam my bezoeken en zond my ver-
volgens een kaartje om in den Schouwburg te kunnen gaan,
waar heden voor het laatste in dit jaargetyde gespeeld werd, en

anders geene planten meer te bekomen waren.

Ik bragt mijn brief aan den heer Westermann dien ik toch zelf niet aantrof. Omtrent den Hr. Nissen vernam ik, dat hij in het vorige jaar gestorven was.

De Beurs is eene weinig uitgestrekte zaal zonder sieraad; uitwendig is het gebouw kenbaar aan een zonderlingen toren. Christiaan IV heeft ze gebouwd.

In den Schouwburg werd gespeeld de bekende opera La Juive in het Deensch vertaald. Het gezang was mooi en vond veel bijval. De zaal is net en sierlijk, doch niet groot en heden waren alle plaatsen bezet. Aan den heer Rosenvinge, die hoogleeraar in de regten is, had ik in de tusschenbedrijven een goeden spraakkenner kunnen.

Ik zag dezen morgen te paard, en dezen avond in den Schouwburg den zoon van den Engelschen gezant, Lord Granville, een dwerg met een buitengewoon groot hoofd. Zijne ouders zijn, zoo men mij zegt, geheel niet klein, doch het is in de familie zoo gewoon, dat er dwergen geboren worden, dat men een bijzonder fonds gesticht heeft, om hun steeds een onbezorgd bestaan te bezorgen. Dit is een zonderling verschijnsel.

Vrijdag 1 Junii. Met den Hr. Rosenvinge bezag ik de zalen in het Akademie-gebouw. Het groote Auditorium voor plegtigheden is ruim en net, maar niet overvloedig van licht voorzien, hetgeen van boven komt. De bouwmeester schijnt aan Italië gedacht te hebben, maar de lucht (helder is zoo). De gehoorzalen voor de collegies zijn zeer goed ingerigt, en daarin worden alle lessen gegeven. Dit gebouw is voor korten tijd nagenoeg geheel nieuw opgetrokken. Eenige professoren hebben daarin, andere elders in de stad, vrije woning.

Later woonde ik met mijnen geleerden leidsman een examen in de gymnastiek bij, dat plaats had in de Metropolitaanschool. Deze is de geleerde school, welke aan de Universiteit voorafgaat; zij is de eenige voor de hoofdstad; in het geheele Rijk zijn er 16. Men heeft op deze en in het

algemeen op de scholen de ligchaamsoefeningen ingevoerd en een opperofficier welke hier ook tegenwoordig was, heeft daarover het toezigt. De opvatting tegen het „turnen" en ook het misbruik daarvan hebben in dit land niet bestaan. Het kwam my voor, dat de oefeningen zeer doelmatig ingerigt waren, en de kweekelingen veel geschiktheid verkregen hadden. Als ge-woonlyk was blykbaar groote lust by de jonge lieden voor de gymnastiek en ik ben overtuigd, dat deze ontwikkeling en versterking van het ligchaam voor hen eene weldaad is. De grootere worden ook in het gebruik der wapenen geoefend, hierin waren zy niet zeer gevorderd.

Ik bezocht de groote Maria-kerk, een schoon nieuw gebouw in Griekschen styl, en byzonder merkwaardig, om de beelden van Jesus en de 12 Apostelen door Thorwald-sen vervaardigd. Deze beelden, veel meer dan levens-grootte, zyn nog maar van pleister, doch die van mar-mer zyn reeds voltooid en zullen spoedig geplaatst worden. Het komt vreemd voor, deze beelden in eene hervormde kerk te zien; trouwens de Luthersche eeredienst heeft in dit land veel uiterlyks van den ka-tholieken behouden: altaar met waskaarsen; een koor-rok met een kruis versierd werd den geestelyke omgehan-gen; en het avondmaal, dat juist plaats vond toen ik er was, werd genoten door de leden der gemeente, welke zich geknield om het altaar plaatsten op eene verhevenheid, de communiekant even als by de Katholieken.

Vlugtig bezag ik de verzameling van schilderyen in het Slot Christiansborg. Zy is zeer groot en eenige stukken trok-ken myne opmerkzaamheid; doch ik moet het op nieuw en veel beter zien alvorens ik er iets van kan opteekenen.

Ik trachtte vergeefs prof. Madvig te bezoeken; ik ging nog by den boekhandelaar Bonnier, en las in het koffyhuis Deensche koeranten.

Intusschen bekwam ik een bezoek van den Nederland-schen gezant Bangeman Huygens, die niet alleen gezorgt

Het eilandje Hveen vertoont niet dor en vlak; van de ×
sterrewacht van Tycho Brahe zyn geene overblyfsels; maar
het is nog bewoond.

Het voorgebergte Kulla vertoonde zich in het avondrood zeer
schoon, het is aanmerkelyk hoog.

met haar zyne landlieden aan zyn huis hem gezocht hadden.
Ik paste op, at nog aan tafel en om 4 uur vertrok ik met
het schip „Prinds Carl" naar Gothenburg. Dit is eene zeer
goed ingerigte stoomboot, welke wekelyks tusschen Kop-
penhagen en Christiania vaart. Een gedeelte van het ver-
dek is tot eene zaal ingerigt met een houten dak en glazen-
ven, en daarin worden de maaltyden gehouden; reeds om
7 uur was er avondmaal.
×Om 8 uur kwamen wy aan den Sond; wy voeren eerst
tot naby Elseneur en vervolgens tot voor Helsingborg
om reizigers op te nemen; uit de eerste plaats kwamen
twee Engelschen aan met hengels en ander vischtuig
voor de zalmvangst. Ik zag de zon zeer mooi door
den Sond ondergaan. De Deensche kusten vertoonen
zich schooner en meer bevallig dan de Zweedsche
en by Elseneur maakt het bekende slot Kroneborg eene-
uitnemend schoonen indruk; aan de overzyde langs het
Zweedsche strand ziet men ook gewapende batteryen. Het
is niet mogelyk deze gewigtige zeeengte door te varen
zonder zich te herinneren aan de bloedige gevechten, wel-
ke zoo dikwyls hier hadden plaats gehad. Er lagen
meer dan 100 schepen, die op verandering van wind
wachtten, om te kunnen uitvaren. Eenige schepen voe-
ren naar binnen; de wind was west en was zeer sterk;
ons belette dit niet, om den Sond uit te varen. Wy kwa-
men toen in het Kattegat waar de zee zeer onstuimig
was.+ Eenige jonge Noorwegers waren zeer vrolyk; zy
vermaakten zich met het drinken van warmen wyn en
het zingen van nationale liederen. Onder deze liederen
was er een op de Noorwegsche vlag, een ander op de Noor-
wegsche rotsen. De levendigheid was niet onbehaaglyk;
er was veeleer iets aanmatigends dan vreemd in het voor-
komen dezer jonge Noormannen van beschaafden stand.
Het weder werd zeer koud.

Zaturd. 2 Juni. De nacht was niet aangenaam, het was zeer
vol, zoo dat niet alleen alle kooijen bezet waren, maar nog vele

By het inkomen der haven zagen wy twee schepen der Zweed- *
sche zeemagt, de Brik Josephine en de Corvet de Najade, wel-
ke juist uit de Middellandsche zee terug gekomen waren; wy sa-
lueerden zi met vier schoten, welke dadelyk beantwoord werden.

Op het eilandje Känsö is, volgens Schubert de quarantaine-
inrigting.

* De naam van dezen jongen Engelschman was William
Petre.

hangmatten in het midden bevestigd werden. Nu werd de beweging van het vaartuig zeer groot en byna allé zeeziek werden. Dit leverde eene treurige vertooning op en zeer geschikt om in denzelfden staat als de overigen te geraken. Het gelukte my toch nog even om hiervan bevryd te blyven, en de zee werd tegen morgen wat kalmer, zoo dat ik aan het ontbyt deel nam; doch de scherpe Zure wind veroorzaakte my eene verkoudheid. De stroom nog meer dan de wind vertraagde onze vaart, zoo dat het by 3 uur was eer wy te Klippan, de haven van Götheborg voor groote schepen, aan den ingang van den inham, aankwamen. Gewoonlyk komt de boot om 8 of 9 uur daar.x Eene kleine stoomboot bragt ons binnen het kwartier naar Götheborg zelf. Het land vertoont zich dadelyk zeer rotsachtig. Op eenige hoogten zyn nog tuinen aangelegd. Wy varen voorby de voorstad Masthagget

Het gezelschap op de stoomboot was niet kwaad, maar de omstandigheid was niet gunstig om veel kennis te maken. Een jong mensch uit Hamburg, Dorrink was reeds van Lubeck uit myn reisgenoot, ook de jonge Engelschman van wien ik reeds gesproken heb, en die my meer en meer bleek zonder ander gevolg veel gereisd te hebben, dan om met het uitwendige der landen bekend te worden, naauwkeurig de pryzen te leeren kennen, ook eenigermate de talen. Deze wyze van opvoeding door het reizen is gewis niet gunstig; de jongman leert zich redden, maar wordt overigens afgestompt, gewoon om alleen aan zichzelf te denken en voor zich te zorgen, terwyl hy datgene, wat reizen hem zouden kunnen opleveren, niet eens vermoedt.x De Colonnel Hay vervolgde ook de reis met my. Ik maakte eenige kennis met den heer Hockscher, een koopman uit Koppenhagen, die met zyne familie naar Stockholm reist; — minder met den Noorweegschen generaal Mansbach.

By myne aankomst ergerde ik my over de onbeschaamdheid der dragers van het goed. Hoewel er geen plaats was in de herberg waar ik het eerst heen ging lieten zy my daar en gingen heen, om nog het voordeel van voor andere aangekomenen te dragen, waar te nemen. Ik moest dus op eene andere wyze weder zien myn goed naar eene tweede herberg overge-

Men begraaft niet meer in de Stad.

windstreken genaamd: noord- zuid- oost- en west-havenstraat. Er is nog eene straat, welke gewoonlijk Hollandare gata genaamd wordt, hoewel zij ook den naam Drottning gata draagt; een hoekhuis daaraan zegt men was het eerste der stad door de Hollanders gebouwd; het is toch ook sedert vernieuwd, en hierdoor is een opschrift weggenomen, dat vroeger daarop aanwezig was.

Ik beklom eene vrij hooge rots, buiten de stad Otterhällaberget genaamd, van waar ik de stad en omstreken goed konde overzien; de ligging aan den mond van de Götha Elf is zeer mooi en gunstig voor den handel, doch het land rondom is bar en kaal; de overlevering zegt, dat de Noorwegers, wier gebied zich tot aan de rivier plagt uit te strekken, de bosschen bij gelegenheid der oorlogen met de Zweden verbrand hebben, hetgeen zeer wel mogelijk is.

De stad heeft een goed en vrolijk voorkomen de straten zijn regt en veelal breed en met schoone huizen bezet; in de havens lagen vele, hoewel kleine, vaartuigen. Er zijn verscheidene aanzienlijke openbare gebouwen. Van de drie kerken bezocht ik er twee: de Gustava Domkerk een mooi Grieksch gebouw; hier was juist bidstond, zoo als aan elken avond plaats heeft; de Christinakerk, waar ook in het Duitsch gepredikt wordt. Op de groote vierkante markt staat het Raadhuis. Verder heb ik nog opgemerkt eene groote Artilleriekazerne, het Oostindisch huis, tegenwoordig voor ander gebruik bestemd, dewijl van hier geen handel op Oostindie gedreven wordt. Buiten de stad is een mooi nieuw badhuis gebouwd. Tot nog toe wordt op het raadhuis beurs gehouden, doch binnen kort zal eene afzonderlijke beurs gebouwd worden. Gothenborg ontvangt gedeeltelijk drinkwater door pijpen van eene hoog gelegene plaats op omtrent een uur afstands; ik bezag den ruimen vergaderbak in een gemetseld gebouw, waaruit dit water in drie openbare bronnen en verder in vele huizen in de stad verspreid wordt. Het water der Götha Elf is toch ook drinkbaar. In de stad is eene inrigting voor kunstmineraalwater met eene kleine wandeling daarbij.

Beskrifning till kartan öfver Segelleden från Stock-
holm genom Götha-Kanal till Götheborg. Stockh. 1838.

De vestingwerken zyn meestal geslecht, en men heeft zeer fraaye wandelingen om en by de Stad aangelegd. Het groen was toch zeer achterlyk en voor eenige dagen heeft het nog gesneeuwd, trouwens kort voor myn vertrek uit Utrecht had het daar ook nog gesneeuwd. Buiten de Stad ziet men vele nette kleine landhuizen; ik merkte die op aan den weg naar Kettingburg, waar ook lanen voor wandelingen en veld voor oefening van soldaten zyn. De landstreek is, zoo als ik reeds opteekende wat kaal, maar toch, als men uit Holland komt, en by de zinkende zon, vertoonen zich de rotsachtige toppen hoogten niet kwaad.

Van den handel van Gothenburg konde ik weinig vernemen die bestaat, zoo als men weet, vooral uit yzer en hout. Een koopman heeft my gezegd dat van dit laatste veel naar Belgie wordt uitgevoerd, doch naar Holland komt hout noch yzer in aanmerkelyke hoeveelheid. De bevolking was in 1830 = 20,464 en werd in 1836 door Forsell begroot op 23,000. Er zyn sedert 20 veel meer menschen gestorven dan geboren. Wat hiervan de oorzaak is heb ik niet vernomen.

Zondag 3 Juni. Om 5 ure vertrok ik met de Stoomboot die voor Stockholm bestemd was. De boorden der Götha Elf, die wy opvoeren, waren heuvelachtig, vry mooi, maar nog niet groen genoeg. Om 7 u kwamen wy voorby de ruïne Bohus, naby het stadje Kongelf. Zy plagt eene gewigtige vesting te zyn in de oorlogen tusschen Zweden en Noorwegen. Col. Hey verhaalde my de anecdote van Harald Stake, welke welke Bohus verdedigde en door de Deenen ingesloten zynde zich uit honger zoude hebben moeten overgeven. De Zweden hadden nog een varken, dit liet hy rondvoeren en telkens knypen, zoo dat de vyand dat op vele plaatsen hoorde schreeuwen, en een grooten snoek, dien zy in een vyver hadden, zond hy aan den Deenschen veldheer ten geschenk. Deze besloot uit dit een en ander dat de vesting nog ruim van levensmiddelen voorzien was, en brak het beleg op. De rivier deelt zich op deze plaats in twee armen waarvan de eene naar Götheborg de andere naar Marstrand loopt, zoo dat wy hooger op komende de onverdeelde rivier veel breeder vonden.

De boorden zyn langzamerhand veel lachender geworden,

de heuvels zyn meer begraasd en zy wyken nu en dan terug; men ziet dan korenvelden en boeren-woningen, aan de helling ook enkelde landhuizen en eenig loofhout.

Tegen half 12 kwamen wy aan Lilla Edet waar de rivier een kleinen val maakt, die men vermeidt door een kanaal met drie sluizen, dat regts van de Götha Elf gegraven is. Aan den val zyn zaagmolens en een landhuis. Col. Hay verhaalde my dat hy voor eenige jaren hier 43 man van zyn regiment verloren heeft. Zy waren op den linker oever werkzaam en roeiden naar de overzyde, om hulp te verleenen by een brand. Terugkomende, hadden zy het ongeluk van een riem te breken, konden daardoor het vaartuig niet meer tegenhouden, het werd met den stroom naar den val gesleept, verbryzeld; en alle de menschen die er in waren werden verbryzeld.

Om 3 uur waren wy aan Åkerström, een nog minder hoogen val, welke insgelyks door een kanaal, dat van eene dubbelde sluis voorzien is, ontgaan wordt.

Om 4 uur kwamen wy aan de watervallen, en regts van ons, links van de rivier de sluizen van Trolhätta. Deze beroemde plaats was my ten uiterste belangryk; en de langzame vaart door de sluizen maakte, dat wy alles goed zien konden; het was 7 uur eer de boot, door de vallen in de rivier gekomen, ons weder aan boord nam. Het zyn juist de herhaalde vallen welke de Götha Elf hier maakt, en die

z

Aanbevelingen en kennissen in Stockholm.

van Almroth Directeur der Munt en Prof. aanbev. door Swermond en Koltiner. in de Munt en buiten op Mariaberg.

C. F. Eckström Dr en Prof. in het Lazareth, aanbev. door Dr Fallati.

van Boom · Drottning gata 60.

van Cronenbergh en de Kenricourt Drottn. G. 6.

C. Forsell Nya Kungsträdgården.

P. O. Wingquist aanbev. door Suringar. Drottn. G. 20.

Cl. Livijn Opziener der gevangenissen, aanbev. door Suringar. Sperlingsbacke 35.

Mosander Prof. Drottn. G. 94 of op Lilla Skogen buiten Roslags Tull

Heckscher by Michaelson Skeppsbro No 28.

M. T. Morsing Th. Son, aanbev. door Determeyer Weslelingh en Zonen.

Tottie en Arfwedson, aanbev. door J. F. Hoffman en Zonen

Baron Brinkman, aanbev. door L. De Geer.

Om 3 uur bereikten wy de hoofdstad. De eerste moeijelijk-
heden der aankomst waren spoedig te boven gekomen:
myn goed werd door de Tolbedienden niet onderzocht, op
de verzekering van den Hr Hay, dat ik geene verbodene wa-
ren by my had. In het zoogenaamde Hôtel garni by Be-
rens was alles vol; doch ik slaagde er in, om niet ver van
daar twee goede kamers te huren voor 8 daalders in de
week. Een loonbediende vervolgde my van de stoomboot
af, doch hoewel dit geene aanbeveling was, nam ik hem
aan omdat ik er in het oogenblik een noodig had en Berens
my zeide, dat hy hem kende. Ik woon Norra Smedje gata no 16.

Na de reis van 4 dagen en nachten op de boot was ik
zeer verhit; myne eerste zorg was daarom voor een
bad en dit vond ik uitsteekend goed. Ik begon daarna
met eenige brieven te brengen: by den heer Almroth,
die was afwezig, prof. Eckstroom in het Lazareth, die
was niet thuis. Met eenige omwegen, want myn onbe-
dreven loonbediende bragt my eerst naar het nieuwe
Ziekenhuis voor het krygsvolk, had ik nu reeds eene groo-
te wandeling gemaakt en het was etenstyd geworden.

In het Hôtel du Nord sprak my de eigenaar, Rysewyk,
die daar restauratie houdt, dadelyk in het Hollandsch aan,
en noemde my by myn naam. Dit verklaarde zich daar-
door dat de heer Crombrugghe hem gezegd had, dat ik dezer
dagen verwacht werd. Ik wist van myn kant, dat ik by een
Hollander eten zoude. De Hr Santesson en zyn zoon, die
ik op de stoomboot had leeren kennen, aten hier ook, en ik
verheugde my in zoo goed gezelschap het middagmaal
te kunnen houden. -

Na 't eten ging ik aan de woning van myn stadgenoot
Van Boom, om hem brieven van huis te brengen, doch ik
vond hem niet. Ik ging in het koffyhuis (Conditor
van Berent onder aan de Noorderbrug; het is beroemd
om zyne fraaije ligging en inrigting en met grond. Ik
las er Zweedsche dagbladen. Daarna ging ik in den
Koninklyken Schouwburg, waar gespeeld werd: Mis-
troende och list, een klein stukje uit het Fransch, en Drott-

ning Christina" een drama met gezang en ballet. Het hin-
derde my, dat eene gewigtige gebeurtenis als het nederleggen der
kroon door Christina tot een spel van bloote vertooning ge-
maakt werd, want het dansen en de optogten waren hoofdzaak
en wat gesproken werd nevenzaak. Ik ondervond dat het
moeyelyk is eene taal die men naauwelyks half kent, op het
tooneel te verstaan, ik konde alleen den zin eenigermate
volgen. Het gebouw is uitwendig en inwendig schoon
en goed ingerigt. Ik merkte op, dat het slechte weder
hier ook zynen invloed uitoefent, het hoesten en kuchen was
algemeen en hinderlyk in het hooren. Als een afwykend ge-
bruik viel my in het oog dat een geestelyke met het onder-
scheidingsteeken van zynen stand, een kleinen bef, onder de
toeschouwers was.

Vrydag 8 Juni. Dezen morgen ging ik in boekwinkel,
kocht werken over Zweden en kaarten. Ik trachtte den heer
gezant van Crombrugghe te bezoeken, doch die was op het
land, ik trof den heer De Hemricourt Secretaris van gezant-
schap. Ik zocht ook den heer Carl af Forsell, schryver der Sta-
tistiek van Zweden, doch vernam tot myn leedwezen, dat
hy afwezig was en eerst over eene maand zoude terugkee-
ren; ik had van hem vooral raad omtrent myne verdere
reizen verwacht. Ik heb vervolgens thuis brieven geschre-
ven en wat opgeteekend. Ik at by Ryswyk, en deed
daarna eene wandeling van verscheidene uren. Twee
kennissen van den heer Swinger bezocht ik, den heer
Winquist, een koopman, en den heer Claes Livijn, opzig-
ter der gevangenissen; beide waren zeer vriendelyk, doch
ik hield my by hen niet op, omdat zy in hunne werkzaam-
heden waren. Ik poogde nog den heer Prof Mutzenaar te be-
zoeken, doch die was buiten.

Daar ik nu in de nabyheid was ging ik op de hoogte van
het observatorium, van waar men over een groot gedeelte
der Stad een ruim gezigt heeft. Stockholm is ver uit een, op
zeer ongelyken grond gebouwd en veel water, bogten van het
Malarmeer scheiden de verschillende gedeelten van elkander.

Beschryving Gotha kanaal 27

Behalve het minerale water der bron is hier eene inrigting voor kunstmineraalwater.

Op den terugweg zag ik den koning die naar den Diergaard reed. Hy zat in een open rytuig met zes paarden, vergezeld van den heer Brai, welke steeds by hem is byzonder om als zyn lakei te dienen. De koning heeft een goed gelaat en kan als een schoon oud man beschouwd worden; hy heeft veele grijze haren. Zeer beleefd groette hy de voorbygangers die den hoed afnamen.

Dit alles levert een heerlyk tafereel op.

Ik had nu een verren weg naar den Diergaard, doch een omnibus die my achterop kwam, gaf my de gelegenheid om een gedeelte te ryden. De Diergaard is een uitgestrekte aanleg oostelyk van de stad. Ik ging eerst noordelyk naar het koninklyk slot Rosendal, dat niet groot maar net en lief gelegen is, van daar naar de Minerale bron; en terugkomende sloeg ik links af en kwam by het Borstbeeld van den dichter Bellman, verder zuidelyk om kwam ik weder aan de brug, die het westelyk uiteinde van dit schiereiland met de stad verbindt. Ik vond my niet bedrogen in de verwachting dat de Diergaard eene groote schoone wandeling is; de ontrek bedraagt ruim een uur; er zyn veel groote boomen, de grond is ongelyk en op vele punten heeft men schoone gezigten. Hier en daar, byzonder in de nabyheid van Rosendaal zyn bloemperken. Dit koninklyk paleis is door den tegenwoordigen koning gebouwd. Byzonder schoon vond ik eene vaas van porphyr, te Elfdahlen vervaardigd, welke by Rosendal staat. Een groot aantal herbergen en buitenwoningen versieren ook den Diergaard.

Hoewel het bynaa 9 ure was, toen ik thuis kwam, had ik nog anderhalf uur dag om te lezen en schryven. Het weder is heden veel zachter doch om het groen behoorlyk te doen uitkomen moet het regenen, want alles is zeer droog, ook waren in den diergaard nog vele boomen dor en het gras nog niet regt groen.

Zaturdag 9 Juni. Het grootste gedeelte van den morgen is voorbygegaan met het zoeken naar een wagen en een bediende voor de reis, een zeer lastig werk, maar zoo gewigtig dat het al myne oplettendheid verdient. De heer De Hamrecourt is er my behulpzaam in geweest, wy hebben veel saam geloopen.

Om half 5 kwam my de heer De Hamrecourt afhalen, om by den heer gezant van Crombrugghe te gaan eten. Deze ontving my zeer beleefd; ik vond er niet dan zyne twee zonen en eene nicht. Mevr. v. C. ziekelyk

De generaal de Peyron is tegenwoordig directeur der posterij.

het landgoed van den Hr. v C. is westelyk van de stad op
een groot half uur afstands gelegen.

Er is heden groote levendigheid; men verwacht den Groot-
vorst, troonopvolger van Rusland; er zyn reeds vooruit
eenige Russen aangekomen en nu wordt steeds uitge-
zien naar eene stoomboot die den Grootvorst zelf,
die van Berlyn komt, uit Stettin herwaarts zal bren-
gen. Deze groote drukte by de hooge ambtenaren maakte
het moeyelyk, om voor my eenige aanbevelingen voor
het noorden te bezorgen.

Ik wandelde dezen avond nog wat over de kaai
aan de haven, doch de menigte nam reeds af, omdat
men voor heden de hoop om den verheven vreemdeling
te zien opgaf.

Zondag 20 Juni. Dezen morgen heb ik wat geschreven in
myn dagboek, en heb myn besluit genomen omtrent het
koopen van een rytuig. De heer Lt. Hjerta heeft my een
vroeger bediende van hem aanbevolen, welke evenwel
niets dan Zweedsch kent. Ik heb dien voorloopig als loon-
bediende aangenomen; myn vorige loonbediende had my
gisteravond gezegd, dat hy niet langer by my blyven wil-
de, omdat ik een ander voor de reis zocht.

Aan het huis van den Hr v Crombrugghe kwam juist
de heer De Peyron aan wien de Hr. De Hemricourt over
myne reis geschreven had. Hy is Gouverneur van Nor-
botten geweest, en bragt nu aanbevelingen voor den te-
genwoordigen Gouverneur dier provincie en voor den
commandant op de Noordelyke grens te Haaparanda.
Ik poogde vergeefs myn reisgenoot van Kopenha-
gen tot hier, den heer Heckscher aan het huis van zynen
schoonvader, Michaelson, te vinden; de familie was
op het land. Ik wandelde veel door de stad, die zeer
levendig was.

De heer Eduard v. Crombrugghe kwam my afhalen, om

Beschreibung Gotha kam. 42

weder bij zijn vader, op Christinaberg, te gaan eten. Mev. v. C. was wat beter en verlangde mij te spreken, vooral om bijzonderheden van haren zoon te vernemen. Ik vond in haar eene zeer beschaafde vrouw en hartelijke moeder. Na 't eten kwam de graaf Posse, bestuurder der douanen een bezoek brengen. Men zegt, dat hij een der beste sprekers in de Standen is; uit zijn Fransch gesprek zoude ik dit niet hebben vermoed.

Ik ging vervolgens met den jongen heer C. naar het koninklijk lustgoed Drottningholm op een eiland in het Melarmeer gelegen. Het paleis is zeer groot en in goeden stijl gebouwd en daarbij is een uitgebreide aanleg van lanen in den Franschen smaak, alles uit het laatste der 17e eeuw. Inwendig is mij weinig merkwaardigs voorgekomen, de meubels zijn voor eene koninklijke woning armelijk, de schilderijen meestal zeer slecht; de bibliotheek meest al van Gustaaf III, zoo men ons zeide, is net en daarbij zijn eenige oudheden. Onder de schilderijen is er een dat een laplander in zijne kleeding voorstelt welke ten tijde van Karel XI een afstand van 125 Zweedsche mijlen (250 uren) in den tijd van 48 heeft afgelegd, om een inval der Russen te komen aankondigen. Zijn naam was Ron Skarna. In de tuinen zijn eenige Chinesche gebouwen, en wanneer het hof hier is gaat men nu en dan daar thee drinken, en dan zijn eenige bedienden in het chineesch gekleed. De kroonprins met zijne familie brengt hier gewoonlijk een gedeelte van den zomer door. Uit het slecht onderhoud van het inwendige en van de wandelingen zoude men veel eer zich voorstellen, dat Drottningholm verlaten was. Eenige gebouwen in de nabijheid waren door Koningin Louisa Ulrica voor fabrieken bestemd, nu dienen zij voor andere einden.

De gemeenschap met het eiland is door zeer lange drijvende bruggen daargesteld.

De avond was heerlijk schoon, de langzaam ondergaande zon bescheen de dennebosschen en de lucht was aan alle zijden met vele schakeringen gekleurd.

Maand. 11 junij. Vele en lastige werkzaamheden hielden mij dezen morgen bezig; de heer Ed. v. Cronhjelm was mij behulpzaam om tuigen te koopen voor de paarden op reis, want het is hier niet de gewoonte dat de post of liever de landlieden die zelve leveren. Wij bevonden hetgeen men mij zegt, dat hier eigenaardig is,

dat byna by geen zadelmaker het noodige in voorraad gereed is; elk wil het op bestelling vervaardigen; dit is in alle takken van nyverheid het geval en hangt zamen met de bekrompenheid van het kapitaal en met eene nalatigheid om ondernemingen te doen. Het viel my ook in het oog, dat men zoo weinig belang scheen te stellen in de gelegenheid om aftrek te vinden; dit is hier ook eigenaardig. Het gevolg van dit een en ander is, dat wanneer vreemdelingen met eenig kapitaal en met vlyt en voorkomendheid eenig bedryf ondernemen, zy gewoonlyk hierin zeer goed slagen. Onze landsman Rysewyk is er een voorbeeld van; hy is als kamerdienaar van den heer Dedel hier gekomen, heeft eene Zweedsche vrouw getrouwd en heeft met het geen hy overgewonnen had het bedryf van kok ondernomen; nu is hy de eerste restaurateur van Stockholm en een ryk man.

Ik haalde geld by den ryken Joodschen bankier Arfenlau en wisselde aan de bank voor 200 Th. bo. kleine briefjes in; om ook in Noorwegen niet verlegen te zyn wisselde ik by een beambte der Noorwegsche cancellary Weigel voor 150 Th. bo. briefjes van dat land in; — voor 200 Th. heb ik een grooten zak met koperen munt geruild bekomen.

By den boekhandelaar Delen vroeg ik my reisboeken, kaarten, forbudsedel enz.

Myn nieuwe bekende zorgde voor touwen, spykers en andere behoeften betrekkelyk wagen en paarden.

De heer v. Cromburgghe had de goedheid om voor my een Zweedsche reispas als voor een Courrier te bezorgen.

Terwyl ik in de drukte was kwam my een Engelschman, de heer Lewin, opzoeken om my te zeggen dat de Juffr. Nostrum en hare zuster, Mevr. Mosander volstrekt verlangden, dat ik haar nog voor myn vertrek bezocht om nieuws van Utrecht te vernemen. Ik mogt die uitnoodiging niet afslaan, hoewel het my moeijelyk was daaraan te voldoen.

Aan tafel ontmoette ik een landsman, den heer De Koning, welke tusschen Delft en Den Haag woont, en veel gereisd heeft; hy gaat nu naar Petersburg. Een ander disgenoot by Rysewyk was een Russisch Lyflandsch officier, welke my zeide dat hy de zwager was van den Admi-

raal Wrangel, welke reeds drie maal de wereld om gereisd is, vyf jaren te Zitka heeft doorgebragt en onlangs eenen togt op Nova Zembla gemaakt heeft. Wy spraken ook over de brieven van de vrouw van den Admiraal, op hunne reis naar Zitka geschreven; en welke, zoo hy my zeide, geheel tegen hare bedoeling gedrukt zyn. De heer Wrangel is eerst 43 zyne vrouw 27 jaren oud.

Dezen avond maakte ik myn bezoek op het buitenverblyf van Prof. Nolander, die er niet was, maar ik vond zyne vrouw en hare twee zusters, welke om hare beminnelykheid bekend zyn. Zy hebben eenigen tyd in Weenen en Utrecht gewoond en spreken zeer goed Hollandsch. Zy waren zeer vriendelyk en wy spraken lang over Utrecht. Ik zag by deze gelegenheid een schoon gedeelte van de omstreken van Stockholm, namelyk Ladugårdgärdet, noordelyk van den Dierpaard; het landhuis in deze streek gelegen heet Lilla Skugga en heeft het uitzigt over groene heuvels en bosch, zeer lief en landelyk; het was van myne woning omtrent een uur ryden verwyderd.

Men is gisteravond zeer verrascht geworden, daar niet alleen de troonopvolger maar ook de keizer van Rusland hier aangekomen is, om den Koning een bezoek te maken. Dit gaf heden veel beweging in de stad, doch ik konde my van myne voorbereidingen tot de reis door deze drukten niet laten aftrekken.

Dingsdag 12 Juni. Dezen morgen heb ik myne reis naar het noorden ondernomen; het was elf ure eer alles gereed was, en ik afreed. Door bosch en eenige vry nette dorpen, waar het koren zeer goed stond kwam ik om een uur aan de eerste wisselplaats Rotebro. Het land werd schooner, vooral door kleine meren. Ik reed voorby bekende landhuizen, waarvan men toch van den weg weinig ziet, omdat zy meer ter zyde liggen; het koninklyk kasteel Rosersberg is een half uur van den weg verwyderd; Wesby behoort aan de familie De Geer, Thorsåker aan aan de familie Löwenström. Men wees my ook nog andere. Tegen 3 ure bereikte ik Märsta. Het zomergraan begon uit te komen en veel land lag braak. Het is

genaardigs van Zweden viel my op deze weg meer in het oog, namelyk dat midden in de akkers ook van het vruchtbare land menigvuldig rotsen uitsteeken. Ik zag nu veel goede weide en daarin veel ma-ger vee; - een mooi buitenhuis zag ik links.

Tegen half zes kwam ik te Alsike en verlangde van hier over het meer een uitstap te maken naar het beroemde kasteel Skokloster. Ik maakte afspraak met mijn voerman, dat hij met de paarden wachten zoude en voldeed hem op zyn verlangen dadelyk de 24 sk. „wäntapenningar"; - doch toen zeide men my, dat er geen boot te bekomen was, zoo dat ik vergeefs betaald had. Ik vermoedde dat hierin een overleg bestond. Op den verderen weg naar Upsala had ik links het gezigt op het meer, dat een tak van den Mälar uitmaakt, eene brug bragt my over de rivier de Sala; - ik zag eenige rogge en het graan stond beter dan voor een paar dagen by Stockholm. Als men de stad nadert loopt de weg geheel regt en er staan aan-ge wilde kastanjes te zyn; in het dennenbosch merkte ik banken op, waaruit men zien konde dat het als wandeling voor de Stedelingen dient. De kerk en eenige andere gebouwen ziet men in de verte.

Om 8 uur kwam ik aan, en daar ik toch niet lang genoeg verwy-len konde, om dit maal Upsala te leeren kennen, vergenoegde ik my met eene wandeling, om het uitwendige der stad te zien. Zy is klein en nederig, bestaat uit eenige regte straten met houten huizen van eene verdieping; de Sala stroomt er door. Doch op eene hoogte verheffen zich eenige prachtige openbare gebouwen, welke aan de waardigheid van het beroemde Upsala beantwoorden; de hoofdkerk een groot, schoon gothisch gebouw; zy wordt als de uitsteekendste in Zweden aangeduid; de klok luidde, maar het was niet om tot den godsdienst op te roepen, want de deuren bleven gesloten. Niet ver van daar is het paleis van den bisschop. Het oude slot, dat toch ten gevolge van brand gedeeltelyk verdwenen is. Het schoone nieuwe gebouw der Bibliotheek met het opschrift Carolina rediviva. Het was een heldere avond, ernstig maar aangenaam klonk de domklok; vele van Upsala's inwoners waren op de straten en in de wandelingen, alle van den beschaafden stand, meestal, zelfs de studenten, in het zwart gekleed. Er was eene zekere deftigheid in hunne bewegingen. Dit alles beantwoordde wel aan myne verwachting van de Universiteitsstad. Ik was getroffen over de gelykheid, welke dit alles had met Herrnhut, dat eveneens vroom en laag gebouwd is,

Het komt zonderling voor, dat men by den overvloed van steen in dit land geene gehouwen daarvan ziet opgerigt; zy zyn van hout of van klinkers. De hardheid van de steenen, die byna uitsluitend graniet zyn, en dus moeyelyk te houwen, en de overvloed van hout zyn denkelyk oorzaak hiervan. De Domkerk van Upsala is van gebakken niet van gehouwen steen gebouwd.

Als gewoonlyk zyn zaagmolens aan den waterval.
Veel zalm vangt men hier en hy is als uitstekend goed bekend.
De visscherplaats naby den waterval heet Elfkarleby.

en niet anders dan stille deftige inwoners heeft.

Het land noordelyk van Upsala is eene onvruchtbare vlakte met kale heuvels, geheel niet mooi. Het was heden hinderlyk warm, de avond was minder mooi dan de vorige; het was eenigzins bewolkt. Ik vervolgde nog mynen weg tot Läby, waar ik om 11 ure aankwam en een middelmatig nachtverblyf vond.

Woensd. 13 Junij. Om 6 uren vertrok ik; myn weg liep door sparrebosch, dat van tyd tot tyd werd afgebroken door bebouwd land met eenige woningen. Even als gisteren zag ik vele boomen in bloei. Om half 9 kwam ik in Tyfre, een arm dorp. Men was hier bezig met daksteenen te vervaardigen, de klei daartoe werd gemalen. Blykens de stoep van het posthuis, worden die steenen zeer hard. Ik had heden geen „forbud" (voorbode) gezonden en moest hier een uur wachten; gisteren had ik er een gezonden, vond ook overal paarden gereed; maar men liet my algemeen te veel betalen; dit kwam, zegt men my, door de nabyheid der hoofdstad.

Door eene groote vlakte, welke meestal bebouwd is, en waarin hier en daar groepen van huizen, geene groote dorpen, voorkomen, voorby eene schoone kerk, die men Tier noemde, en waarby vele stallen voor de kerkgangers, naar Mehede, waar ik om half 12 aankwam. Door dennen- en sparrebosch naar Elf-karleby naar eene brug, welke in 1816 voltbouwd werd en naar Karel XIII genoemd is, over de breede Dalelf voert. Deze rivier heeft een zeer uitgestrekten loop, en is hier tot een meer verbreed. Even boven de brug vormen de verandering der rotsen en een begroeid, nog hoog eiland, twee engten, waardoor de groote hoeveelheid water nederstort. Met regt is deze waterval beroemd. Men ziet het water zich op een hoopen, hoewel de breedte nog aanmerkelyk groot is; en zoo opgehoopt valt en stort het in twee groote kommen, die zich terstond vereenigen, en waarboven buitengewoon veel waterstof oprijst. De hoogte kwam my minder voor dan van den Rynval by Schafhausen; de omringende voorwerpen zyn schooner, en het geheel levert een zeer grootsch tooneel op. Lager komende ziet men, dat het water nog een derden doortogt heeft, maar het toch niet zoo uit de hoogte stort.

Ik reed nu langs den linker oever van waar men over den lagen maar vruchtbare regter oever een ruim uitzigt heeft, en kwam aan de grens tusschen Upland en Gestrikland, tevens van het eigenlyke Zwe-

Schubert heeft de verschillende wyzen van zouten aan: opgegeven. Zie vers. II. 14.

Zetterstedt's 2e Reis. bl 24.

\+ Een tyd lang werd myn weg verfraaid door een meer aan de linker en eene rivier aan de regter hand.

den en Noordland. Deze verdeelingen zijn historisch en zij zijn in de herinnering onuitwischbaar, doch in de nieuwe inrigtingen van het bestuur des lands heeft men ze ter zijde gesteld, en alleen aangenomen leenen, welke slechts gedeeltelijk dezelfde grenzen hebben. Zoo kwam ik nu uit het Upsala-leen in het Gefle-leen, het eerste bevat het oude Upland, het laatste de oude provincien Gestrikland en Helsingland. Mij viel geen groot verschil, wat het voorkomen van het land betreft, in het oog: men zegt dat hier de eiken ophouden, doch die heb ik op mijnen vorigen weg sedert Stockholm ook niet gezien; dennen, sparren en berken waren en blijven de boomen waaruit de bosschen bestaan.

Om 5 ure kwam ik te Gefle eene aanzienlijke stad voor Zweden. Zij drijft na Stockholm en Götheborg zoo men zegt, den meesten buitenlandschen handel, en heeft ruim 8000 inwoners. Zalm is een voornaam handelsartikel van Gefle: het visschen, het teelbrijden, het verzenden levert velerlei voordeelen op; er is ook eenige fabrieksnijverheid. De ligging aan den mond der Dalelf, die in een inham der Botnische golf valt, zoude gunstiger zijn, zoo het voor groote schepen hier niet te ondiep was. De straten zijn regt en breed, de groote plaats is ruim; maar bijna alle huizen zijn van hout en vele zien er slecht uit. In het algemeen vond ik dat de stad een verwaarloosd, slordig voorkomen had. De herberg was goed en ik bekwam er kostelijk eten. Ik voorzag mij in deze stad van eenigen voorraad; bij die gelegenheid viel mij middelmatigheid en de weinige netheid der winkels in het oog. Niet dan na lang zoeken, konde ik eenig brood van de gewone soort (knäckebröd) bekomen, en de bakkerijen schenen erbarmelijk. Bij een bakker vond ik den voorraad van beschuiten in open bakken staan in een klein vertrek, waar hij met zijne vrienden zat te rooken. Ik behoefde niet te vragen of in Gefle de vereischten door gildenbepalingen beschermd worden.

Men liet mij tot half 9 op paarden wachten. Op de hoogte had ik een mooi gezigt over de stad, die zich van daar beter vertoonde dan inwendig, trouwens dit heeft zij met vele andere steden gemeen. Spoedig kwam ik aan de brug welke naar den kroonprins, die ze in 1817 geopend heeft, Oscars-bro genaamd wordt en over de Testebo å voert. Een opschrift op deze schoone brug vermeldt deze bijzonderheid.* Meest door bosch reed ik naar Trödje, waar ik eenige zeer nette huizen zag en in de herberg die ik om 10 ure bereikte zeer beleefde menschen aantrof. Ik zoude wel gedaan

2c. R. 27.

Schubert Lev. v. II 26.

hebben indien ik hier gebleven was; want toen ik weder door bosch, maar daarna door goed bebouwde streken, na middernacht op de wisselplaats Berg aankwam, vond ik wel een groot goed huis, maar zeer onvriendelijke bewoners van welke ik met veel moeite bekwam het eenige wat ik van hen vergde: rein beddelinnen.

Donderd. 14 Junij. Om half 4 was ik reeds weder op weg. Door bebouwde streken kwam ik spoedig aan eene groene brug over de Ijsefors en nabij dezelve een fraai landgoed van den Hr. Schinkel, werwaards schoone lanen van verschillende boomen voeren. Voor het eerst zag ik nu eene kudde geyten. Door bosch vervolgde ik mijnen weg en reed over eene rivier, de Tönnebro å, die men hier ook Ödmor noemde. Zij scheidt Gestrikland van Helsingland. De provincie, die ik nu verliet, en die ik maar zoo vlugtig gezien heb, is niet bijzonder schoon, zij is vooral vlak doch rivieren, meren en de Botnische golf, bosschen, gras en koornland bieden genoegzame afwisseling op, om haar een aangenamen voorkomen te geven. De dorpen zijn goed gebouwd en de inwoners schijnen veel welstand te genieten, hunne kleeding is goed en zij zien er krachtig en gezond uit. De visscherij levert met den landbouw en de bosschen goede middelen van bestaan op. In vele huizen zag ik ook weefgetouwen. Het noordelijk klimaat bespeurt men vooral aan de weinige bloemsoorten. Zetterstedt zegt, dat de honigbijen niet meer slagen, hoewel er veel bloemen zijn. De wijze om het vee op afgelegene weiden een bepaalden tijd te laten verblijven, even als op de Alpen, begint hier en heeft in geheel Noordland plaats; doch die kudden zijn nog weinig in het veld.

De kerken zijn weinig belangrijk; bij die, welke ik zag waren afgezonderde torens, doorgaans van hout en zonderling van vorm.

Het eerste dorp in Helsingland is Tönnebro; kort voor ik daar aankwam zag ik voor het eerst links ter zijde van den weg een aanmerkelijke reeks van groote losse blokken rots in de rigting van het noorden naar het zuiden. Kleinere en verspreide losse steenen zag ik menigvuldig en die lagen ook veel in het bosch dat ik nu doorreed.

Ik bekwam nu ook voor het eerst hoogten van eenig be-
lang in het gezigt, en deze met de meren en met de groene beboomde landstreken maken een schoon landschap uit.

Om half 11 Strätjära, waar eene zeer goede herberg was.

De lucht werd een tijd lang beneveld door het branden van den grond op eenigen afstand; men zag rookwolken daarvan opgaan.

Een eind van den weg kwam mij voor over eene reeks van losse steenblokken te loopen. Door valleijen die meest bebouwd, en over bergruggen die veel met bosch begroeid waren, kwam ik aan den Ljusnaelf, eene breede rivier, die over een zeer hellend steenen bed loopt en valt; hare boorden zijn met akkers en grasland bedekt; eene goede brug voert er overheen.

Om half 2 kwam ik te Mo-Myskje, waar in eene zeer nette herberg eene goede oude vrouw veel sprak, hetgeen ik tot mijn genoegen reeds tamelijk verstond. In een gebouw tegenover de herberg was zitting van den „lagman". Ik zag er de boeren zeer deftig gekleed rondom op banken zitten. De regtsgedingen werden afgeroepen, doch ik had geen tijd, om langer te blijven, en was ook met taal en regtsvormen nog te zeer onbekend om met eenige vrucht te hooren regtsdingen. Eene nette tafel was voorbereid voor den maaltijd, die op de ambtsverrigtingen volgen zoude.

Niet ver van deze plaats reed ik voorbij het kamp der troe-
pen uit de provincie welke jaarlijks bijeenkomen om zich te oefe-
nen. Er waren nu slechts weinig tenten. Een groot gebouw van de kroon is in de nabijheid voor de officieren.

Door groote valleijen waarin vele woningen en schuren in het midden van graslanden lagen. Toch het gras was nog niet volkomen groen. Voor 3 uur Kungsgården. Hier was het dat Gustaaf Wasa in 1521 van eene hoogte de Helsinglan-
ders aansprak en overreedde om onder zijne aanvoering het vaderland te bevrijden. Een genootschap „Pro omnia" dat in Gefle pleegt te bestaan heeft op dezelfde hoogte, waarop de edele Gustaaf stond een gedenksteen doen oprigten met dit opschrift: Här manade

Gustaf I
år 1521
samlade Helsingar
til
Rikets redning

Frihets hjelten til ära
under utlingens
Gustaf III
Regiering
nestes stenen
år 1773
af sällskapet Pro amico

Regen en onweder maakten binnen kort de lucht hel-
der en namen het stof weg, zoo dat het zeer aangenaam
werd om te reisen.

Half 6 kwam ik te Bro waar ik twee vrouwen ontmoet-
te die denzelfden weg gingen. Wy maakten spoedig ken-
nis en aten zamen onder anderen, rundieren [illegible], dat ik
nog niet kende.

Door vruchtbare dalen, afgewisseld met bosch, nu en
dan langs inhammen van de Botnische golf en over snel-
stroomende rivieren naar Iggesund, 8 u. Het land is
zeer bewoond en schynt dit nog meer, omdat men voor
het vee stallen en daarby kleine woningen in afgelegene
weiden heeft, welke in den zomer, even als de sennhutten in
Zwitzerland, dienen om boter te maken; kaas, hoor ik, maakt
men hier niet. Het zyn gewoonlyk meisjes, welke met het
vee in die afgelegene weiden gezonden worden.

De avond was zeer schoon en ik reed door schoon land,
vele heuvels. Op een daarvan zag ik de kleine stad en haven
Hudiksvall, die zich zeer goed vertoonde; de omstreken
zyn regt lief. De weg loopt langs, niet door de stad.

10 u Sanna, ruim 11 u Maleta. Het zomerkoren be-
gint uit te spruiten; het is, zoo men my zegt 18 mei ge-
zaaid. In de valleien zag ik veel opgroeien, even als by kouder
avonden in ons land.

De menschen worden vriendelyker naar mate ik noor-
delyker kom; hier vond ik eene goede herberg waar ik
overnachtte.

Vrydag 15 Juni. Om 6 u vertrokken; heerlyk weder, geen stof.
Steeds veel grasland, maar nog niet volkomen groen en ook
nog zonder vee. Ik zie nu algemeen de rekken welke om
het graan te drogen; in Zwitserland zag ik die ook.

Scheepsbouw is hier, als algemeen aan deze kust, een × der bronnen van bestaan; de inwoners van Landsval bouwen die gedeeltelijk hier gedeeltelijk in het nabij gelegene Westen.

8 u. Bringsta, 10 u. Grytje. Mooi heuvelachtig land, klei-
ne meren en inhammen van de zee, vry goede dorpen.
Tusschen Grytje en Mag is de grens van Helsingland en
Medelpad. Veel bosch en weiland waarin stallen voor
het vee met woningen en kelders daarby, ook vele klei-
ne hooischuren. In Mag, waar ik half 2 aankwam,
hield ik middag met de twee dames die ik gisteren ont-
moet had. Van Malsta af hadden wy zamen een voor-
bode genomen.
Van Mag tot Sundsval is de afstand byna 5 uren en
die legt men af met dezelfde paarden. Het land is
door heuvels en rivieren zeer afgewisseld. Vruchtbaar en
schoon is de streek naby de zeer breede Njurunda of
Ljungan, welke men een tyd lang ter zyde van den weg
ziet. By de brug over die rivier staat een steen ter gedachte-
nis van de reis welke Karel Johan in 1835 in deze
noordelyke provincien gemaakt heeft. In het opschrift
wordt aangehaald Zachar. IX.16. Men wees my een land-
goed van een Engelsman Dikson, welke in Göthe-burg ge-
woond heeft en nu yzersmelteryen naby Sundsval heeft.
Het is een mooi nieuw huis, fraai gelegen; maar hoe in
den winter? Eindelyk ziet men den mond der Njurun-
da met een grooten inham der Botnische zee, en vele
voorgebergten. Deze, even als heuvelen rondom den inham,
zyn beplant en bebouwd en daartusschen ligt de kleine
stad, inderdaad regt schoon. Ik kwam er om half 5
en reisde heden niet verder. Sundsval is onder de ha-
vens aan de Botnische zee vry aanzienlyk; zy heeft eene
steenen kerk, groote markt met raadhuis, eenige breede en
regte straten met houten huizen, sommige zeer goed ge-
bouwd. Schepen van 400 tonnenlast kunnen de haven bin-
nenkomen. Er is beduidende handel in hout en yzer, niet
in visch. Buiten de stad zag ik een gevangenhuis ook van
hout. De straten zyn niet geplaveid. Zy is de eenige
stad van Medelpad. Er zyn byna 2000 inwoners.
* Een myner nieuwgemaakte kennissen, Juffr. Klingstädt
uit Stockholm had my uitgenoodigd om den avond te komen,

Ik at hier weder rendiervleesch.

doorbrengen bij haren zwager, den heer Forsius, een regterlijk ambtenaar, welke op een landgoed, Jakobsdal, even buiten de stad woont. Weldra kwam mij deze heer afhalen en ik voldeed aan de uitnoodiging. Wij dronken thee en later hielden wij avondmaaltijd. Ik vond eene lieve beschaafde familie, doch men sprak uitsluitend Zweedsch, met uitzondering mijner reisgenoote die goed Fransch sprak, hare zuster, Mev. F. verstond Duitsch en zoo konde ik eenigszins gesprek onderhouden. Het was er aangenaam op de hoogte te wonen en de omstreken hadden een vrolijk voorkomen, doch in den winter, dit bekende men mij, is het zeer eenzaam. Mev. F. die hier niet van daan is zeide mij dat het zoo treurig was zeven of acht maanden ingesneeuwd te zijn en bijna zonder omgang, want zelfs als men uitgaat levert Sundsval weinig op: de vrouwen komen nog wel bijeen om kaart te spelen, de heeren om te drinken, maar gezelschappelijke bijeenkomsten heeft men weinig of niet. In den tuin waren verscheidene boomen, sommige in bloei; als eene bijzonderheid toonde mij de heer F. twee eiken die reeds oud waren en eenigszins beschut door de gebouwen de koude verduren. Men heeft ook wel vruchtboomen, doch het is uiterst zeldzaam dat eenige vrange appelen rijp worden. Groenten slagen nog vrij goed spinagie, erwten enz.; eenige bloemen: narcissen enz. stonden ook in dezen tuin (Trädgård). Het was zeer warm geweest en werd het op nieuw guur; dit is hier zeer gewoon. Ik zag hier ook de lange bijgrame banken, doch wij konden er ons niet lang op schommelen. Het huis is ruim en net, met groote zalen; het is geheel van hout. Het avondeten bestond als gewoonlijk uit visch, daarna chokolade, toen vleesch, alles voorafgegaan van brood en boter met brandewijn. Ik moet de beleefdheid van deze familie jegens den geheel onbekenden reiziger zeer roemen.

Zaterd. 16 Juni. Om half 5 vertrokken. Van de hoogte had ik een schoon kijkje op de stad. Het land werd meer en meer bergachtig en geleek sommige Alpenstreken; veel weiland en verspreide hooischuren. De vogelen zongen en daaronder ook leeuweriken, maar geene nachtegalen; deze zijn hier niet. Zeer wordt het land verfraaid door het gezigt op de zee met hare vele inhammen. Om 6 u. kwam ik

Het Leen Hernösand bevat Ångermanland en Medelpad.

te Wifsta dat nabij de zee ligt. Zoo zaam ziet men kerken; nie-
ner van Wifsta deed die van Timrå op eene hoogte eene zeer goe-
de uitwerking. Ik voer in booten over twee armen van den
Indalelf, eene breede rivier die dikwijls nog veel hooger wordt en
dan veel overstroomt. (De overvaart met wagen en paarden
kost slechts 12 sk. bo.) Aan de andere zijde was Fjäll, waar ik
half 8 aankwam. Een eind weg langs den Indalelf; verder veel
door bosch, bergop bergaf, in de laagte over rivieren of beeken,
omgeven van grasland. Voorbij eene schoone nieuwe
kerk, Häsjö-Kyrka; voorbij een opschrift, dat de grens aan-
duidt tusschen Medelpad en Ångermanland, kwam ik om 10
u. te Mark en bevond mij dus nu in de schoonste provincie van
Zweden. In de nabijheid zag ik op eene hoogte de kerk van
Säbrå en de prästgård, of liever het paleis, van den bisschop
van Hernösand, die hier somtijds verblijf houdt. Het landschap
is zeer bevallig: heuvels, een klein meer omringd van groene vel-
den met vele woningen. Eene mijl verder ligt Hernösand.
Ik hield mij slechts weinige oogenblikken op in deze
kleine handelsstad en hoofdplaats van eene provincie.
Zij heeft het gewone voorkomen der kleine Zweedsche steden
en bezit eenige vrij goede openbare gebouwen, waaronder
de woning van den Landshöfding, een huis van baksteen. Er is
eene boekdrukkerij, zoo ik meen de noordelijkste van Zweden. De
straten zijn geplaveid, maar niet zeer goed. Zij telt ruim 2000 in-
woners. Voor aan de stad staat nog de eereboog opgerigt ter
gelegenheid van de reis des konings in 1835.

In Åland, waar ik om ruim een uur aankwam, had ik een
kleinen strijd met den Skjutsbonde en de Gästgifvare, omdat zij mij
blijkbaar te veel afvorderden; ik schreef dit in het dagboek. De vol-
gende wisselplaats was Weda en van daar komt men terstond
aan de Ångermanelf, de grootste rivier van Noordland. Zij is
hier meer dan een half uur breed. Men vaart daarover in vrij
kleine booten; de achterwielen werden van den wagen gedaan en
drie mannen met eene vrouw roeiden de boot. Het water was
zeer bewogen en wij waren drie kwartier onderweg. De paarden
gaan niet mede over. Wanneer er veel wind is moeten de rei-
zigers wachten. De boorden van deze rivier vertoonen zich zeer
bevallig en worden hooger op nog veel schooner.

In dit boek is de afscheiding tusschen Noord- en Zuid-Ångermanland.

Aan de oostzijde der rivier reed ik langs inhammen van de Bot-
nische zee met voorgebergten en eilanden, en links bosschen en
weilanden, waartusschen vele woningen en schuren verspreid lagen.
Om half 8 kwam ik te Askja, waar eene zeer goede herberg was, die
my uitlokte om uit te rusten, doch dit konde nu niet geschieden.
Het land vertoont nu een onafgebroken reeks van meeren
en van zeeboezems, de valleijen zijn grooter de bergen hooger.
By de zeer langzaam dalende zon leverde dit een aanhou-
dend afwisselend, heerlijk tooneel op. Dit duurde met weinig
verandering voort tot Docksta, waar ik om half 9 aankwam.
Ik zag tamelijk veel graanvelden; op vele plaatsen werd nog
geploegd; dit is of braakland of land waarop men aardappe-
len poot. Het was zeer koud.

Tusschen Docksta en Spjute reed ik voorbij een hoogen
steilen berg, den eersten van deze soort dien ik aantrof. Hij
heet Skulu en is 400 vaam hoog. Door een groot bosch,
Skuluskog, en langs een meer, Skulusjön, bereikte ik om
half 11 gezegde plaats. Op nieuw door bosch, waarin
meer en meer de berken de overhand bekomen, en voorbij
meren; ook langs de schoone kerk van Nätra, komt men
in eene groote vallei waar het dorp Hörnäs ligt. Juist
om middernacht vond ik verkleumd van koude hier een goed
nachtverblijf. Men begon met my een goed vuur van sparre-
blokken te stoken.

Zond. 17 Juni. Half 8 vertrokken. Door mooije valleijen;
de bergen werden meer rotsachtig, nu en dan inhammen der
zee. In de weiden zie ik thans eenig vee; de koeijen dragen
klokken als in Zwitserland; de woningen zijn zeer goed.
Voorby Själevads-kyrka, om 9 ure Brättra.

Een kwartier verder ligt in een bijzonder schoon dal de
kerk van Arnäs. Ik vond ze inwendig ruim en net; zij was
even als de huizen met sparretakjes bestrooid. De godsdienst
was nog niet begonnen, maar eenige lieden gingen in de
sacristie, waar de boeken van geboorten en overlijden en andere
aanteekeningen gehouden worden. Boven het altaar is eene
schildery voorstellende Jezus aan het kruis, vervaardigd
door Juul Sandgren uit Jemtland. De gelaatstrekken waren

den den eenvoudigen Houwtenaar die geene andere dan Jemtlandsche modellen heeft. Steeds door schoon land kwam ik voor 11 u. te Tefra, waar ik een zeer goed ontbijt bekwam voor 12 sk B° (35 cents)

Ik zag vele lieden naar de kerk gaan en ryden. Zy hadden een gunstig, [illegible] voorkomen; geene zeer onderscheidende trekken. De kleeding was zeer eenvoudig; de mannen droegen donkere rokken, de jongere veelal buisjes, lange wyde broeken en ronde hoeden. De vrouwen hadden geen van den gewonen vorm afwykende kleedingstukken, de stof was katoen of wollen en van verschillende kleur; op het hoofd eene kleine muts, die byna bedekt wordt door een zyden of anderen doek, gewoonlyk gekleurd en ook zwart; die om het hoofd geknoopt is, en waarover een witte doek geslagen en onder de kin toegeknoopt is.

Het land werd minder mooi; ik reed in eene pont over de Gideälf, omdat het ys de brug zeer beschadigd heeft. Om half 2 kwam ik te Onska, waar ik een uur op paarden wachten moest. Myn verdere weg liep voorby Grundsunda-kyrka. Ik zag hier vele menschen rondom de kerk in en by de rondomstaande kerkhuizen (kyrkostugor) vergaderd; de kerk zelf was toe. Het is in Zwedens noordelyke provincien de gewoonte, dat men uit alle dorpen van het kerspel, en dikwyls van groote afstand, reeds des zaturdags naar de kerk komt, en den nacht doorbrengt in een klein gebouw dat stalling voor paarden en een vertrek voor menschen bevat, en waarin men zyne beste kleederen bewaard. Hierdoor ziet men by de kerken als het ware eene kleine stad van huizen, welke vyf dagen van de week geheel onbewoond zyn. Zeldzaam is een dorp onmiddelyk by de kerk, en in dat geval heeft het nog een anderen naam, en men onderscheidt steeds het kerspel (Socken) van het dorp (By).

Ik reed nu veel door bosch op zeer rotsachtigen grond, met weinig hoogten; er lagen zeer vele losse steenen. Het schoonste land scheen my voorby te zyn; alleen het gezigt op de zee gaf nog eene aangename afwisseling.

Te half 5 kwam ik in het dorp Afva, het eerste in Län Umeå of Westerbotten. De grens tusschen Ångermanland of Län Hernösand en dat laatste wordt door een steen aangeduid.

By het verlaten van Ångermanland vonde ik wat kunnen opteekenen omtrent hetgeen ik van de inwoners vernomen heb, doch dit is te onvolledig, om daaraan veel gewigt te hechten, en het komt overeen met hetgeen de naauwkeurige reiziger Schubert heeft verzameld en medegedeeld. Ik heb dus tot zyne reis verwezen. Zyne lofspraken zyn slechts wat overdreven, dit bekennen de Zweden zelf. Behalve de gewone middelen van bestaan, landbouw, visschery byzonder van zalm en strömming (eene kleine soort van haring) de bosschen, – heeft men in deze provincie het weven van linnen, dat beter en menigvuldiger geschiedt dan elders. De geschiedenis daarvan en den goeden uitslag der aanmoedigingen van de regering zyn zeer belangryk. Die zyn door Schubert naauwkeurig opgegeven. Het is nu te vreezen, dat de verbeteringen der werktuigen om vlas te spinnen en te weven de verdiensten dezer nyverheid zoo zullen doen zinken en welligt alle voordeel voor deze vlytige lieden doen vervallen. Men beklaagt zich reeds eenigzins daarover, doch zoo het schynt hebben de verbodmiddelen voor het oogenblik nog eenig afwerende invloed, en meer nog werkt de gewoonte om het linnen op sommige markten of aan kooplieden niet voor geld, maar voor andere waren te verkoopen; die dit overeenkomstig gewoon zyn blyven ongeveer dezelfde hoeveelheden onderling ruilen zonder zich om de pryzen in geld veel te bekommeren. De uitstekendheid bestaat vooral in het fyn spinnen van het vlas. Voor eigen gebruik spint en weeft men ook wol, en dit gebruik bestaat in alle de noordelyke provincien; men vult daarmede den tyd aan die voor geen anderen arbeid vereischt wordt; tegenwoordig is dit niet veel, maar des te meer in den langen winter.

* Om 6 u. Törnjöla

Westerbotten vangt zeer wied aan, vele afgebrokene, verweerde rotsen liggen in de vlakte. Ik vaar over de Lögdeelf en kwam toen in goed bebouwd land omringd van geboomte, en waar in vele woningen en andere gebouwen waren. De zon, die reeds laag stond, wierp er een vrolyk licht op.

Aan de Oreelf, die men over eene brug passeert is eene yzer-smeltery, waarby een aantal vele donkerroode gebouwen staan; in de nabyheid staat de Nordmalingskerk.

Zeer werd myn weg weder versierd door inhammen der zee, eenige met lief begroeide eilandjes. Men behoefde slechts een ander klimaat er by te denken, om van een allergenoeglykst verblyf te droomen.

Om 7 u. kwam ik te Lefvar en reed nog door bosch, over zeer zandigen grond, waardoor toch een goede weg liep naar Ängersjö, waar ik om 9 u. aankwam en nachtverblyf vond by zeer goede, maar zeer arme lieden. De bewoners van dit dorp zyn algemeen arm, zoo men zegt, nog ten gevolge van den laatsten oorlog met Rusland. Ik zat weder by het vuur; men stookt in open schoorsteenen, doch er is eene schuif in, die men sluiten kan als het hout doorgebrand is.

Maandag 18 Juni. Om 4 u vertrokken. Hoewel het des nachts zeer koud is, vriest het zelden. Het is ook niet in deze en in de volgende maand, dat men de vorst zoo vreest, zy is dan niet zoo schadelyk, maar in de eerste helft van augustus, wanneer het graan bloeit, dan doet zy dikwyls den oogst mislukken. Ik hoorde heden niet de vogels te zingen en daaronder de vrolyke leeuwrikken, maar geene nachtegalen. Het land bleef plat en schraal met boomen begroeid, ook ziet men weinig huizen. Beter wordt dit by Sörkhjön, waar ik om 8 u aankwam; men ziet daar weder groene akkers en vele woningen; het gras was nog niet regt groen. Ik zag hier eene steenbakkery. Het land wordt meer bebouwd en bewoond naarmate men de Umeå-rivier nadert, men ziet vele groente-tuinen, ook enkele vruchtboomen; die bloeijen, maar dragen nooit. Aan den stroom heerscht veel levendigheid; scheepvaart en scheepsbouw. Men vaart over in eene pont. De stad

vertoont zich nederig; met houten huizen, als gewoonlijk; eenige openbare gebouwen, onderanderen een koninklijk graanmagazijn van bakesteen, hebben beter voorkomen. Zij is de hoofdplaats van de provincie Westerbotten, thans ook Län Umeå genaamd, en sedert 1810 afgescheiden van Noordbotten of Län Pitheå. Ik was verwonderd in de pont twee zeer naar de mode gekleedde heeren te vinden, en aan de overzijde kwam naar de pont eene met veel smaak gekleedde jonge vrouw. Zoo komen met den handel de Parijsche smaak en dragt tot aan het barre noorden; doch de talenkennis schijnt minder door te dringen; die heeren spraken niets dan Zweedsch. In 1836 had Umeå omstreeks 1350 inw.

Ik hield mij dezemaal niet op in Umeå, maar reed door naar Innertafle, welk armelijk posthuis ik om half 11 bereikte.

Meestal door jong bosch kwam ik om 12 u te Säfvar, een vrij groot dorp aan de rivier, welke Säfvarelf genaamd wordt, en waaraan ijzersmelterijen en een zaagmolen van bakesteen gebouwd, aangelegd zijn. Bij uitzondering is hier eene kerk, welke denzelfden naam draagt als het dorp. Steeds door bosch als te voren kwam ik om 2 u te Djäkneboda, waar ik in eene groote nette herberg goed middageten bekwam, onderanderen ook wafels. Men heeft nog altijd de gewoonte om te wonen; hier met de keuken, ook volgens landsgebruik, tegelijk woonvertrek en als het ware fabriek: er wordt gesponnen, geweven; alle leden van het gezin waren werkzaam, zelfs de oude moeder van 79 jaren, zij wond het garen op klossen. Groote netheid ging gepaard met groote vlijt, en blijkbaar genoten deze lieden veel welstand; er heerschte een beschaafde, welwillende toon. Dit alles leverde een zeer aangenaam gezigt op. Ik vond veel gelijkheid tusschen deze familiën in het noorden van Zweden en die welke ik in de „Landen" op het Reuzengebergte had aangetroffen. Ik kan hier nog bijvoegen, dat ik tot nog toe geen dronkene lieden heb aangetroffen en geen bedelaars, hoewel er vele zijn die door den herhaalden misoogst zeer arm zijn. De zindelijkheid en de beleefdheid zijn toegenomen naar mate ik noordelijker gekomen ben; alle lieden die ik ontmoet nemen beleefd den hoed af.

Het land wordt wat opener, vele akkers en weiden en goede huizen daartusschen; hier en daar reeds vee in het veld; maar

het gras nog met graan. Voorby Bygdeå-kerk. 5 u. Rickleå. Terwijl men op paarden wachtte, heb ik een uur vooruitgewandeld. Zeer eenzame streek, veel verspreide steenklompen, schraal houtgewas. Op eene hoogte zag ik de Botnische zee. Het bosch werd beter, weiland, zeer goed vee, steeds een groot aantal verspreide boerenhuizen. 7 u. Gumboda, waar eene zeer goede herberg was. Hier is de verzamelplaats van het Westerbotnische regiment; de byeenkomst der officieren is gesloten; nu waren er alleen eenige recruten, ik zag hunne tenten in het veld; in de volgende maand komt het geheele regiment byeen om zich te oefenen.

Meer over heuvelen; eenige mooye gezigten, vooral links, waar heuvelen in het verschiet zijn. De zon, die meestal bewolkt geweest was brak door en verlichtte het landschap zeer schoon. 9 u. Grimsmark. Door bosch, meer sparren en minder berken; vervolgens door zeer goed bouw- en weiland, eenige kleine dorpen; half 11. Selet. De lucht was helder geworden, en de zon ging schoon onder. Het avondrood ging volkomen over in het morgenrood, een treffend schoon gezigt; doch de koude maakte dat ik er minder genot van had.

De herberg in Selet kwam my weinig uitlokkend voor; zoo dat ik tot de volgende doorreed, meestal door bosch. Om half een kwam ik te Daglösten en nu konde ik de dagreize, die reeds om 4 uur begonnen was niet verlengen; vooral niet omdat myn bediende steeds zelf reed. Ongelukkig bevond ik my nu in de allerslechtste herberg van den weg, waar de morsigheid onbeschryfelyk en de plompheid der bewoners alleronaangenaamst was. Vuur konde men niet maken, en in de keuken was het my niet mogelyk een oogenblik te verblyven. Ik verheugde my des morgens, Dingsd. 19 Juni, om 5 uur, weder in myn wagen te zitten, en de koude, doch zuivere lucht om my gewaar te worden. Het was wellicht goed voor my ook eens de keerzyde te leeren kennen van het tafereel dat my de herberg van Djäknebode had opgeleverd; ik zoude anders wellicht al te gunstig over de Botnische provincien geoordeeld hebben. Evenwel ben ik zeker dat de herberg van Daglös-

Er werd in het huis van den provoost ook genomen; dit zegt men my geschiedt in alle familien.

ten eene zeer zeldzame uitzondering maakt.
Steeds door bosch kwam ik te 7 u. in Burå, waar ik eene zeer goede herberg vond en eene oude waardin, welke my uitnoodigde om by haar op den terugweg althans het middagmaal te houden. Om my aan te moedigen zeide zy, dat zy my goeden portwyn geven zoude. Het bosch op mynen verderen weg werd afgebroken door eene breede, snelstroomende rivier, waaraan uitgestrekte akkers en weiden lagen en daartusschen vele goede woningen, welke uitmaken het dorp Innervik, waar ik om 9 u. aankwam. In ruim een uur reed ik door een paar groote dorpen omringd van groene velden naar Sunnanå, een groot, ryk dorp, waar men aan de menschen en woningen sporen van handel en welvaart bespeurt. Men is hier aan den oever van eene breede schoone rivier, de Skellefteåelf, waarover eene goede brug voert. Op den anderen oever prykt de Skellefteå-kerk, grooter en schooner dan ik er op mynen weg nog een had aangetroffen. Zy is uitwendig van zeer goeden vorm, maakt een kruis en in het midden verheft zich een hooge koepel; de plaats zelve is verheven, hare kleur is wit en zoo vertoont zy zich te midden van het heuvelachtige landschap uitsteekend goed. Ik poogde den heer provost Ström, van wien men veel goeds zegt, te bezoeken, doch hy was in een examen. Zyne huisgenooten noodigden my zeer, om zyne terugkomst af te wachten; doch ik mogt myne reis niet vertragen. In de fraaije woning heerschte groote netheid en welvoegelykheid; men bood my, volgens landsgebruik dadelyk een dronk uit eenen grooten zilveren beker aan, en op myn verlangen bezorgde men my iemand, die de kerk open maakte. Zy voldoet inwendig minder; de vorm is niet kwaad, maar men bespeurt dat zy weinig vast gebouwd is. Gewelf en muren hebben groote scheuren, welke men my zeide dat dit jaar zouden hersteld worden. Aan het altaar ziet men oud beeldwerk van hout en een schildery uit katholieke tyden en in de sacristie eenige portretten van vroegere proosten,

× In den winter wordt het hooi uit deze schuren op sleden vervoerd.

By het altaar hangen de aanspraken, welke Koning Gustaaf III (1771) en Karel XIII aan de Standen gehouden hebben.
In den winter moet de proost by de preek dikwyls op het midden van den dag licht branden.

Er is by deze kerk eene gansche stad van kerkhuizen; ook eenige bewoonde gebouwen en zeer goed bouwland, ook groentetuinen.

Gedurende 8 3/4 Zw. myl loopt de weg door het kerspel Skellefteå, dat 52 zulke vierkante mylen bevat; – dit is ook het grootste kerspel van Westerbotten.

Door goed bebouwd land, daarna door bosch, kwam ik in eene uitgestrekte vlakte aan de zee, waardoor eene rivier stroomt. Hieraan ligt het dorp Frostkågeå, waar ik tegen 2 u. aankwam. Op kleinen afstand, nader nog by de zee en by Skellefteå, het dorp Storkågeå, ook aan den weg. Dit heeft eene goede haven aan de zee, waar ik eenige schepen zag liggen. Het bosch wordt nu en dan door akkers en weiden afgebroken, dan met zeer kleine dorpen of ook wel slechts gebouwen welke uitsluitend in den zomer voor menschen en vee dienen; deze noemt men veewoningen (Fäbodar). Het vee wordt alle avonden daarin gebragt. Ook in geheel afgelegene streken waar gelegenheid is om vee te weiden, vindt men zulke Fäbodar, eene herderin, somtyds twee maken hier boter, zeldzaam kaas. Dit gebruik is in alle de noordelyke provincien, en gelykt eenigermate naar dat der Sennen in Zwitserland. Het is toch veel minder aan den grooten weg dan binnenslands op de heuvels en midden in de bosschen dat zulke weilanden met afzonderlyke gebouwen aanwezig zyn; doch algemeen zyn er kleine houten huizen (hölador) welke ieder landman bezitten kan.× Half 4 kwam ik te Byske. Het eigenaardig dat men in dit land zoo veel water aantreft; hier is weder eene breede, snelstroomende rivier, de Byskeå. De bruggen zyn zeer sterk gebouwd, met steenen dammen die door boomen bevestigd zyn en waarop de pilaren rusten die de bruggen dragen. Aan de overzyde der rivier reed ik tot naby haren mond, waar zich de zee open vertoont. Men bouwde hier vele nieuwe huizen en ook een houten toren aan de haven; vervolgens door bosch naar Åbyn. De Generaal

× generaal Hedenberg

Lovisin met andere officieren reisde juist hierdoor, komende
van het noorden.

De bode van Byske naar Åbyn lag aan den weg geheel be-
vangen door den brandewyn, en men zeide my dat hem dit
wel meer overkwam. Hy was de eerste man dien ik in Zwe-
den dronken gezien heb.

De eenige afwisseling van het bosch en de weinige be-
bouwde streken daartusschen, op mynen volgenden weg,
was de zee; doch die zag ik ook dan eens vry, dan met bog-
ten, voorgebergten en eilanden, heerlyk schoon. De wissel-
plaatsen waren Kinbäck en Jäfre.

Om 9u. kwam ik aan de Piteåelf, eene schoone breede rivier;
zy was glad als een spiegel toen ik haar in eene boot overvoer;
De boorden zyn vlak maar met bosch begroeid; de zon scheen
aan den volkomen helderen hemel en het weder was zacht en
aangenaam. Men komt op een groot zandig eiland,
Pitholm genaamd, dat met sparren en dennen begroeid
is, behalve aan de andere zyde, waar het vruchtbaar en
bebouwd is, en waar eene brug het vereenigt met de
stad Piteå. Ik kwam hier om ruim 10 u. aan en vond
goede herberg.

Woensdag 20 Juni. Piteå gelykt naar de reeds beschrevene
steedjes, zy heeft byna 800 inwoners (1836). Als gewoonlyk be-
staat zy uit houten huizen langs regte straten die niet ge-
plaveid zyn. Zelfs de kerk en de op zichzelf staande toren ook
andere openbare gebouwen zyn van hout; huizen met twee
verdiepingen maken uitzondering. Er zyn veelal tuinen by de
huizen, daarin staan eenige groenten en aardappelen, enkele
boomen, alleen voor sieraad, vruchtboomen heeft men hier
niet; de ligging is 65° 20' 40" N.B. Aan de rivier zyn een
paar aanlegplaatsen, doch beladene schepen kunnen niet
hier komen, die blyven op een paar mylen van hier aan den
mond der rivier. De handel bestaat in de voortbrengsels van
het land: hout, teer, zalm, strömming, boter, wild en eenig
pelswerk vooral hermelien, dat de Lappen aanbrengen.

By myn vertrek bezocht ik den landshofding (Gouverneur)
der provincie,ˣ welke nu woont op een landgoed, Gran ge-

naamd, een klein uur van de stad; mijn weg ging daar voorbij, en de Gen. Peyron in Stockholm had mij een brief aan hem gegeven. Ik sprak met dezen beleefden man af dat ik mijn bezoek op den terugweg herhalen zoude. Hij bragt mij in kennis met den heer Lestadius, pastor te Caresuando in Lapland, 30 tot 40 mijlen noordelijk van Öfvertorneo. Deze was op uitnodiging der regering herwaards gekomen om de Fransche en andere wetenschappelijke mannen welke eene onderzoekingreis zullen maken, te ontmoeten en te verzellen. Doch daar zij nog niet gekomen zijn, reisde hij nu huiswaards en zoude daar hunne komst afwachten. Hij is een zeer welonderrigt man, geboren in Lapland en met dat land en zijne bewoners ingenomen; hij is uitsteekend plantkundige. Zeer gaarne zoude ik mijnen weg met hem vervolgd hebben, doch hij ging langzamer dan mijn tijd mij dit toeliet te doen. Het landgoed Gran is de woning (boställe) van den Colonnel van het Westerbottens regiment der ingedeelde soldaten (indelta); de heer Wedenberg is dit geweest, doch zal nu in de stad gaan wonen en dit huis voor zijnen opvolger inruimen. De andere officieren tot aan den rang van kapitein hebben hier ook woningen met hunnen rang overeenkomstig, de luitenants bekomen alleen eene jaarwedde.

Nabij Gran is Öjeby of Piteå-Gamla-Stad, eene oude steenen kerk met vele kerkhuizen, maar weinig anders. Hier is de plaats waar Piteå plagt te liggen tot dat de stad in 1666 afbrandde en op hare tegenwoordige plaats ¾ mijl lager herbouwd werd. De rivier is hier zeer breed.

Veel bebouwd land tusschen het bosch zag ik op den weg naar Portsnäs, en op dien naar Rosvik, waar ik om half 3 aankwam. De zee had zich ook een paar malen vertoond. Hier was ik aan eene rivier met schoone oevers.

Een klein meisje met een pelsjas aan en met teugels voor het zamenbrengen der paarden over den schouder hangende gaat hier als voerman mede. Meermalen waren het meisjes, ook wel kleine jongens die medegingen. Dit is ook eigentlijk niet om te

rijden, want het gebruik wil dat de reiziger of zijn bediende zelf rijdt, en dit deed ook mijn bediende zeer goed; doch alleen om het geld te ontvangen en de paarden terug te brengen komt iemand mede. Onderweg maken die ook de menigvuldige hekken open, wanneer niet kinderen uit de buurt het doen in de hoop van een klein geschenk te ontvangen, waar zij toch nooit om vragen. De eigenaar der paarden of die van zijnent wege medekomt heet Skjutsbonde. Wanneer de weg heuvelachtig is loopen deze lieden dikwijls op en af naast den wagen om hunne paarden te sparen; anders zitten zij op den bok en staan ook dikwijls achter op. Men is niet verpligt hun drinkgeld te geven, doch doorgaans geeft men eene kleinigheid waarvoor zij zeer dankbaar zijn. De prijs is 16 sk. in de mijl (bijna 2 uren) voor elk paard, doch in de steden 20.

De dorpen volgen spoedig op elkander, en uit het bosch komende had ik nu en dan een mooi uitzigt op eene rivier een dal met groene velden en een aantal woningen.

Te 5 u. Ertnäs. Een korten tijd regende het, daarna was het weder helder. Tegen 7 u kwam ik aan de Luleåelf, een schoone breede rivier die ik in eene pont overvoer. Gädvik ligt aan de andere zijde; hier vond ik weer in de vertrekken der grote herberg. Ik zie heden ook veel pelskleederen dragen; en een andere dragt kondigt evenzeer het noorden aan, namelijk laplandsche schoenen (lapskor). Deze zijn van rendiersleder gemaakt, groot en daardoor zeer plomp, met spitse punten Zij zijn zeer digt en warm, men draagt er fijn hooi in.

Ik zag vele akkers, en daaronder bijzonder die met aardappelen bepoot waren, op mijnen weg naar Luleå-Gamla-Stad; maar eene kerk met vele kerkhuisen omringd is. Hun getal plagt nog veel grooter te zijn; maar voor eenige jaren heeft men voor de meest afgelegene plaatsen eene bijzondere kerk gebouwd. Er zijn er toch nog kerkgangers welke vijf mijlen ver komen, zoo dat de behoefte aan kerkhuisen niet twijfelachtig is. Bij groote feestdagen zoo als paschen, kermis, komt men reeds vrijdags; ook worden hier bruiloften

Men zeide mij, dat hier geen ander graan dan garst gebouwd wordt

geviert en begrafenismaaltyden gehouden.

Rondom ziet men zeer goede akkers en weiland, in de tuinen heeft men spinazie, erwten, radys en veel aardappelen; doch het klimaat staat hier den landman dikwyls in den weg; voor drie nachten heeft het nog gevroren. Zoo my de waardin zeide, is in deze streken veel nood, het brood kost nog eens zoo veel als in andere jaren. De huizen, zegt zy, zyn goed en net maar er is geen goed en geen eten in.

Ik ging niet naar Luleå, maar vervolgde mynen weg en zag links een groot meer dat door een stroom met de zee zamenhangt. Om 10 u kwam ik in het groote en schoone dorp Persön. Het weder bleef bewolkt, maar het was minder koud dan de vorige nachten. Het kwam my voor als of de landbouw toenam en de landhoeven beter waren naar mate ik noordelyker kwam. Ik reed door verscheidene dorpen aan breede stroomen gelegen; telkens weder door bosschen van elkander gescheiden. Het was reeds donderdag 21 juni toen ik in Rånby aankwam. Ik vervolgde toch nog mynen weg, omdat my de herberg niet aanstond. De deur was, als gewoonlyk open; in de keuken waren een aantal bedsteden in twee regen boven elkander. Daaruit verscheen op ons geroep een man die ons in vry korten tyd paarden bezorgde. Door het bosch, even als te voren door rivieren met groene boorden en woningen afgewisseld, kwam ik om 3 ure te Hvitå, een goed dorp omringd van bouw- en weiland, gelegen aan een inham der Botnische zee. Hier was ik reeds noordelyker dan Torneå (een halve myl) en myn weg derwaarts of naar Haparanda loopt hier alleen oost of zuidoostwaarts. Eene groote gemetselde kachel werd terstond aangestookt en ik vond goed nachtverblyf; hetgeen ik toch slechts kort maakte, want om 7 u. begaf ik my weder op weg.

Eene brug bragt my dadelyk over den breeden Laskarsforself. In het bosch waren veel meer berken dan te voren, die maakten het veel schooner. By het uitkomen van het bosch zag ik den mond eener

× Slechts $\frac{11}{16}$ mijl van Månsby, ligt aan denzelfden regter oever der Calixelf, Grötnäs.

breede rivier, een zaagmolen, verscheidene teerbranderyen en een dorp. Dit was de wisselplaats Töre, de rivier heet Töreelf.

Ik merkte hier op, dat het kind in de wieg lag te zuigen aan een horentje met melk. Het is een bekend gebruik in deze streken, dat men de kinderen eerst met zoete en na eenige weken met zure melk groot brengt. Hieraan schryft men de groote sterfte der kinderen toe.

Aan de andere zyde van het dorp zag ik den zeeboezem Töre-viken, als gewoonlyk met landspitsen fraai omgeven. De weg door het bosch werd aangenaam afgewisseld door rivieren en kleine meren; vervolgens kwam ik aan den Calixelf, die zich hier en daar als een meer uitbreidt, daarna weder enger wordt, en als rivier stroomt. Ongeveer vyf kwartier blyft de weg aan den regter oever. De boorden zyn heuvelachtig en leveren schoone gezigten op. Het weder was minder guur en ik verheugde my over de natuur die my omringde. Evenwel was het ver van warm en ook het land niet van dien aard, dat ik my zoo als Schubert, in zuidelyke streken verplaatst konde wanen.

11 u. Skånby. Hier met my eene arme vrouw in het oog; zy was op weg met eenen jongen, bedelde niet doch zag my van ter zyde aan, en toen ik dit opmerkte en haar vroeg, wat haar deerde, verhaalde zy my van het ongeluk veroorzaakt door den dood van haren zoon, die voor het gansche gezin brood won. Nu moest zy met dezen knaap, waarover zy groot-moeder was, en de moeder met de andere kinderen weder elders hulp en levensonderhoud zoeken. Eene kleine gift deed haar dankbaar uitroepen, dat gewis de voorzienig-heid haar uit medelyden in myne nabyheid gevoerd had.

× Ik heb hier zeer goed gegeten: versch knäckebrood met boter, kaas en brandewyn, gerookt rendierenvleesch, ge-stoofd rundvleesch, soep van melk met beschuiten, wafelen met lingon (ingemaakte bessen); daarna koffy. Dit alles kost 16 sk bo (35 cents).

De woningen bestaan hier te lande steeds uit meer dan een gebouw, deze herberg is in vier gebouwen met eene groote plaats in het midden; alle vier zyn met kamers en worden bewoond. De waard is ook postmeester; ik heb wat met hem gepraat en gevraagd waarom men niet liever een

groot dan 4 kleindere gebouwen heeft. Men zoude vermoeden dat men juist om de koude in den winter zoude verkiezen alles in een gebouw te vereenigen. Ik stelde my voor, dat welligt het gevaar van brand dit onraadzaam maakte, en men als een gebouw mogt afbranden, de andere nog konde behouden. Doch de postmeester zegt my van neen; als een afbrandt, slaat het vuur onmiddelbaar tot de andere over; het is, zoo als ik dacht, zeer ongemakkelyk. Doch daartegen staat niets anders over dan dat het is landsgebruik; hy althans weet er geen anderen grond voor. De voorraad, melk, boter, vleesch, zyn nog in afzonderlyke gebouwen; men heeft een op zichzelf staanden kelder, waarin men ook ys kan bewaren. De stallen voor het rundvee zyn byzonder net en dicht; daarin is eene schoorsteen waarin den ganschen winter vuur gestookt wordt; dit verwarmt de stal en dient ook om het voedsel te koken, want het rundvee bekomt in den winter steeds warm eten. Alleen de paarden en de schapen blyven zonder vuur. Voor het bewaren en voor het dorschen van het graan en voor het hooi heeft men boven dien byzondere schuren.

In de kamer waar ik at lagen de „Stunden der Andacht" in het Zweedsch vertaald.

Ik voer nu over den Calixelf en zag op den linker oever de Calix-kerk welke uitmuntend eene schoone vertooning maakt en eenigzins gelykt naar de kerk van Skeleftea; ook hier zyn vele kerkhuizen. Van de rivier gezien is deze kerk een groot sieraad van de boorden des breeden strooms, die hier buitengemeen lachend zyn.

Spoedig kwam ik in Nätby en zag naby dit dorp eenige tenten van het noordelyk battaillon der soldaten van Noordbotten, dat hier zyne vergaderplaats heeft. Vervolgens reed ik 4 uren afstands door het bosch zonder woningen te zien. Somtyds kwam ik op hoogten en zag dan de Botnische zee. Op het laatst lagen er eene groote hoeveelheid ontzachelyk groote losse steenen. Eene schoone jonge vrouw, geheel alleen met haar kind in een

De rivier wordt Tornåelf genaamd

wagentje reed my op deezen eenzamen weg voorby, waarschynlyk de vrouw van een der officieren.

Tegen 4 uur kwam ik te Sangis. Er is tusschen Grätriäs en dit dorp geene wisselplaats meer, een afstand van $2\frac{3}{16}$ Zw. myl. Hier is het posthuis een soldatenhofstede; de soldaat was in mondering, doch had een jammerlyk voorkomen; op dat staal wil ik niet afgaan, om over de ingedeelde soldaten te oordeelen.

Steeds door bosch kwam ik te 5 u. in Seivits. Hier spreken de inwoners reeds Finnisch; in de herberg verstond men toch nog Zweedsch.

Op eens werd alles door nevel bedekt, die verdween na een half uur en de zon brak weder door. Myn Skjutsbonde was nu een jonge Fin met lange blonde haren en het eigenaardig goedaardige Finnische gelaat; hy verstond geen woord Zweedsch. Door jong bosch, nu en dan voorby eenige huizen met akkers, somtyds gezigten op de zee, eindelyk over een dam en brug door een moeras naar Neckala. Eene pyramide met een opschrift herinnert dat deze dam en brug in 1772, het tweede jaar der regering van Gustaaf III gelegd zyn. Het land is hier zeer laag en bestaat uit aanslibbing van de Botnische zee die aanhoudend afneemt. Door dezelfde land vervolgt de weg naar Haparanda, waar ik om half 9 aankwam. Lang eer men daar is, ziet men de nieuwe kerk dezer plaats en nog beter de schoone landkerk van Torneå boven de vlakte uitsteeken.

Ik had een brief van den generaal Peyron aan den majoor Bergenstråhle commandant aan de noordelyke grens, doch daar deze zeer ziek was, had zyn zoon de vriendelykheid om my behulpzaam te zyn. Het weder was in den vooravond helder en wy besloten om naar Torneå te gaan om zoo mogelyk de zon te zien. Deze stad, aan den mond van de rivier van den zelfden naam gelegen op de linker zyde, is sedert het verdrag van Fredrikshamn 17 Sept. 1809 met Finland aan Rusland afgestaan. Zy is weinig bedryvend, het getal harer inwoners bedraagt weinig meer dan 600. terwyl handel in hout, visch en andere beke-

omtrent de herhaalde graadmeting te Torneå in het werk gesteld vind ik in Djurberg en anderen. (Djurb. bl. 827).

De inwoners van Torneå zijn meelal Zweden en in de Stadskerk wordt in het Zweedsch gepreekt. Op het land wonen uitsluitend Finnen, en zoo wordt in de land-kerk ook in het Finnisch gepreekt.

De Russen hebben nu ook eene kleine Grieksche kerk.

Ik reis eene brug over de Torneå en daarby eene kleine pyramide welke als grenspaal van het Zweedsch grondgebied dient.

de voortbrengsels van dit land maken de bron van bestaan uit. Een paar regte straten met vrij goede houten huizen, veelal van twee verdiepingen en een tuin daarbij; eene groote markt waar de beste huizen staan, maken de stad uit; zij is ongeplaveid. De kerk is van hout en op den toren die op zich zelf staat en ook van hout is hebben vele reizigers de zon te middernacht gezien of liever eenige minuten voor en na middernacht, want bij de langste dagen gaat zij nog onder maar komt binnen het kwartier weder boven den gezigteinder. Koning Karel XI deed dit tusschen 14 en 15 Junij 1694, zoo als op den toren en in alle reisbeschrijvingen te lezen staat. Het weder was nu zoo volkomen bewolkt geworden, dat ons weinig hoop overbleef; wij gingen op een der molenbergen ten noorden der stad waar wij omtrent zoo goed als op den toren zouden hebben kunnen zien; doch het was vergeefs; het bleef volkomen dag, maar de zon zagen wij niet. Om half een gaven wij het op en voeren ~~terug~~ naar Haparanda. De rivier is hier breed maar niet diep; groote schepen moeten op een aanmerkelijken afstand blijven liggen, en van jaar tot jaar neemt de ondiepte nog toe.

Vrijdag 22 Junij. Ik bezocht dezen morgen den Majoor Bergenstråhle, die, hoewel zeer ziek, mij uiterst beleefd was. Hij gaf mij naar Öfvertorneå zijnen jongsten zoon van 15 jaren mede, om mij in dat Finnische land als tolk te dienen, en zijn ambtgenoot schreef in zijnen naam eene aanbeveling aan den Proost Wikström.

Om 11 uur vertrok ik met mijnen jeugdigen reisgenoot. Door laag en vruchtbaar land, langs de Torneå kwamen wij te Neder Wojakola.

Wat hooger bezagen wij den waterval die, naar het nabuurige dorp, Kuckulafors genoemd wordt. Het is eene vrij lange streek, waar de rivier schuimend over een sterk hellend vlak van rotsen stroomt. Het is merkwaardig eene groote rivier als het ware met woede de zwarigheden die zij ontmoet te zien overwinnen. Er wordt hier veel visch gevangen en ik zag een aantal kleine visscherswoningen, welke in den zomer be-

Men duidt door het woord Porte, zoo my de heer Wikström zeide, gewoonlyk de woning der bedienden niet die der meesters aan.

Karungi of Carl Gustaf heet het kerspel (Socken, pastorat gemeente) ten zuide van dat van Öfvertorneå en ten noorden van Nedertorneå.

Tot het kerspel van Öfvertorneå behooren de kapellen Hietaniemi en Pajala; het laatste zal Socken op zich zelf worden by den dood van den tegenwoordigen proost.

Noordelyk van Öfvertorneå zyn twee Lapsche parochien: Karesuando N. O. en Juckasjervi N. W.

trokken worden (fiskarkojor). Men ving juist visch bij wij-
ze van scheppen met een klein net aan een langen stok. Ik kocht
een paar van deze mij onbekende visschen om onderweg te eten.
Om een uur kwamen wij te Kuckola, en meestal door
jong berkenbosch (om 3 u.) te Korpikyla. Hier deden wij ons mid-
dagmaal met de twee visschen, die zeer goed smaakten.
De sik wordt toch voor minder goed gehouden dan de
zalm. De herberg was geheel Finnisch, het vertrek
waar men de visch kookte was eene zoogenaamde
Pörte. Door dit Finnisch woord duidt men aan eene
woning waar menschen en vee bijeenwonen. Voor de
eigenaars en ook voor de reizigers heeft men andere en
vrij goede vertrekken. De menschen hadden een goedaar-
dig maar stordig voorkomen, mannen en vrouwen dra-
gen schapenpelsen en gingen meestal blootsvoets.

Het regende niet meer, maar er was frisse wind met be-
wolkte lucht.

In de nabijheid is weder een „fors."

Wij reden door het dorp Karungi, dat op beide zijden
der rivier ligt en nu ook eene kerk voor het Russisch en
eene voor het Zweedsche gedeelte heeft.

De volgende wisselplaats was Packila. Men verstaat
hier niets anders meer dan Finnisch. Ik merk in deze
dorpen op dat men algemeen bezig is met een groote schoon-
maak. Dit is tegen het Sint Jans-feest. In de Zweedsche
dorpen had hetzelfde plaats.

Langs een bergkam, schijnbaar geheel uit losse opeengehoopte
steenen bestaande; met weiden zagen wij ter zijde den berg
Luppio.

Ik heb enkele huizen opgemerkt zonder schoorsteenen, doch
ver de meeste zijn daarvan voorzien en hebben zelf de gewone
versieringen van gordijnen voor de vensters en andere teeke-
nen van welstand.

Om half 8 kwamen wij te Niemis. De bewoners der herberg
zaten in een zeer goed vertrek, met eene groote kachel ver-
warmd, het kind lag onder een fraaijen pels van witte ha-
zenvellen; een zilveren beker voor algemeen gebruik stond

Er waren zeer goede meubels onderanderen witte slaapplaatsen in den vorm van kanapees.

op tafel.

De volgende wisselplaats, of liever de laatste herberg is te Matarengi; zoo heet het dorp; de kerk en het kerspel heeten Ofvertorneå. Wy begaven ons terstond naar de woning van den proost (präststgård) en werden daar vriendelyk ontvangen en geherbergd. De zoon van den proost, omtrent van gelyken ouderdom als ik, neemt den dienst voor zynen vader waar. Hy hield my gezelschap; een goed avondeten werd aangerigt en daarna bekwam ik een uitmuntend bed, zoo dat ik hier aan den eindpaal van mynen togt konde uitrusten van de vermoeyenis der snelle reis.

Zaturdag 23 Juni. Ook deze dag was voor my aangenaam kelyk rustdag. Ik maakte nu kennis met den 78 jarigen, maar nog steeds wakkeren proost Wikström, ook met zyne niet meer jonge huisvrouw. Wy spraken veel doch de taal was wel wat hinderlyk. Het was gedeeltelyk Zweedsch en gedeeltelyk Duitsch, Fransch en Latyn; - genoeg wy verstonden elkander tamelyk wel, en hadden onderhoudend en voor my leerzaam gesprek. Wy wandelden wat in den tuin waar groenten en eenige bloemen ook boomen voor handen staan; algemeen en ook hier zag ik den boom bloeyen dien men in het Zweedsch „hägg" noemt, een soort van vogelkers (Sorbus).

Dezen namiddag beklommen wy eenen berg of heuvel naby de pastorie gelegen en Aerkiwaara genaamd. Men heeft daarop een mooi gezigt over de omstreken en byzonder over de veelkronkelende Torneå.

Onder de byzonderheden welke de Finnen van de Zweeden onderscheiden is dat elke familie een eigen badhuis heeft, en ten minsten eens in de week daarvan gebruik maakt. Zulk een houten gebouw is ook by de pastorie en de H. W. heeft het my gewezen. De inrigting is zeer eenvoudig, een soort van oven zonder schoorsteen dient om de steenen die er boven liggen regt warm te maken; en als die warm zyn en de rook

De berg Avasaxa is beroemd door de graadmetingen van Celsius en de Fransche sterrekundigen, en van Svanberg en andere Zweden. Z. Schubert's R. Zw. II 154.

Tien of elf dagen is de zon hier te middernacht volkomen zigtbaar..

door de deur verdwenen is, werpt men water op die steenen. Met een trap stygt men in den waterdamp welke hierdoor ontstaat op een meer of mindere hoogte naar mate men de hitte sterker of zwakker verlangt. Even als in Rusland wryft en slaat men zich met berketakken.

Een groot gedeelte van den dag bragt ik door met schryven.

Het was den vorigen nacht volkomen bewolkt, doch dezen morgen voorspelde my de familie W. reeds, dat het weder goed zoude worden, en inderdaad klaarde het volkomen op, en reeds om half 8 begaf ik my met den jongen heer Bergenstråhle en myn bediende op weg om den bekenden Afvasaxa te beklimmen. Deze berg ligt aan de overzyde der rivier wat noordelyker dan de pastorie van Öfvertorneå. In eene kleine boot maar met zeer goede roeijers voeren wy, tusschen vele lage eilanden (Holmen) door, over de rivier, welke nu zeer kalm was; in drie kwartier kwamen wy aan den voet van den berg die aan de rivier ligt, en in een half uur beklommen wy dien gemakkelyk. Het was heerlyk weder; geen wind, zachte lucht. Er waren eenige wolken aan den hemel, doch die stegen op, terwyl de zon daalde, zoo dat zy om half 10 reeds geheel vry was en den schoonsten gloed over het landschap verspreidde.

Ik had tyd om den berg van alle zyden te onderzoeken; hy is byna kaal, en men verwondert zich dat in de weinige aarde, welke hier en daar in de kloven en holligheden aanwezig is, nog zoo vele boomen groeijen. Aan de kanten liggen overal groote blokken rots, afgescheurd en afgebroken; byzonder (noord) oostelyk is de wand zeer steil en veel puin van den berg ligt tot aan den voet. Het gezigt is aan alle zyden mooi; de Torneå ziet men noordelyk en zuidelyk met hare vele eilanden, welke allen even als hare oevers groen en lachend zyn. Eene kleine rivier, de Tengeli kronkelt zich ook door het land en men ziet haar eindelyk zich met de Torneå vereenigen. Langzaam opgaande, geen zeer hooge heuvels, begrenzen meestal den horizon. De Afvasaxa, die ongeveer 800 voet hoog is, overtreft ze alle. Vele woningen en schuren zyn aan de helling der heuvels en de boorden der rivier verspreid; het schoonste landschap leverde het dorpje Matarengi, oostelyk aan de Russische zyde. Naar mate de zon daalde was dat alles levendiger verlicht.

Een groot aantal menschen, ook vele uit hoogeren stand hadden zich langzamerhand hier vergaderd; zy zaten en stonden op de rotsen; dit leverde een vrolyk gezigt op. De jongens stookten een groot vuur, dat toch niet nodig was, want het werd niet koud. Een der adjuncten van den provost, de heer Laurin bevond zich ook hier; ik vond in hem een vriendelyk spraakzamen man.

„ 11 uur. Eene ligt rode kleur verspreidt zich over de weinige wolken aan den hemel en langs den gezigteinder. Zeer in het oog vallend is de langzaamheid waarmede de zon den gezigteinder nadert. Het is middernacht; de zon staat volkomen helder aan den hemel, ongeveer een vierde van hare middellyn boven de kim. Zy beschynt den top van den Afvasaxa waarop ik my bevind; doch al het land rondom ligt in de schaduw, doch in volkomen daglicht. Men kan zonder veel hinder voor de oogen een korten tyd in deze middernachtzon zien; doch haar schynsel is zeer levendig.

Eenige oogenblikken was het als of de zon stil stond.

De nieuwe dag is begonnen; de zon stygt; de heuvels, die het eerst in schaduw waren, worden weder beschenen.

Zoo heb ik eenen morgen begroet dien geen nacht was voorafgegaan.

Er was nu een vry gure wind opgekomen; de vrolyke jeugd heeft gehele boomen op het vuur geworpen en vermaakt zich in de hoog opgaande vlammen. Het is niet uitsluitend den nacht na Sint Jan, maar de nachten van het midden des zomers dat men de hoogten beklimt en vuren stookt. Dit volksgebruik is ouder dan de invoering van het Christendom. De Finnen hebben het gemeen met de Zweden.

Ruim half een zag ik Afvasaxa vaarwel en begin de terugwandeling.

Wy zyn naauwelyks beneden of het gansche landschap is prachtig verlicht, ook Öfvertorneå vanwaar wy in onze smalle boot terugvaren. De koude is weder over en de morgen is verrukkend schoon; in het heldere water spiegelen zich alle de lachende boorden der Torneå.

Tegen 2 uur kwamen wy thuis en vonden voor ons eene goede avond- of morgen-maaltyd: zalm, vleesch, brood, boter, gebak, brandewyn en melk.

Zondag 24 Junij. Ik ging dezen morgen met de Hr. W. en een der adjuncten naar de kerk, aanvankelyk in de Sacristie. Het ge-

De koude bereikt hier somtyds 40° van Celsius.

Schubert Dw II 213.

bouw is van hout, eenvoudig maar toch vry net en groot; maar, zoo als my spoedig bleek, voor de gemeente niet te ruim. Ik vernam tot myne verwondering dat men des winters in de kerk en zelfs in de Sacristie geen vuur stookt. Dit is in twee of drie andere kerken in het Noorden even zoo, in de andere wordt de Sacristie verwarmd, maar in de kerken heeft men in geheel Zweden geen vuur. Terwyl ik in de Sacristie was onderging een gevallen meisje de kerkelyke bestraffing (Kyrkoplikt). Zy zat op de knieën terwyl de jonge geestelyke haar een formulier voorlas, waarin drie vragen voorkwamen, die zy met Ja beantwoordde; den inhoud konde ik niet verstaan omdat het Finnisch was. De koster en klokkeluider waren getuigen. Tevens betaalde zy als boete een ryksdaalder (70 cents). De tweede maal betaalt zulk een meisje twee ryksdaalders en geschiedt de bestraffing voor de gansche gemeente; – de derde maal ondergaat zy eene gevangenisstraf, op water en brood. Ik vroeg of men den vader niet strafte? Men antwoordde my dat het bewys zoo moeijelyk was en dat men door eene straf tegen den vader te bedrygen, vreesde dat hy dikwyls zichzelf niet zoude openbaren door te zorgen voor het kind, hetgeen nu veelal de vader deed. Zoo dat men in dit land van eenvoudigheid en onschuld toch ook dienstig bevonden heeft om het regel aan te nemen: La recherche de la paternité est interdite. Eene begrafenis had vervolgens plaats: zekere formulieren werden gelezen en liederen gezongen by het graf waarin de doodkist werd nedergelaten. De betrekkingen en belangstellenden vormden gedurende deze plegtigheid een grooten kring rondom het graf. De adjunct bediende het avondmaal en hield daarby eene aanspraak in de landtaal; de leden der gemeente namen hieraan deel, volgens Zweedsch gebruik, geknield rondom het hek, dat het altaar omringt. Na dit alles begon de gewone godsdienst, het gezang en de preek in het Finnisch, waarvan ik niets verstond. Het orgel is voor eene dorpskerk byzonder goed; het is, zoo men my zeide, in Holland vervaardigd en in Stockholm gekocht. De organist, Por-

—

De Lappen zyn tegenwoordig op grooten afstand van hier, slechts enkelen, die het zwervende leven hebben afgelegd, wonen in dit kerspel. Een daarvan kwam ter kerke en bezocht het huis van den proost; zyn voorkomen was volkomen zoo als ik dit uit de beschryvingen verwachtte. De Lappen zyn, volgens het oordeel van de Hr. W. niet verwant met de Finnen.

tie, wordt voor uitstekend in zyn vak gehouden. Ik merkte op, dat het grootste gedeelte van de gemeente kerkboeken had en lezen konde. De Hn. Wikström hebben my naderhand gezegd, dat de Finnen even als de Zweden op het land algemeen leeren lezen, doch dat velen niet schryven kennen. De geestelyken waken voor dat het eerste althans niet verzuimd worde; de ouders leeren meestal hunne kinderen, want vaste scholen heeft men hier niet, alleen reizende meesters welke zich in de huizen nu en dan ophouden om de kinderen te onderwyzen. Dit hangt zamen met het aannemen tot lidmaat der gemeente. De Finnen hebben gewoonlyk de gewoonte om in byzondere kerkhuizen den nacht van zaturdag op zondag door te brengen; zy die volstrekt niet des zondags morgen kunnen van huis komen, brengen den nacht by een der in de nabyheid wonende landbouwers door. De heer W. zeide my, dat dit veel beter was, want dat de kerkhuizen en de byeenkomsten des Zaturdags avonds waren niet algemeen zoo stichtelyk te zyn als Schubert die beschreven heeft; veel losbandigheid heeft daarin plaats. In de kleeding had ik niet bemerkt dat veel onderscheidends was; de vrouwen hadden algemeen gekleurde zyden of katoenen doeken om het hoofd. De mannen dragen meestal groene borstrokken en in hun gewoon bedryf laten zy den rok uit.

By de kerk zag ik den houten blok, bestemd om hen die wat misdreven hebben met de beenen vast te sluiten; eene straf die vroeger in andere landen ook bestond, en die men in het treurspel "King Lear" op het tooneel vertoont.

De Hn. W. hebben my gezegd, dat zy veel moeite hadden, om preken en andere opstellen in de Finnische taal te maken; die taal is zeer weinig beschaafd, men vindt er voor afgetrokkene denkbeelden byna geene woorden in; geen voor zedelykheid. De schryfwyze is niet vast en de uitspraak der woorden zeer verschillend van de eene plaats tot de andere. Het oude heidensche woord Jumala heeft men behouden voor God.

Ter gelegenheid van Sint Jan heeft men algemeen versierde boomen geplant, even zoo als dit in andere landen wel in mei pleegt te geschieden. Voor de vensters van den heer Provst Wikström heeft de jeugd er een geplant, omdat het zyn naamsdag is, welken men hier even als in de katholike landen viert in plaats van den geboortedag.

Ik wandelde nog veel door en om het dorp, vernam vele byzonderheden omtrent de levenswyze en de middelen van bestaan der inwoners, doch van dit alles behoef ik geene aanteekening te houden, dewyl ik het naauwkeurig in de reis van Schubert vermeld vind.

Het middagmaal was eenigzins prachtiger ter gelegenheid van den naamdag des proosten: wy dronken op zyne gezondheid een glas portwyn, en zeer hartelyk was hun afscheid van den vreemden gast. Er heerschte in deze familie veel eenvoudigheid met beschaving, en byzonder beviel my de gemeenzaamheid der huisgenooten met de bedienden welke geheel als leden der familie waren en tevens de grootste opmerkzaamheid jegens hunne meesters betoonden: eene der dienstmeidjes at met ons, en ik vermoedde dat gewoonlyk de anderen ook mede aan tafel komen. Op het land en by volkomene voegzaamheid heeft dit gebruik iets aartsvaderlyks.

Om 4 uur ondernam ik de terugreize.

Tusschen Niemis en Paskilo beklom ik den berg Luppio welke aan de regter zyde van de Torneå ligt en omtrent even hoog is als de Afvasaxa. Deze berg bestaat grootendeels uit rotsen die in vierkante stukken gescheurd zyn en byna regelmatig op eengestapeld schynen, zoo dat men telkens een vlak vindt, waarop niet een losse steen ligt, en waarvan een regte wand opryst, die weder met een dergelyk vlak wordt afgewisseld. De kleine ongelykheden vormen als het ware trappen langs welke men, hoewel met moeite, opklimt. De vierkante blokken zyn meestal breeder dan hoog en van ongelyke grootte, van 3 tot 100 en meer vierkante meters. Nu komt die berg zoo algemeen en byna altyd in regte lynen gescheurd, waardoor zyn de stukken van de nederhellende vlakken weggeruimd. Aan den voet liggen vele blokken, waaronder men er ook aantreft die byna regelmatig vierkant zyn. Somtyds hellen de wanden over, zoo dat wy op eene plaats voor een ~~voor~~bygaanden regen schuilen konden; elders maken de kloven eene grot. Men overziet van den Luppio zeer goed het omliggende land, eene met veel water doorstroomde vlakte, begrensd door zachtglooijende heuvels, wier toppen weinig gebogene lynen vertoonen.

Voorby de kerk van Hietaniemi kwamen wy om 8 u. te Pae,

Als eene byzonderheid heb ik nog opgemerkt dat de Finnen dikwyls bedelen, dit doen de Zweeden in deeze streeken niet.

Ik had hier myn kurkentrekker vergeten toen ik de vorige reis op deeze plaats middagmaal gehouden had; nu vond ik dien by het postboek liggen op dat ik dien zoude wedervinden. De eerlykheid dezer lieden is volkomen.

kila, waar ik de heeren Ruëll en van der Duijn aantrof, die met de stoomboot van Stockholm te Haparanda gekomen waren en nu naar Öfvertorneå gingen.

Men had my gezegd dat men over sommige der „forsen" met schuiten heen vaart; ik verlangde zeer eene proef daarvan te nemen. Omtrent een uur beneden Hietaniemi is de Vueni-fors en dien zouden wy overvaren; doch op de Zweedsche zyde was geen genoegzaam sterke boot en geoefende roeyers te bekomen; wy voeren daarom naar het Russische dorp Alkula en hier werd gezocht, doch het gelukte niet de booten waren ook te zwak, en de roeyers zelve vonden er zwarigheid in. Zoo keerden wy onverrigter zake terug. Hoewel niet geslaagd zynde was my het heen en weder varen over de breede Torneå en bij den met gekleurde wolken bedekten hemel niet onaangenaam. Wanneer men den fors ziet en hoort is het onbegrypelyk dat men daarover varen kan, en althans is er de behoefte aan eene betere dan de gewone booten in het oog vallend; want deze zyn schrikbarend zwak, zy bestaan uit weinige planken, die niet dicht vereenigd zyn, zoo dat het water er steeds in loopt; doch dit is landsgebruik; men schept het water uit als het te veel toeneemt, en men is zeer geschikt in het roeyen; de aandiepten, die zeer menigvuldig zyn, maken het verkieslyk om zulke ligte en vlakke bootjes by het overvaren te gebruiken.

Te ½ 11 kwamen wy te Korpikyla, en hier konde ik de Finnische bewoners dezer streken nog goed waarnemen. Er was veel volk in de herberg, eenige gasten hadden wat veel gedronken, doch zy waren niet luidruchtig, maar hadden alle het voorkomen van groote goedaardigheid. Zeer in het oog vallend was de haveloosheid in kleeding van mannen en vrouwen; eenige hadden het voorkomen van wilden. Een jong meisje zoude met ons komen, om de paarden terug te brengen; de moeder vond dat haar dochters kleeding niet warm genoeg was, ontdeed zich van den schapenpels, dien zy zelve aanhad, en ruilde dien met het linnen kleed van het meisje, zoodat beide, behalve die overkleeding, byna niets dan een hemd aanhadden; niemand vond dit ruilen van den pels te midden der omstanders vreemd. Bloote voeten hadden moeder en dochter.

Wy bereikten om half een Kuckola en bleven daar overnachten.

Kort voor ik te Haparanda kwam zag ik regts een fraai landhuis met tuinen en anderen aanleg, uitstekend goed gelegen aan de helling van eenen heuvel, met het uitzigt op de Torneå. Het heet Marialand en behoort aan den Heradshöfding Dahl.

Maandag 25 Juni. Voor 7 ure vervolgden wij onzen weg bij heerlijk weder en onder het gezang der vogelen. De akkers stonden zeer goed; meestal gerst, welke op het laatst van mei of in het begin van deze maand gezaaid is. Het gras is groen maar nog zeer kort; het wordt naderhand zeer groot, meer dan elders. Er is eene groote hoeveelheid en verscheidenheid van bloemen, onder anderen veel ranunculi.

Om 9 u. was ik weder te Haparanda.

Deze plaats is bestemd om voor Zweden het verlorene Torneå te vervangen en vele kooplieden uit de laatstgenoemde stad komen er zich vestigen. Men had eerst plan om de nieuwe stad meer westelijk te bouwen, maar eene betere haven of doch de afgelegenheid van de rivier, waarvandaan de waren te land of met opzettelijke vaartuigen zouden moeten gebragt worden, want de booten der Torneå kunnen niet op de Botnische zee varen, heeft dit plan doen opgeven.
Nu heeft reeds Haparanda 600 inwoners en men bouwt vele nieuwe huizen. Er is in de nabijheid eene nieuwe landkerk gebouwd, doch de toekomstige stad heeft nog geene kerk. Er is een groot nieuw schoolgebouw. Daarin wordt lager onderwijs in het Zweedsch gegeven; eene Finnische school bestaat er niet. Tot nog toe heeft Haparanda geene stadsregten, doch men verwacht dat die zullen worden toegestaan.
De voorwerpen van den handel zijn de bekende voortbrengsels van dit land: hout, boter, huiden van rendieren en eenige andere bonten, ijzer uit Lapland, visch, vooral zalm welke op de Torneå veel gevangen wordt. Men voert daartegen koffij, suiker en andere voorwerpen in die dit land behoeft en niet zelf kan voortbrengen. Ik kocht hier eenige velletjes van rendierkalven, welke bereid zijn als uitstekend (stof voor goede) handschoenen; men vindt die uitsluitend hier en in Torneå.
In Haparanda vond ik, als eene zeldzame uitzondering, goed gewoon weitebrood.

Om half 11 vervolgde ik mijne reis langs denzelfden weg dien ik gekomen was en die de eenige is welke hier bestaat.
Bij Seivits zag ik een inham der Botnische zee en het land werd weder heuvelachtig, noordelijker en westelijker is het laag en vlak. In het bosch tusschen deze plaats en Sangis zag ik twee rendieren, een met groote horens en een zonder; hoewel deze dieren wild

waren schenen zy weinig schuw, zoodat ik ze naauwkeurig bezien kon. In den Sangisälf zag ik een vlot van planken of deelen, zoo als die hier gebruikelijk zijn, niet groot maar zeer net bevestigd. Het Finnisch houdt met Sangis volkomen op, doch ten noorden en ten westen van dit punt spreekt men niet anders.

In het bosch zag ik veel rendiermos, dat eene fraaije ligtgroene kleur aan den grond geeft. In den winter leiden dit somtijds de Lappen met hunne kudden herwaarts; in den zomer is het voor de rendieren in deze streken te warm; het is alleen bij toeval dat er enkelde blijven of heendwalen. Door Nålby, waar ik de oefenplaats der Noordbotnische geworvene magt voorbijreed, kwam ik weder aan de Calixelf, voer die over en bereikte om 6 u. Grötnäs, waar ik bleef, omdat de herberg goed was en de volgende dit niet waren. Ik dronk thee, schreef in mijn dagboek en zag uit mijne vensters de zon onder- en spoedig daarna weder opgaan. Het weder was koel en eenigzins bewolkt.

Dingsdag 26 Juni. Om half 6 vertrokken. Het was heldere maar koude lucht. Dit is hier op dezen tijd niet gewoon, en een oud man, dien ik hierover sprak, zeide mij zuchtende dat als het niet spoedig warm werd, het graan niet rijp zoude worden. Ik bleef aan de schoone boorden der Calixelf tot voorbij Månsby, en verliet haar op een punt waar zij eene kromming maakt; zich zeer uitbreidt en verscheidene watervalletjes, maar toch met boomen begroeide, eilanden ontmoet, en daartusschen zoogenaamde forsen, dat zijn sterk hellende afstroomingen over vele steenen, vormt. Dit was zeer schilderachtig. Door een groot bosch, waarin meer groote boomen dan gewoonlijk; eindelijk bebouwd land en een schoone inham der zee voor mij. Daaraan lag het dorp Töre, waar ik om half 9 aankwam.

Een klein meisje kwam als „Skjutsbonde" mede. Zij scheen dit nog niet gewoon te zijn, zoodat de geheele familie kwam om haar op den wagen te plaatsen, en zeer voldaan was dat ik haar op den bok liet zitten; gewoonlijk staan of zitten zij achterop.

Schubert II. 200.

Door bosch en anders niet naar Kvitå, waar ik te voren over-
nacht had.
Te Råneby, waar ik vervolgens aankwam, lag op tafel: Hedren's
Nöd- och Hjelpbok för Bondeståndet eller Beskrifning öfver
Mildborge By i dess lycka och olycka. Stockholm 1804.
Dit dorp ligt aan eene breede rivier, die ik overreed.
Het bosch wordt afgewisseld door het gezigt op een dorp aan de
zee gelegen.
Mijn weg voerde my door een ander dorp Sundom even-
eens aan een inham der Botnische zee gelegen en van veel
akkers en weiden omringd. Ik vernam hier naar de nyver-
heid welke ongeveer 30 jaren geleden een arm man uit Ver-
meland op deze plaats heeft doen ontstaan, namelyk het
vlechten van stroohoeden. Zyn naam was Lundmark.
Hy had zich een goed vermogen verworven en was voor een
paar jaren gestorven; zyn zoon leefde nog doch woont nu
niet hier. Vele lieden vlechten zulke hoeden doch minder
hier dan in een ander dorpje Byrjobnande ligt, op een
kleinen afstand van den weg gelegen. Ik ging derwaarts,
en vond ook lieden bezig met vlechten; doch zy hadden nu
geene hoeden gereed; men vervaardigt die meer in den winter
en verkoopt ze dan in Luleå of elders; de landlieden dragen
ze ook veel; en Lundmarks uitvinding of liever overbren-
ging van deze soort van fabriek draagt blyvend by tot
den welstand dezer vlytige menschen. By myne wandeling
vond ik zeer vriendelyke lieden en hunne woningen zinde-
lyk en in goede orde; de kinderen lagen in houten wiegen
welke niet van de eene zyde naar de andere bewegen,
maar van het hoofd naar de voeten. Deze beweging waar-
door het hoofd aanhoudend naar boven en naar beneden
gaat, dacht my, moest zeer ongezond voor de kinderen zyn,
doch hun bloozend uitzigt scheen myne bedenking te we-
derspreken.
Om 3 ure kwam ik te Persön. Ik reed door veel goed wei-
land, doch het gras was nog klein en er was nog geen vee in; doch
vervolgens ontmoette ik veel vee in het bosch; het ging, zoo het
scheen, naar de weide en zag er zeer goed uit.

Dare kerk en die van Pitea-Gamla-Stad zijn thans de eenige
gemeest in dit noordelijke land.

Ik bezogt nu de kerk van Luleå-Gamla-Stad. Zy is oud, van steen, en de grootste in de Botnische provincien. Zy heeft mooye gewelven, en merkwaardig zyn overblyfsels der kunst van het altaar, te weten houten, sterk-verguld beeldwerk voorstellende het lyden van Jesus, zoo men zegt in Italie vervaardigd en eene schildery voorstellende Jesus met de apostelen. Er is in dit laatste veel uitdrukking. Alles herinnert in deze kerk aan den Katholieken tyd, en men verwondert zich hoe de bewoners toen het land nog zoo veel armer en minder bevolkt was, zulke prachtige kerken hebben kunnen bouwen.

Op een paar uren afstand van de oude stad ligt het nieuwe Luleå, dat ik niet onbezocht wilde laten. Het is niet verschillend van de andere steden in dit land; en bestaat uit houten huizen met tuinen daarachter, slechts weinige met meer dan eene verdieping, en de meeste ongeverwd. Aan de rivier zyn magazynen en slechts weinige huizen hebben er het gezigt op. Hier is ook eene steenen kerk doch veel later gebouwd dan die van Gamla Luleå. Zy heeft een goeden vorm maar is slecht onderhouden groote scheuren zyn in het gewelf. Op den toren overzag ik zeer goed de omstreken en bekwam van de ligging der stad een duidelyk begrip hetgeen anders eenigzins moeijelyk is, want de rivier maakt een soort van meer, dat door voorgebergten van de zee afgescheiden is en tevens de stad, welke op een schiereiland ligt, omspoelt. Vaartuigen welke in dat binnenmeer liggen zyn volkomen beschut, doch alleen kleine kunnen daarbinnen komen. Behalve (met) de gewone handelsartikelen, wordt hier aanmerkelyk voordeel behaald met het bouwen en verkoopen van schepen; men geeft daardoor aan het hout eene groote waarde en de landlieden kunnen menigvuldig met hunnen arbeid de schuld betalen, die zy ten gevolge van de misgewassen voor koren hebben moeten maken. De handelaar in graan is veelal ook ondernemer van scheepsbouw. Ik ben gewandeld naar de plaats, waar de schepen gebouwd werden en vond er veel levendigheid; verscheidene vaartuigen, en daaronder driemasters, waren

Ik heb in Luleå verscheiden Lappen gezien in hunne bekende volksklееding; zy hadden geen onaangenaam voorkomen

Hier kocht ik een strohoed voor 16 Sk. 6d

bijna volbouwd of reeds afgeloopen. Men kan niet ontkennen
dat deze nijverheid, even als die der zaagmolens, voor dit land
zeer gepast is; – beide plagten in Holland thuis te behooren.
Voor het gezigt was dit punt zeer mooi: de Luleåelf is
hier zeer breed, hare boorden zijn niet zeer hoog, maar
geheel begraasd en vertoonen zich daardoor regt lief.
Ik had een brief van den heer Bergenstråhle aan Kapel-
ler Edeling, doch die was afwezig. Eenige heeren hielden
in de herberg, waar ik mij ophield, hunne societeit: kaar-
ten, zaten rooken en praten. Daaronder was ook de predikant
Calmagen, welke mij in het Duitsch aansprak en met wien ik
vervolgens wat gepraat heb.
Om half 10 verliet ik Luleå en reed weg denzelfden weg
door het bebouwde land aan de rivier naar Gamla Stad
terug, en verder door het bosch tot Gådvik, waar ik om
half 12 aankwam en in de groote herberg aan de Luleaelf
overnachtte. Ik dronk thee voor het venster dat mij een ruim
gezigt verschafte op de rivier in het schijnsel van het avond-
rood, dat tegelijk morgenrood was. Het is moeijelijk, om, als
men dit voor zich heeft, naar bed te gaan, en toch behoeft
men rust.
Woensdag 27 Junij. Om 6 uur vertrokken. Een ander reiziger
verlangde zoo dat ik hem eene plaats in mijn wagen in-
ruimde en wij den weg gemeenschappelijk vervolgden. Ik
vond geen reden om hem dit stellig te weigeren, hoewel ik
aan zijn gezelschap geene groote behoefte gevoelde. Zijn
naam was Fellman; hij was uit Finland van daan
en woonde in Londen waar hij porterbier brouwde.
Door vruchtbaar land en door bosch kwamen wij te Er-
näs; vervolgens te Rosvik. De dorpen liggen bijna altijd
aan rivieren welke hier zeer menigvuldig zijn; de grond is
dan aan het water, rondom deze dorpen goed bebouwd,
en op eenigen afstand begint weder het bosch, zoodat
men die groene velden als oäsen in het bosch kan beschouwen.
Daar het bosch geheel aan zichzelf overgelaten is, vindt
men er veel stilstaand water, hetgeen de groote kwaadaar-
heid muggen teweegbrengt, welke als eene landplaag be-
schreven wordt, doch waarvoor mij nu de koude nog be-

Tot 1819 plagt de Landshöfding over Norbotten in Luleå Gamla Stad verblijf te houden.

x Skattejord.

De huurders tegen diensten of de zoogenaamde torparen, die geen eigen grond hebben, worden in sommige provinciën zeer gedrukt en zijn dan ook zeer bedorven.

Allen kunnen lezen, doch de Zweden kunnen niet alle en de Finnen weinige schrijven.

De Lappen zijn nog zeer terug in de beschaving; zij zijn in zeer weinig betrekking met de andere bewoners. Den zomer brengen zij door in de hoogste en afgelegenste streken, en in den winter komen zij wat meer naar de kusten der Botnische zee. Hier is door de uitbreiding van den landbouw de gelegenheid om de rendieren te weiden steeds meer beperkt; doch men staat hun wel toe om wanneer elders het rendiermos ontbreekt in de bosschen te komen; en zoo zeide mij de Hr N. dat hij dikwijls over zijne plaats de Lappen met vele duizende rendieren zag voorbijkomen.
Hunne gehardheid tegen de koude gaat alle begrip te boven; zij slapen gerust op de sneeuw bij felle vorst, en het kind wordt dikwijls letterlijk in de sneeuw geboren.

veiligt.

Te Portenäs aten wy onderanderen strömming, een zeer klein soort van haring dat in de Botnische zee in groote hoeveelheid gevangen wordt, en een algemeen voedsel voor de minvermogenden uitmaakt.

Voorby de oude kerk van het gewezene Piteå en het dorp Ojeby daarby reden wy naar het tegenwoordige Piteå, waar wy omstreeks 2 uur aankwamen. De omstreken zyn van deze zyde zeer lief. Ik reisde heden niet verder.

Dezen namiddag bezocht ik op nieuw den heer Landshofding op het landgoed Gran, en ik bleef lang met hem over Zweden en byzonder over het noorden spreken; hy had de goedheid op alle myne vragen omstandig te antwoorden, zoo dat myne nieuwsgierigheid omtrent vele onderwerpen bevredigd werd. Ik wil er enkelde punten van opteekenen.

De bewoners der noordelyke provincien zyn meestal uit „nybyggarer" (kolonisten, nieuwkomers) ontstaan en het bebouwde land heeft zich uitgebreid ten koste der weiden-wijsen, welke alleen voor de Lappen dienstig waren. De landeigendommen zyn hetgeen men noemt Skattehemman;[x] eigendom van den landbouwer; de andere soorten van eigendom komen nagenoeg niet voor. In de drie noordelyke provincien zyn slechts 2 of 3 „säterier" (heerengoederen met voorregten) Hieraan schreef de heer Hedenberg vooral toe, dat de inwoners beschaafder, vlytiger welhebbender en zedelyker zyn. Hy bevestigde volkomen hetgeen my daaromtrent was voorgekomen. By vele gelegenheden komen landlieden hier en bekleeden eenige waardigheid door de keus van hunne medeburgers. Zy zyn dan zyne disgenooten en verschynen met zwarten rok zeer zorgzaam gekleed, zyn in het minst niet verlegen en hebben een volkomen beschaafden toon; hun gesprek is doorgaans zeer goed en onderhoudend. In de laatste acht jaren heeft men meer of minder misgewas gehad, steeds door de vorst. Hierdoor zyn de landlieden zeer gedrukt geworden; zy hebben by herhaling koren moeten koopen, zelfs van op-

gespaarde gelden en kleinoden moeten ontdoen, ook wel schulden maken. Doch zy laten den moed niet zinken; zy zyn ten uiterste zuinig; men rekent dat $\frac{1}{4}$ der bevolking zich met „barkbröd" dat is brood van sparrebast vergenoegt. Zy die dit gewoon zyn blyven er gezond by, hoewel het slecht smaakt. Somtyds maken zy ook brood van berkebast, doch dit smaakt nog bitterder. In de andere middelen van bestaan vinden zy ook eenige vergoeding byzonder in de veefokkery, verder in de visschery, in de bosschen die hun hout en teer om te verkoopen opleveren, in het salpeterkoken, laatstelyk ook byzonder in den scheepsbouw. De regering heeft zoo veel mogelyk hulp verschaft; zy heeft dit onder anderen gedaan door aanmerkelyke sommen zonder renten te leenen aan hen die bepaalde hoeveelheden garst wilden invoeren in de noordelyke provincien en die daar niet boven eenen vastgestelden pryz verkoopen. Een ondernemer van Stockholm, de heer Lilievalt, heeft zich hierin byzonder welwillend betoond en heeft er tevens voordeel door behaald. Hy heeft koren ingevoerd tegen redelyke pryzen verkocht, en tegelyk van de landlieden alles wat zy verkoopen konden aangekocht, aan anderen op gunstige voorwaarden uitstel verleend. Hy laat byzonder schepen bouwen, waardoor de landeigenaar hout en arbeid in betaling voor koren geven kan; hy koopt ook teer, wild, salpeter; en om nog iets te kunnen in betaling nemen heeft hy eene hartsfabriek opgerigt, waarvoor men hem nu de grondstoffen uit de bosschen rookt, die anders geene waarde hadden.

Het is niet alleen het koren dat door de vorst mislukt, maar ook de aardappelen. De garst bevriest gewoonlyk in augustus; de rog daarentegen lydt van die vorst weinig, maar wordt dikwyls niet ryp. Men bouwt in deze provincie weinig rog. Hier stonden eenige velden daarvan en zeer goed, ook by Luleå-Gamla-Stad, overigens ziet men ze weinig. Zy wordt hier gezaaid aan het einde van Jul. of in het begin

van aanpasting gezaaid. Eene moeijelijkheid bij het mislukken van den oogst is nog dat het koren dat uit zuidelijker streken wordt aangevoerd voor zaadkoren niet geschikt is omdat het te laat rijp wordt; het omgekeerde heeft plaats wanneer men zaaikoren uit nog noordelijker streken bekomen kan, dat vroeger rijpt en men heeft het daarom zeer gaarne. Men is er nu op bedacht om maatregelen van voorzorg te nemen; die bestaan vooral in het oprigten van Socken-magazijnen, bestemd om zaaikoren te leenen tegen de teruggave van dezelfde hoeveelheid met $\frac{1}{8}$ als rente. Jaarlijks maken de bewoners van het kerspel waar zulk een magazijn bestaat, voor hun aandeel nieuw graan voor het oude geven ten einde het aanwezige steeds geschikt zij om te zaaijen. Zoo dra er goede oogsten komen zal men deze magazijnen, welke reeds in eenige plaatsen bestaan, in alle kerspelen invoeren; de landlieden zien er zelf het nut van in en willen dus gaarne medewerken. Wanneer de slechte jaren zoo veel op elkander volgen kan hierdoor geene hulp verschaft worden, doch dit is bijna zonder voorbeeld, en zelfs dan zal hierdoor de nood minder lang en minder groot zijn.

Er bestaan andere korenmagazijnen van de kroon. Deze zijn bestemd om het graan te bewaren dat als belasting in natura aan de kroon wordt opgebragt, en daaruit ook de ambtenaren welke hunne inkomsten van de kroon eenigzins in natura bekomen, te voldoen. Deze opbrengsten en bezoldigingen nemen echter zeer af. Men heeft algemeen toegestaan om des verkiezende in plaats van koren geld tegen den marktprijs te geven, hetgeen door de meesten verkozen wordt; en aan de ambtenaren wordt in vele gevallen in plaats van koren ook geld gegeven berekend tegen den marktprijs; aan weinigen laat men hieromtrent de keus en nog minder betaalt men werkelijk, ook zonder hunne keus in graan. Voor de ambtenaren welke geld in plaats van graan gegeven wordt bestaat een minimum beneden hetwelk men den marktprijs niet volgt; zoo dat zij

In de laatste jaren heeft de regering het graan dat in deze kroonmagazynen aanwezig was ook tot ondersteuning der inwoners laten dienen door het zeer goedkoop te verkoopen of voor te schieten.

Het gras droogt men ook op de rekken (hösjör).

Het graan wordt behalve in de lucht ook in byzondere daarvoor bestemde schuren door middel van rook gedroogd. Zulk eene droogschuur heet „ria".

De kleine schuren welke in het veld verspreid staan dienen om het hooi te bergen, tot dat de landbouwer het in den winter met de slede naar zyne veestal vervoert. Zulk eene schuur heet „hölada"

De Heer H. bevestigde my dat men den geheelen winter in de koestallen stookt; dat vuur dient tegelyk om het voedsel voor het vee te koken. In Pärtinät zag ik de paardestal boven de koestal; dit schynt meer zoo te zyn, en hierdoor wordt de laatste ook eenigszins verwarmd, want de paarden even als de schapen blyven zonder vuur. De paarden, welke zeer sterk zyn en zeer vlug loopen, bekomen geen ander voedsel dan hooi.

Het rundvee, dat ik gezien heb is niet zoo groot als by ons, maar is welgemaakt en ziet er welgevoed uit. De paarden zyn niet groot maar sterk en vlug; zy gaan dikwyls afstanden van vier of vyf uren zonder rusten, eten of drinken. De schapen waren klein en mager; men heeft er ook meestal slechts voor eigen gebruik; de landman spint en weeft zich de wol voor kleeding.

wel meer maar nooit minder bekomen.

Wanneer het voeder voor het vee ontbreekt, geeft men dik-wyls takjes van pynboomen, die men met ander voedsel kookt; zeer goed zyn ook gedroogde takken van berken.

De regering geeft regelmatig aan elk huisvader, welke 5 kinderen heeft jaarlyks 2 tonnen garst tot opvoedingsondersteuning (Uppfostringshjelp)

Men gebruikt de rekken vooral om rog te drogen, (höjsjör); voor garst heeft men, hier althans, lange stokken welken men in den grond plant, en waar aan men de garven ophangt, (Snäs). De dorschvloeren zyn hier lange vry smalle banen waarin men het graan legt, en er dan een rol met uitsteekende planken, door middel van een paard op en neder overheen laat gaan; als dit geschied is wordt het nog met ligte vlegels geslagen. Men begint nu die dorschvloeren rond te maken en het rad dat men er over laat gaan in den vorm van een kegel te maken; hierdoor wint men uit dat het paard niet behoeft verspannen te worden, maar steeds blyft voortgaan. De H. K. had een volkomen dorsch-werktuig met raderen; hy bevond zich zeer wel by het gebruik hiervan.

Het vee heeft in den zomer dikwyls veel te lyden van de muggen en vliegen, vooral tegen den avond. Men wendt als middel daartegen aan groote vuren te stoken in de stallen en zelfs den rook in de stal te blazen. Dit verlost de koeijen vooral van die kwelling welke somtyds dodelyk wordt, en zy weten dit zoo wel dat zy zich op het vuur dringen zoodat zy zich zelfs dikwyls branden.

De menschen die in het veld arbeiden bestryken zich gewoonlyk het aangezigt met teer; dit is een afschuwelyk middel maar byna het eenige dat helpt. In het noordelykste gedeelte der provincie en byzonder in Lapland, is de overlast van de muggen het grootste.

Het huis waar de heer K. woont is dat van den Colonnel der gewapende magt van deze provincie, welken post hy lang heeft bekleed. Zulk eene woning met uitgestrekt land daarby is de belooning welke de officieren genieten; zy zyn dan tegelyk landbouwers. Dit heeft hier plaats tot den rang van kapitein; de luitenants hebben geene „Boställe" maar bekomen bezoldiging.
Men noemt de gewapende magt, waartoe deze officieren behooren,

„indelning" of „indelta regementen" (indeeling, ingedeelde regimenten)
en de woning met land voor een officier „indelningshemman".
Elk soldaat heeft ook zyne woning met eenig land, waarvan hy
met zyn huisgezin leven kan. Dit stelsel van wapening is ge-
heel eigenaardig in Zweden en het is elders bestreden; ik teeken
alleen daarvan op, wat ik vernomen heb en voor my merkwaardig
is. Karel XI heeft het ingevoerd, hy heeft voor deze officiers-hof-
steden meestal gemeene domeinen bestemd; en den last om sol-
daten te stellen en te onderhouden aan de landlieden opgelegd.
Dit is nog een der grondlagen in Zweden. Gewoonlyk zyn eeni-
ge eigenaars van bepaalde landhoeven verpligt een soldaat
te stellen; zy bezorgen hem eene woning eenig land en wat
verder nodig is zoodat hy leven kan. Hy verbindt zich op die
voorwaarden, onder goedkeuring van den „landshöfding" (Gou-
verneur) der provincie en den colonnel van het regiment.
Wanneer hy opgeroepen wordt, zorgen zy voor zyne familie;
wanneer zyne vrouw en kinderen niet in staat zyn alle de
werkzaamheden van den landbouw te verrigten, verdeelen
zy die onder zich. Wanneer de soldaat oud en onbruikbaar is,
wanneer hy sterft, wordt ook naar vaste regels en overeen-
komsten voor hem en de zynen gezorgd. Op die wyze bestaat eene
krygsmagt, welke aan den staat weinig kost, en die in tyd van
vrede op het land werkt en niet in de steden aan werkeloos-
heid en bederf overgegeven is. Men gebruikt deze soldaten
ook veel voor groote werken, zoo als om kanalen te graven,
hetgeen zeer goed gaat; zy zyn vlytig, ordelyk en zeer gewillig,
omdat zy daardoor iets meer winnen; terwyl toch de kosten
evenredig niet groot zyn, want eene geringe bezolding is vol-
doende voor deze lieden wier familien op het land bezorgd
zyn. De groote zwarigheid by dit stelsel is om te maken,
dat deze lieden werkelyk soldaten zyn en blyven; de heer H.
en andere die ik er over gesproken heb, waren dit met my eens.
Men heeft jaarlyks byeenkomsten om hen te oefenen, en van
deze heb ik er onderweg reeds gezien; doch die duren slechts
drie weken, en buitengewone of langere oefeningen vermeidt
men om de kosten; want zoo dra zy van huis zyn, komen zy
ten laste van den staat. Om hen toch in de gewoonte te houden van
uniform en wapenen te dragen zyn kerkparaden en eenige oefe-

Het huis is in 1720 gebouwd en had nog niet de minste sporen van verval; men rekent dat zulk een houten huis zeer wel 200 jaren meer duren kan.

Er waren by dit huis kleine wandelingen meest van berkeboomen, ook had men op eenige punten mooi gezigt op de rivier

De kinderen speelden vrolyk in het veld, en de Hr. H. zeide my: ik laat ze in dezen tyd byna den geheelen dag in de vrye lucht; zy moeten gedurende negen maanden van het jaar in huis blyven!

ning by die gelegenheid ingevoerd. Uit hoofde der groote afstanden, is dit in deze provincie zoo geregeld, dat zy alle 14 dagen verpligt zyn ter kerke te komen, maar dan ook des zaturdags en des zondags morgens exerceeren.

Sedert 1810 heeft men behalve dit nog een ander stelsel van wapening ingevoerd, hierin bestaande, dat elk jongmensch van 20 jaren als soldaat wordt beschouwd. Het eerste jaar is hy rekruut en komt op de verzamelplaats (möte) om geoefend te worden. Officieren van de Indeeling zyn met deze oefening der rekruten belast, en de byeenkomsten hebben plaats byna op denzelfden tyd en in hetzelfde kamp als die der ingedeelde soldaten. Doch in de wezenlykheid beteekent deze „Beoefening" niet veel: de jonge lieden verschynen in het veld, bekomen montering en wapenen, welke daarvoor in bestaande gebouwen aanwezig zyn, worden gedurende tien dagen geoefend, om dan terug te keeren en, zoo het geen oorlog wordt de uniform en wapenen niet meer te dragen; deze worden weggelegd om het toekomende jaar voor hunne opvolgers te dienen. Het blyvende leger, dat uit vrywillig geworvene soldaten bestaat is in Zweden niet talryk.

Het huis van den heer H overtuigde my, dat van hout zeer goede en duurzame gebouwen kunnen worden opgerigt. Het was zeer net en doelmatig ingerigt met alle de verversingen welke steenen huizen gewoonlyk bezitten, en het was meer dan 100 jaren oud want het was gebouwd om een ander te vervangen dat door de Russen in den vermaarden oorlog onder Peter I verbrand was. Hier waren ook vele nevengebouwen, en ik bekwam van myn beleefden gastheer eenige opheldering omtrent deze verdeeldheid der gebouwen. Men heeft door de uitgestrektheid van den landbouw en de menigvuldigheid van het vee noodwendig vele knechten en meiden; het zoude lastig zyn voor de meesters om die alle by zich in hetzelfde gebouw te huisvesten; daarom is altyd, en dit was ook hier, een byzonder gebouw voor de werklieden en bedienden. Verder hebben de landlieden byna altyd eene andere woning voor den zomer dan voor den winter, zoo dat eigentlyk eene steeds onbewoond is. Zy doen dit om het huis waarin zy den winter hebben doorgebragt des zomers te kunnen schoonmaken en herstellen, zoo dat het weder voor den langen winter geschikt

deze gewoonte is zeer nuttig; vooral de stookplaatsen moeten jaar-
lijks goed voorzien en hersteld worden. Omtrent het stoken van
open vuren in plaats van kachels, zeide hij mij, dat men dit aan
den overvloed van hout kan toeschrijven, die nog niet op bezui-
niging heeft doen bedacht zijn. Wat de warmte betreft, bereikt
men eenigzins hetzelfde oogmerk door een schuif in den schoor-
steen, die men sluit als het hout doorgebrand is. Men brandt
ook het hout in open vuren om het voor licht te laten dienen;
de landlieden, en zelfs hier de bedienden gebruiken den gan-
schen winter geen ander licht dan dat van den haard.
Ik heb in de reisbeschrijvingen als eene bijzonderheid van Zweden aangeduid
gevonden dat de daken met zoden bedekt en daardoor met gras begroeid
zijn; dit zal in andere provinciën waarschijnlijk zoo zijn; maar op
mijnen weg heb ik bijna nooit zulke daken gezien. Ik vond overal
de daken van planken, waarover berkebast, en daarop dunne sparren,
sparren van boven naar beneden op weinig afstand van elkander
bevestigd waren. Daken op de Zwitsersche wijze, met steenen tot be-
vestiging der planken belegd, zag ik ook bijna niet.

De Zweedsche wegen zijn als bijzonder goed bekend; die roem
verdienden zij nog meer door de vergelijking, die men in andere
landen van slechte wegen had. Zoo ver ik ze nu kende, had waren
zij algemeen in goeden staat; niet met veel kunst aangelegd
maar van de aarde en steengruis dat het naaste bij te vinden is,
en dat meestal eenen tamelijk vasten grondslag vormt. Zij zijn niet
breed, ook niet regt, waartegen de ongelijkheid van den grond,
de vele rotsen en andere hinderpalen veel ook verzetten; doch
zeer goed onderhouden, zonder gaten of andere gebreken. Men
heeft daarvoor een zeer eenvoudig stelsel, dat de eigenaars
der hofsteden verpligt zijn, elk een bepaald gedeelte te onder-
houden. Op de meeste plaatsen was men daarmede bezig;
men bragt eene laag steenachtige aarde over het midden en
men herstelde de kanten. Waar de grond laag en moerassig
is legt men boomen in de lengte langs de kanten om de aarde,
die in dat geval een soort van dam uitmaakt bijeen te houden.
De bruggen werden ook algemeen en zeer goed hersteld. Het toezigt
over de wegen schijnt zeer goed te zijn en de landlieden schijnen ook
zeer gereed en gewillig om deze pligten voor het onderhoud der

Men heeft aan de hekken allerlei soorten van inrigtingen om te maken dat zij niet openblijven, vele gelyken naar die der posthaken, en alle zyn zeer eenvoudig, maar somtyds vernuftig uitgedacht.

wegen te vervullen, waarby zy trouwens zelf groot belang hebben. Een gebrek dezer wegen is de steilte welke op menigvuldige plaatsen aanmerkelijk is. Men heeft nagenoeg niets gedaan om de ongelijkheden van den grond te verminderen, zoo dat men telkens diep naar beneden rydt om terstond weder eenen heuvel op te klimmen. De Zweedsche paarden zyn dit zoo gewoon dat zy dikwyls in den draf of zelfs in de galop die steilten op en af ryden en met groote zekerheid. Men gebruikt geen remschoenen, en geen voorspan om de meerdere moeijelykheid; - althans is my het een of ander nog niet voorgekomen.

Ik had opgemerkt, dat de weg van Haparanda naar Öfvertorneå uitzondering maakte; die was doorgaans slecht; - ook zag ik daar niet de gewone driehoeken bestemd om de sneeuw op te ruimen, sneeuwploegen genaamd. De Hr K. bevestigde myne opmerking en heeft er my de oorzaak van verklaard. Die weg moest onderhouden worden door de landeigenaars der beide oevers van de Torneå; doch sedert den afstand van Finland hebben de Russen op hunnen oever ook een weg aangelegd, en zyn in allen geval de Russische onderdanen niet meer verpligt den Zweedschen weg te onderhouden. Het is zeer moeijelyk dien last op de anderen over te brengen; evenwel zal dit in binnen kort geregeld zyn en dan zal ook deze weg goed onderhouden worden. Door middel der sneeuwploegen, welke niet anders zyn dan groote driehoeken van planken met een scherpen hoek vooruit, en die door paarden getrokken en tevens door menschen voortgeduwd worden, verwydert men de te diepe sneeuw van den weg, en maakt ook wel banen in andere rigtingen, of over meren en rivieren, ten einde de sleden daarover kunnen gaan.

Eigenaardig in dit land is de groote menigte hekken die men op den weg aantreft; die dienen om het vee binnen de perken der weide te doen blyven. De eigendommen, zelfs de gedeelten van het bosch welke byzonder eigendom zyn, zyn algemeen behoorlyk omtuind en, daarin is dan veelal een deel van den weg mede begrepen. Gemeenschappelyke weiden en bosschen hebben ook hunne afscheidingen waardoor zy van andere byzondere of gemeenschappelyke weiden afgezonderd zyn. Men is gewoonlyk zeer gereed om voor den reiziger de hekken van den weg open te maken;

De heer Hermelin heeft voor de nyverheid van deze provincie veel goeds gedaan; doch hy is geeindigd met zyn eigen vermogen verloren te hebben. Hy is nog in gunstig aandenken; in vele huizen zie ik zyn portret. Schubert en anderen vermelden zyne ondernemingen.

kinderen kwamen dikwyls van verre daarover geloopen, en verwachtten dan wel eene kleine gift, maar vragen daar niet om. Ook maakte het groote getal der [illegible], dat de voorraad van koperstukken, die ik medegenomen had, toch uitgeput raakte.

Deze provincie heeft vele mynen, welke groote voordeelen zouden kunnen opleveren, indien het vervoer niet zoo moeielyk was. Dit is byzonder het geval met de mynen van Jellivare op 20 mylen noordelyk van de Botnische golf gelegen. Het yzer is daar buitengewoon rykelyk en gemakkelyk te bekomen: de erts bevat 75 tot 80 van yzer en zelfs vindt men veel gedegen metaal. Vermelen heeft begonnen die myn te bewerken; maar het vervoer is belemmerd, omdat er geen rivier en zelfs geen weg is. Men vervoert erts en yzer in den winter op sleden met rendieren. Vele mynen zyn in den laatsten tyd byzonder eigendom des konings geworden, deze zyn Witafors, Selberstein, Alten, Bussifors, en de koperovens van Selet en Afrafors. Dit is voor dit land voordeelig, dewyl de koning deze werken laat voortgaan, hoewel zy geen voordeel en zelfs somtyds verlies voor hem opleveren. Overigens stemde my de Hr. K. toe dat het verkeerd is wanneer de koning zelf eigenaar en ondernemer van inrigtingen van nyverheid wordt; en zelfs vond men hier reeds nu en dan zwarigheden in het bestuur, ontstaande uit de dubbele eigenschap van koning en mynbezitter.

Het gebrek aan kapitalen en aan zucht voor ondernemingen in Zweden doet de bewerking der mynen zeer terug blyven. In Noorwegen, waar ditzelfde plaats vindt, beginnen de Engelschen zich daarmede bezig te houden. Zy hebben de kopermynen van Alten gepacht en laten daar nu 4 tot 500 menschen arbeiden. De erts wordt in de haven van Tromsö ingescheept en in Engeland gesmolten. Hierdoor ontstaat het zonderling verschynsel, dat in deze plaatsjes, zoo afgelegen, binnen den poolcirkel Engelsche weelde en gemakken met Engelsche zeden worden aangetroffen. De pastor van Karesuando, Lästadius, hierover sprekende, zeide dat hy voor de mynen van Lapland die tusschenkomst der Engelschen niet verlangde, dewyl dan de voordeelen der schatten van den Zweedschen grond voornamelyk door vreemden genooten worden. Ik weet niet of hy hierin wel juist oordeelt.

In de herberg zag een vry groote danszaal, en dezen avond vergaderden zich eenige jonge lieden uit de stad, om te drinken en kaart te spelen. Zy schenen niet den besten toon te hebben, hetgeen men ook niet verwachten kon.

Hy had te voren ook steeds een tolk by zich, doch dien behoefde hy nu niet meer; hy had genoeg van de taal geleerd.

Het komt my vreemd voor in de kleine steden maar ik kom de klep-
pers by helder daglicht te zien en te hooren; evenwel is dit niet on-
doelmatig; want zy zyn bestemd om tegen brand te waken, en
hoewel het niet donker wordt, begeven zich toch de inwoners
algemeen ter rust.

Ik heb wat gepraat met een zonderling reiziger, den heer Richard
Dann, een Engelschman, die my zeide dat hy reeds vyf zomers in
Lapland met jagen en visschen had doorgebragt en er nu voor de
zesde reis naar toe ging. Hy ging meestal des winters terug naar
Engeland, maar den laatsten winter was hy in Zweden gebleven.
Hy nam allerhanden voorraad mede en had twee vaste bedienden,
by wien, wanneer hy nu kwam waar geen ryweg meer is, nam hy
nog 4 menschen aan om zyn goed te dragen. Hy was dan steeds
van alle beschaafde menschen afgezonderd en ontmoette niet
anders dan Lappen; doch, zeide hy, het land is schoon en er is over-
vloed van wild en visch. Ik vroeg hem of hy een dagboek hield;
hy zeide: ja ik teeken op welk wild ik schiet en welke visschen ik
vang. Het kwam my voor dat deze Engelschman, evenals
zyn landgenoot, dien ik op de stoomboot van Koppenhagen
naar Gotenburg ontmoette, en die met dergelyk oogmerk naar
het noorden reisde, niet op een hoogen trap van beschaving stond.

Donderdag 28 Juni. Om 6 uur verliet ik dezen morgen Piteå.
Op Pitholm zagen wy het kamp der soldaten welke exerceerden.
Wy voeren over de rivier ter plaatse die men Piteälund noemt, en
kwamen te half 8 te Jäfre. Even eer men hier aankomt ziet
men vele teerbranderyen en eene yzersmeltery genaamd Lefa-
fors. Door bosch; nu en dan gezigt op de zee; veel steenheu-
vels. Kinnbäck mooi gelegen aan de zee. Wat vooruitgemeen-
deld; men ziet nog veel teer branden. Dit geschiedt omtrent even-
als het gewone kolenbranden; het hout is gekloofd en terwyl het
brandt vangt men van onderen de teer door houten buizen op in
tonnen. Myn reisgenoot beviel my niet; ik konde byna geen
gesprek met den dikhuidigen man onderhouden.

Om 10 uur kwamen wy te Åbyn, waar wy zeer goed ontbeten:
tweeërlei zalm, versch gebraden en half gezouten (gravlax),
rendierenvleesch, eyeren, tweeërlei brood, boter, melk en bran-
dewyn; — en daarvoor betaalden wy elk 12 sk. 6° (25 cents).
Dit dorp ligt aan eene breede, snelstroomende rivier, waarin veel

zalm gevangen wordt. Er zijn ook zaagmolens.

Het rendiervleesch wordt eerst een korten tijd in het zout gelegd en vervolgens boven op het dak te drogen gehangen; op die wijze blijft het lang goed.

Åbyn was de eerste plaats in Westerbotland, welke naam nu alleen gegeven wordt aan Umea Län, in onderscheiding van Noordbotland of Piteå Län; terwijl vroeger beide zamen Westerbotland genaamd werden.

Byske en Frostkågeå, waar wij vervolgens aankwamen zijn zeer lief gelegen; het land wordt wat heuvelachtiger.

Ik zag hier nog aardappelen poten.

Op eene wandeling, die ik weder deed terwijl de paarden gewacht werden, had ik het gezigt op eene bogt van de zee met voorgebergten en eilanden, en ik kwam vervolgens aan het dorp Storkågeå, waarbij verscheidene schepen in die bogt lagen. Door het bosch voerde mij de weg weldra naar de schoone boorden der Skelefteå die ik overreed, en om 4 ure kwam ik te Sunnanå, dat aan de overzijde ligt. Men ziet van hier uit zeer goed de schoone kruiskerk met hooge koepel in het midden, welke het landschap bijzonder versiert. Er is op deze plaats veel vertier, hetgeen men onder anderen bemerkt aan de dagbladen welke in de herberg ter lezing lagen. De reiziger wordt daarom juist niet vriendelijker of vlugger geholpen.

Steeds reed ik nu door bebouwd land met vele hooischuren, en begrensd door bosschen, naar Innervik en verder meest door bosch naar Bureå waar ik om 7 u. aankwam. Hier wist ik dat de herberg goed was en van de volgende herbergen wist ik het tegendeel, daarom ging ik niet verder. Mijn reisgenoot verlangde sneller te reizen en ging dus voorwaarts; ik was tevreden weder alleen te zijn.

Dit dorp ligt aan eene breede, snelstroomende rivier in het midden van vruchtbaar land met akkers en weiden bedekt, en omringd van heuvelen met bosch begroeid. Het weder was heerlijk schoon en in opgetogenheid over de mij omringende natuur deed ik eene groote wandeling. Ik bezocht een korenmolen door de rivier gedreven, doch ik vond dat men geen koren maalde, maar Sparrebast, waarvan men in deze streken veel brood bakt. Ik heb van dat brood geproefd; het was van bastmeel zaamgemengd met gerstemeel gebakken; het had geen kwaden, maar in het geheel geen smaak. Een groote zaagmolen is hier ook aan de

Zulke zaagmolens worden hier als gewigtige bezittingen beschouwd; gewoonlyk zyn zy met eenige voorregten verbonden. De Hr. Tolleman, welke daarmede zeer bekend was, zeide my dat deze op 70 tot 80 duizend Rd. Rg. geschat werd.

rivier gebouwd. De inrigting is eenvoudig en algemeen bekend. Toen ik kwam om den molen te zien, ontmoette ik eene bejaarde vrouw, welke my zeer beleefd uitnoodigde om in huis te komen, en vroeg of ik wat verlangde te nuttigen; tevens gaf zy my de laatste dagbladen en zeide, dat ik als reiziger wel zoude verlangen de nieuwstydingen te lezen. Op haar herhaald aanbod vroeg om melk en die werd my terstond gebragt. Ik vernam naderhand dat deze vrouw zelf deel had in den zaagmolen en voor de andere eigenaars het opzigt hield terwyl die alle afwezig waren. Overal zongen de vogelen en bloeiden de vogelkersboomen welke een sieraad voor deze noordelyke streken zyn. Terugkomende vond ik een byzonder goed vrolyken tachereed.

Vrydag 29 Junii. Om 5 u. vertrokken. Door het bosch, waarin ik nogtans een meer zag, naar Daglösten. Over aanmerkelyke hoogten, waar nu en dan uitgestrekte gezigten waren; - door het dorp Månby, aan een meer gelegen, kwam ik om 8 u. te Selet, in eene vruchtbare streek, en te half 10 te Grimsmark. Het bosch, waarin ik steeds reed, werd meenen meer met rotsen vervuld; zy staken op vele plaatsen als ronde koppen kaal boven het geboomte uit. Om 11 u kwam ik te Gumboda, waar ik middag hield. Een half uur verder was nu op eene ruime opene plaats de byeenkomst van de jongelieden der zoogenaamde beweerbing. Ik wandelde door dat kamp en sprak met een der officieren, welke my berigtte dat in vredestyd deze inrigting alleen daarin bestaat, dat elk jong mensch gedurende tien dagen voor zyn geheele leven in den wapenhandel geoefend wordt. Deze soldaten, welke zoo menig jorvond waren uniform en wapenen te dragen, zagen er ook zeer plomp uit en het was byna belachelyk te zien hoe zy zich bewogen en in geledaren schaarden. Een groot houten gebouw stond hier om de monteringen te bewaren.

Over vele hoogten, tusschen losse rotsen, door bosch reed ik naar Rikleå; en door veel beter land met koren en grasvelden, voorby de steenen kerk van Byggdeå, op eene rots een uur van Rikleå gelegen, en als gewoonlyk omringd van kerkhuizen; langs eene rivier waaraan zaagmolens en woningen; op nieuw door het bosch kwam ik aan een mooi meer met een eiland en rondom met groene boorden. Daaraan ligt Djekneboda, dat ik om 3 bereikte. Deze landstreek is zeer lief; behalve dat grootere meer ziet men ook eene reeks van kleine (die men trekk noemt).

Twee dagen in september wordt er jaarmarkt gehouden

Het volgende dorp was Säfvar met eene kerk.
In deze plaatsen zyn vele herinneringen aan den oorlog met Rusland in 1809. De Russen waren in deze provincie voortgerukt; de Zweden, onder den generaal Wachtmeister poogden eene landing in hunnen rug om hen af te snyden. Zy kwamen te Ratan aan land, en vestigden zich te Djekneboda nabij de brug waarover de weg loopt, in eene zeer gunstige stelling, dewyl het niet mogelyk is op eene andere wyze, althans niet geschikt, dan over die brug naar het noorden te gaan. Doch de generaal had de onvoorzigtigheid om voort te rukken naar Säfvar, waar de Russen op eene hoogte en de Zweden in de vlakte waren, en in die zeer ongunstige stelling moest hy toen slag leveren. De Zweden vochten zeer dapper maar werden geslagen, en zelfs by den terugtogt verzuimde de generaal om de brug van Djekneboda te verdedigen. De geheele onderneming was mislukt. De Zweden betreuren nog altyd deze fout van hunnen generaal, die te voren zich den naam van bekwaamheid verworven had. Het was te meer ongelukkig, dewyl de Russen, welke tot nog toe zich goed jegens het volk gedragen hadden, nu verbitterd zynde plunderden en voortdurend de inwoners mishandelden, zoodat nog vele familien ten gevolge van die gebeurtenissen verarmd of met schulden belast zyn.

Er zyn hier aan de rivier een zaagmolen en eene yzersmedery welke zeer uitgebreid is. Men is reeds voor meer dan 20 jaar begonnen eene eigene kerk daarby te bouwen, maar die is nog niet voltooid.

Het bebouwde land en de woningen namen meer en meer toe; ik zag hier en daar ronde gebouwen voor het droogen van graan zoo als ik dat hierboven beschreven heb.

Door Tafle kwam ik om 8 uur in Umea. In de herberg was geen plaats, maar men bezorgde my eene kamer in een byzonder woonhuis.

Zaturdag 30 juni. Ik wandelde veel door de stad; zy was heden zeer levendig; de landlieden kwamen in Umea om hunne voortbrengselen te verkoopen en allerhande waren voor zich in te koopen. Dit geschiedde weinig op de markt, welke byna ledig bleef; maar aan de huizen en in de winkels, en dit duurde den geheelen dag. Tegen den avond gingen zy naar de kerkhuizen by de landkerk van Umeå Gamla Stad. De kerk in de stad is alleen een aanhang van deze; zy is van hout en ziet er slecht uit. Er zyn verscheiden goede huizen

in deze stad doch, zoo my toescheen, zonder uitzondering van hout. Aan de rivier staan, als gewoonlyk, pakhuizen, en om dat sieraad schynt men ook niet bekommerd te hebben. Eenige straten zyn geplaveid. Ik was verwonderd hier een vry goeden boekwinkel te vinden. Boekdrukkery is er niet; de noordelykste is te Hernösand. Men heeft hier, zoo als in de meeste steden van Zweden, eene minerale bron. Ik ben gegaan om ze te zien, doch zy was met eene zaal voor de drinkers toegesloten, en men zeide my dat de geneesheer den sleutel had en alleen des morgens van 6 tot 8 uur de deur opende. Slechts een twintal personen maken van de bron gebruik. Ik wilde van hier naar Holland schryven, doch dit was zulk een ongehoord geval, dat de postmeester volstrekt niet wist hoe zich daarin te gedragen, en ik myn brief terugnam om dien over Stockholm te zenden.

Ik bezocht den heer Landshöfding G. L. Af Schmidt voor wien my zyn zwager en ambtgenoot in Piteå een brief gegeven had; hy was, zoo als ik vermoedde, zeer beleefd; - ik at des van middags by hem, en hy deelde my op myne vragen veel mede omtrent zyne provincie. Het meeste kwam overeen met hetgeen ik by den Hr. H. in Piteå vernomen had; ook zyn deze twee provinciën, welke te voren een geweest zyn, elkander nog zeer gelyk. De landbouw heeft wat meer uitbreiding door dat het klimaat eenigermate zachter is. Men bouwt hier veel vlas dat in Piteå Län niet wel slaagt. De visschery en de opbrengst der bosschen zyn de voornaame middelen van bestaan vooral voor den handel; teer is een gewigtige handel, maar in Skelefteå wint men 8 tot 10 duizend ton, in het kerspel Umeå 2000 ton jaarlyks. Men bouwt hier ook veel schepen; door elkander 12 tot 15 jaarlyks in de provincie. De grootste zyn van 150 ton. Dit jaar is het in deze twee provinciën nog eenigermaatigd door dat de regeering van die schepen voor de eerste vragten vryheid van tol heeft toegestaan. Men bereidt hier veel salpeter 1500 tot 2000 lispund jaarlyks in de provincie; men rekent dat de landbouwer 2 lisp. van elke koe bekomen kan.

Omtrent de bosschen laat men de eigenaars vry om te kappen zoo veel zy goedvinden, en aan nybyggaren veroorlooft men in de kroonsbosschen te kappen; doch voor beide bestaat eene be-

Häradsträt is de eerste aanleg, daarboven zyn Lagmansträt en den Hofrät.

perking wanneer het hooge boomen zyn, geschikt voor masten; dan wordt het bestuur der zeemagt eerst geraadpleegd, of men die boomen voor 's Rykes werven verlangt aan te koopen.

Gedurende acht jaren heeft men hier misgewas voor het graan gehad, met uitzondering alleen van 1834.

De Hr. S. zeide my dat hy zeer aanmoedigt de vestiging van nieuwbouwers (nybyggare) en dat door hen reeds vele nieuwe inwoners zyn opgekomen. Men staat aan deze kolonisten eene vry groote uitgestrektheid kroongrond toe, en tevens bepaalde ondersteuningen in graan en andere zaken, om den grond te kunnen ontginnen en zich eene behoorlyke landhoeve in te rigten. Zy zyn dan nog eenige vry van belasting, en al dien tyd zyn zy onder opzigt ten einde zy geen misbruik maken van de ondersteuning. Wanneer zy eindelyk geslaagd zyn in hunne onderneming, worden zy volkomen eigenaars tegen de gewone belastingen; hun grond wordt "skattejord". Op deze wyze heeft de provincie een groot aantal welgezetene inwoners gewonnen, en is veel woeste grond of bosch vruchtbaar gemaakt. Van de andere zyde is er eene strekking tot vermeerdering der bevolking, welke ten uiterste nadeelig is en waartegen de heer S. wenschte dat meer afdoende maatregelen konden in het werk gesteld worden. Zy gaat gepaard met te groote verdeeling der landhoeven. De wet heeft dit wel verboden ingeval zy geen genoegzame uitgestrektheid behouden om eene familie bestaan te verschaffen; dit is hetgeen men "Besuttenhet" noemt, en als minimum daarvoor is vastgesteld $\frac{1}{8}$ mantal of 2000 tot 2500 tonland; doch dit is te laag; en in het algemeen is by de latere wetgeving het aandeel over de vraag of een hemman verdeeld of verklaard mag worden opgedragen aan het Häradsräts Domstol, en daarin zitten de landlieden met een regter; zoo dat deze elkander niet ligt ontzeggen om voor eene zoon of anders een gedeelte van hun land af te zonderen. Er is dus gevaar dat hetzelfde waarover in Dalecarlie zoo geklaagd wordt hier plaats grype, dat er vele landeigenaars in te bekrompene omstandigheden zullen komen. Er zyn behalve hen, die hemmans bezitten vele "inhuses of backstugor": lieden welke eene woning en weinig land hebben, maar by anderen arbeiden; deze vreest men ook dat te veel toenemen. In de laatste jaren is de toeneming der armen vooral in het oog gevallen, daar zoo vele

Het grooter gedeelte der tegenwoordige vrye eigenaars in deze provincien is oorspronkelyk nybyggar geweest.

Er is tegenwoordig een goede ryweg van hier naar Lyksele in Lapmark; ik zoude dus zeer wel de Lappen hebben kunnen bezoeken; doch het zyn niet de natuurlyke, zwervende Lappen die men daar ziet, deze zyn met hunne kudden in de hooge bergen; het zyn de ontaarde Lappen, die landbouwers geworden zyn en op die plaats eene kolonie uitmaken met de Zweden; dit was voor my geene reis van eenige dagen waard.

onderstennd hebben moeten worden. Er zyn zelfs vele nybyggares, welke nog niet volkomen gevestigd waren, die het hebben opgegeven en aan de mynen in Noorwegen, waar arbeiders gevraagd werden, werk gevonden hebben. Dit is niet af te keuren, en by betere jaren zal het werk der aanbouwing des niet te min voortgaan.

De Lappen worden wel eenigzins door den akkerbouw terug gedrongen, doch men biedt hun dezelfde gelegenheid aan, om landbouwers te worden, die zy toch zelden aannemen. Er blyft ook steeds een groot deel van het land over, dat alleen voor rendierweide geschikt is. De Lappen zyn in deze provincie niet talryk, ongeveer 3000. Zy dragen tot de staatslasten 230 Rd. Bo. by. Men heeft, hoewel zy zwerven, by hen een bestuur dat voor het plaatselyk gelden kan; zy zyn in kleine horden afgedeeld die als dorpen beschouwd worden, en by de regering ook by (dorp) heten. Elk dezer heeft een naam en ieder Lap behoort tot een zulke „by." Aan het hoofd daarvan staat een ambtenaar die met de regering in betrekking is, die orde handhaaft, en de belasting invordert.

Het weven is in de noordelykste provincien geene nyverheid voor den handel, maar elke familie spint en weeft gewoonlyk voor eigene kleeding; niet alleen linnen, maar ook wordt van eigene schapenwol de gewone stof voor opperkleederen van mannen en vrouwen, „walmar" genaamd, geweven. Als karaktertrek der bewoners dezer provincien werd my aangeduid de geschiktheid van den landbouwer om alles zelf te maken. Hy bouwt zyn eigen huis, maakt zyne meubels, vele werktuigen, die hy behoeft; de boer is ook scheepstimmerman. Deze groote geschiktheid hangt met zyne afgescheidenheid zaam; zy is ook de oorzaak waarom de steden zich niet kunnen ontwikkelen. De heer S. toonde my eene tafel, eene kanapee en andere meubelen door een eenvoudigen boer vervaardigd. Wanneer ik aan een man van deze streken eenig meubel of werktuig vertoon, zeide hy, en hem vraag of hy het na kan maken, zoo beziet hy het en antwoordt: ik zal het beproeven, en byna altyd gelukt het hem.

Er zyn in deze geheele provincie niet meer dan drie geneesheeren, een hier, een in de parochie Skelefteå en de derde te Lycksele in Lapmark. Zy zyn hier, en algemeen in Zweden, ambtenaren, en zouden anders niet kunnen bestaan. Hunne
13.

In de scholen was hier even als te Piteå vacantie en de onderwyzers waren meest afwezig. Schubert heeft van het onderwijs in deze provincien naauwkeurig berigt gegeven. Het eigenaardige daarvan komt my voor te zyn de vereeniging met de geestelykheid, welke in Zweden nog volkomen is.

jaarwedde is hier 450 Rd. Rg. doch zy kunnen wel tot 2000 ver-
dienen. In deze stad is de geneesheer aan het hoofd van een
provinciaal ziekenhuis, waar vooral de lyders van de schrik-
kelyke radelyge worden opgenomen. Het zyn toch, zoo de Hr. S.
meende eigentlyk meer venerische kranken welke onder den
naam in dit ziekenhuis aanwezig zyn. Hun getal is door-
gaans ongeveer 5, ten minste.

Het huis van den Landshöfding is groot en zeer net, geheel van
hout. Het bevreemde my eenigzins dat Mevrouw geene andere
taal dan Zweedsch verstond; — de Landshöfding had my het-
zelfde gezegd van zyne vrouw, die ik niet zag omdat zy onpasse-
lyk was. De zoon van den Hr. S. had onlangs de ryke dochter
gehuwd van den eigenaar der yzerwerke te Säfnar, die ik voor-
bygereden was. Daar hy nu het uitzigt had om aan het hoofd
van die gewigtige inrigting van nyverheid te komen, was
hy op reis gegaan om zich de nodige kundigheden te ver-
werven, en thans bevond hy zich in Noord-Amerika.

Na het eten reed ik op aanraden van den heer S. naar den
proost van Umeå's landkerk, ongeveer drie kwartier van
de stad. Een schoone weg door het bosch dat uit groote
ongeschondene boomen bestaand bragt my derwaards.
Ik vond in den heer Grafström een man van veel kennis, be-
schaving en geest. Hoewel het zaturdagavond was hield hy
zich veel en lang met den onbekenden reiziger bezig. Van
des morgens 6 ure af had hy zyne boeren en boerinnen te
woord gestaan en nog vele omringden hem, toen ik kwam,
want een geestelyke wordt hier over allerhande zaken ge-
raadpleegd en heeft zeer veel belangen te behartigen. Met
veel goedheid stond hy deze lieden te woord, droeg eenige
werkzaamheden aan zynen adjunct op, en begon zich tae-
met my te onderhouden. Hy sprak zeer goed Duitsch.
De Hr. G. is een geleerd man, heeft lang onderwys in historie
en andere vakken gegeven, en hy wordt voor een goed dichter
gehouden. Hy is, zoo als my bleek, zeer met de nieuwe lite-
ratuur bekend. Hy wees my de kerk, die van steen, vry ruim
en net is; in de meeste kerkhuizen, maar het anders zoo
doodsch is, was nu groote levendigheid. Na dat wy thee ge-

dronken gewandeld en gepraat hadden, zeide hy my, dat het jam-
mer zyn zoude, dat ik de waterval welke de Umeå rivier (elf) on-
geveer drie uren van hier maakt niet zien zoude. Ik kon
niet wel besluiten om myne reis een dag daarvoor uit te
stellen. „Welnu, zeide hy, het wordt toch geen nacht in de-
zen tyd, als gy lust hebt, zoo zullen wy zaam onze avond-
maaltyd houden en daarna de waterval gaan zien." Dit
voorslag beviel my zeer en wy voerden hem uit. De
boorden der rivier zyn zeer vruchtbaar en dikwyls schil-
derachtig. Wy reden aan den linker oever door de dorpen
Baggeböle, Gaddis en By Brenland. Ik vond my niet be-
drogen, de waterval was een uitstap dubbeld waard.
De geheele breede rivier stroomt over vele rotsen, welke
steeds lager wordende een voortgaande reeks van vallen
vormen, die zich uitstrekken, zoo ver het oog op een zeer
verheven standpunt zien kan. Men ziet overal het wa-
ter opstuivende hoogten vormen, en daartusschen zwarte
rotsen uitsteeken; tegelyk is de rivier naar beneden, zoo
ver men ze volgen kan, nog stortend en bruisend over het
hellende en overal belemmerde bed. Weinig watervallen
zyn zoo groot en zoo lang voortdurende; en dit groote veld
van bewegend water is omringd van heuvels met groene
heuvels en dorpjes, waartusschen en waarboven donkere
sparre en denneboomen staan. De heldere nacht met ro-
zengloed, by t ondergaan der zon, verspreidt over dit groot-
maar niet verschrikkelyk landschap een heerlyk licht.
Men heet dezen val Norfors. Wy hebben hem op alle punten,
ook zeer naby beschouwd; dat was altyd schoon, maar ver-
reweg het beste standpunt was, waar men op meerderen
afstand het geheel met het omringende landschap overzag.
De paarden, waarmede ik gekomen was, konden niet
meer voort; met moeite en na lang wachten bekwam ik
andere door tusschenkomst van den proost. In den hel-
deren nacht met blyvend avond en morgenrood konden
wy ons dit wachten zeer wel laten gevallen. Ook op den terug-
weg ontbrak het ons geen oogenblik aan zeer aangenaam
gesprek, dat alleen aankomst by de Prästgård eindelyk
afbrak. Het was als of wy in dien korten tyd vriendschap

hadden aangeknoopt en het beide leed deed van elkander te moeten scheiden.

Ik verlustigde mij nog in het morgenrood: dat zoo heerlijk door het bosch scheen, en kwam om 2 ure thuis, waar mij niemand meer wachtte.

Zondag 1 Juli.

Zaturdag 13 oct. Ik pakte myn goed uit, rigte my voor eenige dagen op myn gemak in; ontving brieven met goede tyding uit het vaderland; schreef een brief aan myn vader, en begon toen myne wandelingen door de stad. Ik poogde vergeefs te bezoeken den heer gezant Bangeman Huygens, — den heer Wetterman, — den heer Schested en den heer Wickede. Voor de twee laatste had ik brieven van Mevr. Van der Goes. Ik vond den heer Heckscher, welke myn Zweedsch geld voor Deensch wisselde en wiens zoon my in het Athenaeum bragt, dat ingerigt is om tydschriften en nieuwe boeken te lezen, en daartoe ruime en goede gelegenheid aanbiedt. Het is niet voor spel of andere vermakelykheden bestemd. Er zyn 600 leden en elk betaalt ongeveer 14 Deensche daalders (nog geen ƒ20). De pogingen om myn wagen te verkoopen hebben my ook eenigen tyd gekost.

Aan de publieke tafel in de herberg vond ik vry goed, maar geen talryk gezelschap; men eet hier om 3 uur. Ik bezocht eenige boekwinkels; wandelde wat rond, en ging daarna in den Schouwburg, waar gespeeld werd Svend Dyrings Huus, een treurspel van Hertz, oorspronkelyk Deensch. Het is eene familiehistorie uit de middeleeuwen, waarin groote gebreken zyn, en vooral verschyning, welke zeer ongerymd zyn, meer dan een onderwerp; — doch eenige tooneelen waren schoon, en de verzen, die ik, tot myn leedwezen, niet volkomen verstond, klonken zeer mooi. Eene tooneelspeelster, Fru Heiberg, speelde, in de rol van Ragnild, zeer goed voor een meisje dat door liefde voor den minnaar van hare Stiefzuster geheel verward en wanhopig wordt.

Zond. 14 oct. Begonnen met een bad te nemen. De boekverkooper Bonnier kwam by my met boeken betrekkelyk Skandinavie, waar,

Ik ontmoette ook bij den Hr Rosenvinge den boekhandelaar Deichman, welke ook lid van de Stenden is.

Fru. Kirke. Zij is in de belegering 1807 afgebrand; sedert 1811–29 op nieuw gebouwd, zoo dat zij eene der jongste kerken van Europa is.

De majoor Hyllested, oprigter der Russische baden, at met ons en verhaalde mij hoe hij tot de oprigting dier baden gekomen was, doordat hij, een ongemak aan de knie bekomen hebbende, dat voor alle andere middelen ongeneeslijk bleef, eindelijk door Russische baden beter werd; doch omdat die hier niet bestonden of elders niet langer ophouden of zijn geneesmiddel ontberen moest.

van iets chinese kocht.

Ik bezocht den heer Rotewinge en sprak lang met hem over Denemarken en over de studiën. By hem maakte ik kennis met den heer Örsted, welke als regtsgeleerde zeer hoog geacht is, den post, welke van heer Provincien der koninginnen de by de cancellery bekleed heeft, en nu koninklyke commissaris by de Deensche Standen is; - ook Prof: Schouw, thans voorzitter van de Standen in Roskilde.

Vergeefs ging ik by de Hr. Sweedy en Matwy.

Ik ging in verscheidene kerken, die toch niets merkwaardigs voor my opleverden. Algemeen ziet men de inrigting van afgeslotene zitplaatsen, als loges, met vensters en gordynen, waardoor de gebouwen ontsierd worden. De Maria kerk, is van deze ontsieringen bevrijd. Ik zag die op nieuw met genoegen, zonder evenwel den indruk van verhevenheid, zoo als in de groote gothische kerken, gewaar te worden.

Om half 4 at ik by den Hr. Heckesher, na 't eten ging de ik in de cirque terniaire" buiten de vesten port, de vertooning der paardryders by te wonen; doch het was te vol. Ik bezocht den heer Westerman, met wien ik wat over Oost-Indië in Denemarken sprak; - ging op nieuw by den Hr. Heckesher, waar ik tot by to une bleef praten, onderanderen over Groenland, Deensche zeden en gebruiken.

Maand 15 oct. Zeer regenachtig weder. Ik las thuis wat na over Denemarken. Ik bezocht den heer Cancelleiraad Thomsen, sprak met hem reeds over onderwerpen van Noordsche oudheden, onderanderen over het denkbeeld van Prof. Nilsen, welke meent dat de gelykheid der oude graven met de huizen der Eskimos zoude bewyzen, dat de oorspronkelyke bewoners van Schandinavie Eskimos zouden geweest zyn. Dit schynt onaannemelyk, dewyl de graven van deze vorm ook in zuidelyker landen, b.v. in Frankryk, voorkomen.

Met den heer Rosenvinge bezocht ik de Akademische biblio-
theek, boven de Drieëenheidskerk. Men gaat in den bekenden dik-
ken ronden toren derwaarts. Dat lokaal is niet zeer goed,
maar toereikend. De Bibliotheek is groot en wordt veel
gebruikt. Byzonder ryk is zy aan Yslandsche handschriften
van Sagas en andere stukken, ook handschriften van oude
regtsboeken en wetboeken van Denemarken en Schonen.
Deze zyn veelal uitgegeven door Prof Rosenvinge. De
Universiteit is de Yslandsche handschriften verschuldigd
aan den beroemden Magnaeus. Eene andere buitengewoon
ryke verzameling bezit men hier van Oostersche hand-
schriften byeengebragt door Rask. Ik maakte nu ook
kennis met Prof Madvig, dien ik vergeefs gezocht had;
hy is bibliothecaris.

Myn vriendelyke leidsman R. bragt my vervolgens
in de Charlottenborg, waar de Kunstakademie haren
zetel heeft en thans Thorwaldsen woont en zyne werk-
plaats heeft. Wy bezochten den grooten Kunstenaar,
die met groote eenvoudigheid en vriendelykheid met ons
sprak, ons eenige zyner werken wees, ook eenige schil-
deryen. Het was my zeer belangryk een zoo buitenge-
woon man te leeren kennen.

Ik ga voort met boeken over Denemarken te ver-
zamelen en bezocht daarvoor herhaald den winkel
van Bonnier

Dezen namiddag bezocht ik ook den Hollandschen
Consul de Coninck.

Den avond bragt ik door by den Hr Rosenvinge waar ik
zeer goed gezelschap vond; de professoren Madvig en Schouw
van hier, die ik reeds kende, den prof. Petersen philoloog,
ook van hier; – verder de prof. Henrichsen philoloog uit
Lund en Flor uit Kiel. De laatste is daar aangesteld voor
het deensch, dat men echter niet verkiest te leeren, waardoor
zyn toestand niet aangenaam is. Wy hadden goed gesprek,
dronken thee, aten zaam en bleven tot ruim middernacht.

Dingsd. 16 oct. Ik bezocht het Museum van Schilde-ryen in de Christiansborg.

De jonge Hr. Heckscher bragt my by den Hr. David ge-weezen hoogleeraar aan de Universiteit, doch afgezet met behoud van zyne jaarwedde, by gelegenheid dat hy beschuldigd was van oproerig geschreven te hebben, doch door het geregtshof was vrygesproken. Hy is schryver van het dagblad, het Vaderland, dat dikwyls de regering berispt. Ik vond in hem een belangryk man, die my omtrent de Statistiek van Denemarken veel mededeelde.

Met den Hr Madvig bezocht ik de Koninklyke bibli-otheek. Zy staat in een nevengebouw van de Christi-ansburg, een zeer goed lokaal. Zy is begonnen als hof-bibliotheek; is door vele byzondere verzamelingen vermeerderd en is nu zeer groot en in alle vakken vry vol-ledig. Er wordt jaarlyks veel aangekocht. Zy is we-tenschappelyk gerangschikt, zoo als die van Gottingen. Dagelyks is zy open; eene nette leeszaal wordt veel be-zocht; en men is hier uiterste mild in het uitleenen. Wy vonden daar den heer Molbech, met wien het my aangenaam was kennis te maken; hy is als schry-ver geacht, heeft groote verdienste als Deensch taalkun-dige, en is ook hoogleeraar in de geschiedenis der Deen-sche taal en letterkunde aan de Universiteit. In deze bibliotheek zyn de Oostersche handschriften die Rask voor zich verzameld had.

Op de Groenmarkt die Amagertorv genaamd wordt heeft men my het huis gewezen waar de bekende Diveke, de beminde van Christiaan II gewoond heeft. Het is uitwendig nog in den ouden toestand; de voorgevel is breed en heeft twee spitse punten van boven, hoedanig andere huizen nu niet meer hebben. Voor het begin der 16e eeuw was dit gewis een prachtig huis.

Het weder was heden vry goed; ik maakte er gebruik van om na het eten nog eene wandeling te maken buiten de vesting Frederikshaven en op de zoogenaamde Lange Linie, een dyk aan de zee. Het vrye uitzigt, de levendige vaart, de frissche lucht maken deze wandeling zeer gezocht. Men moet daarvoor eene toegangskaart hebben die men verkrygt voor het geheele jaar tegen eene kleine betaling; de Hr Heckscher is zoo vriendelyk geweest my de zyne te leenen.

Dezen avond zag ik in den schouwburg een blyspel genaamd Flyttedagen (verhuisdag) van Hertz. Het is een nationaal gelegenheidsstuk, dat juist voorstelt wat heden plaats had, want overal werd verhuisd. Het is vol grappen en er werd veel gelachen. Het spel was zeer goed, doch myn gebrek aan taalkennis maakte dat ik nu en dan de geestigheden niet verstond.

Ik hoor hier des avonds de nachtwakers, even als in Zweden en Noorwegen, alle uren zekere verzen opzeggen of zingen.

Woensdag 17 oct. Ik woonde dezen morgen een examen in het Latyn by van jonge lieden welke verlangen studenten te worden. Het duurde voor elk omtrent een kwartier; zy lazen en vertaalden wat uit een prozaschryver en uit een dichter, en moesten uit het geen daarin voorkwam eenige vragen beantwoorden. Ik bezag nog met den Hr Rosenvinge de lokalen der Universiteit, die niet prachtig maar zeer goed zyn, en voor eenige jaren grootendeels nieuw gebouwd. Wy gingen by den heer Oehlenschläger, professor en byzonder als dichter bekend. Hy was uit toen wy kwamen, wy vonden zyne vrouw en bezagen zyne woning welke door netheid en smaakvolle inrigting uitsteekt. Hy kwam vervolgens zelf en was zeer vriendelyk, sprak lang met my,

Die Merkwürdigkeiten von Rosenburg S. 36.

onderanderen over de Hollanders en Denen. Deze stemmen volgens zyne meening, goed overeen; zy zyn stil maar niet treurig, zoo als velen denken; zyn hebben helderheid, opgeruimdheid van geest. De uitgelatenheid der zuidelyke Europeërs gaat met veel grootere treurigheid gepaard. Over de poesie, over onzen tyd, over de voornaamsten spraken wy ook. Öhlenschläger is 58 jaren oud, maar heeft nog een jeugdig, vurig voorkomen en is een byzonder schoon man.

Met den Hr Madvig ging ik in het slot Rosenburg het koninklyk muntkabinet bezien. De heer Thomsen is daarvan inspecteur, en was zoo goed ons veel aan te wyzen. Deze verzameling is eene der volledigste en zy is in een schoon lokaal uitstekend goed geplaatst en geordend. Onder hetgeen my de Hr T. byzonder deed opmerken waren oude Nederlandsche munten van Utrecht, Deventer, Thiel enz. welke in Denemarken gevonden zyn.

Ik at by den Hr Molbech met de Hrn Madvig en Engelstoft, de laatste professor in de Statistiek, met wien het my aangenaam was kennis te maken. Wy bleven lang praten, Hollandsch en Deensch en onderhielden ons over de eigenheden dezer talen.

Met den Hr Madvig bezocht ik daarna den Hr Velschow, professor der Noordsche historie en oudheden, een jong vlytig man, die my veel van zyn vak mededeelde.

Dond 18 Oct. Sedert een paar dagen ga ik zonder loonbediende; ik dwaal daardoor veel om, maar leer de stad ook veel beter kennen

Ik bezocht dezen morgen het Museum van Noordsche oudheden, in de Christiansborg; de Hr Thomsen was zoo vriendelyk zich, reeds een uur voor dat het publiek toegelaten werd, met my daarin bezig te houden, en my alles naauwkeurig aan te wyzen. Als byzondere verzameling bestaat het sedert twintig jaren, vroeger werden voorwerpen van die soort in het Kunstkabinet of de Kunstkamer bewaard en er zyn nog vele zaken in dat Museum die men hoopt met der tyd by de Noordsche oudheden,

waar zy behooren, te kunnen voegen. De Hr Thomsen heeft vooral de verdienste dit Museum zoo nuttig wetenschappelyk gerangschikt te hebben. Door de vereeniging en vergelyking is men omtrent den aard en 't gebruik der voorwerpen, ook omtrent den tyd, waartoe zy behooren, meer en meer zeker geworden. Alles is historisch gerangschikt. De eerste afdeeling bevat voorwerpen uit den tyd toen men geen metaal kende. Steenen bylen. Die zyn wanneer zy aan den kop afbraken op nieuw bruikbaar gemaakt door er een nieuw gat in te boren; en als zy voor bylen te kort werden nog weder voor hamers geschikt gemaakt. Dit alles ziet men duidelyk. De steenen messen zyn byna nooit geslepen; het schynt dat de ongelyke rand ze voor snyden meer geschikt maakte, even als eene zaag. Zeer merkwaardig zyn een aantal halssieraden van ruwen barnsteen uit dien tyd; zy zyn byeen in eene houten kist gevonden in de veenen by Randers in Jutland, en schynen den voorraad van een barnsteenhandelaar te hebben uitgemaakt. Men vindt de lyken uit dien tyd meestal onverbrand en daarby ruwe potjes die gestaan en gehangen hebben, en waarin men eene witte stof ontdekt heeft, welke men niet kan uitmaken wat geweest is. Eenige verbrande dooden uit dien tyd vindt men toch ook.

In een tweede tydperk heeft men koper, goud en tin gekend, het laatste met koper gemengd om brons te maken, gewoonlyk ongeveer 11 honderdste. Nimmer vindt men tin alleen. De oudste koperen voorwerpen zyn ligt, zy bestaan vooral uit zwaarden en messen, minder bylen; deze konden nog beter van steen gebruikt worden en vereischten ook te veel metaal; de oudste koperen messen zyn gegoten. In dezen tyd verbrandde men algemeen de lyken. Vele gouden sieraden heeft men uit dien tyd. Men heeft zich verzekerd, dat de gegoten metalen voorwerpen in het Noorden vervaardigd zyn, doordat men er eenige gevonden heeft welke nog met den vorm vereenigd waren.

× op dezen bijl staan Runische karakters.

Het yzer is in het eerst zeldzamer en kostbaarder geweest, dan
het koper; dit blykt onder anderen uit een byl van koper voor-
zien van een yzeren rand.[x] Te Christiania heeft men een der-
gelyken ponjaard van koper maar met een yzeren punt en
scherpe randen. Het schynt dat het yzer begint met den
inval van Odin en zyne volgelingen. Deze waren, naar alle
overleveringen, grootere menschen, en de yzeren werktuigen
schynen werkelyk aan een grooter menschensoort behoord
te hebben: de handvatten der zwaarden b.v. zyn veel groo-
ter. Met het yzer begint ook het zilver. Uit den heidenschen
Tyd, toen men betrekkingen met andere landen gehad heeft,
vindt men voorwerpen welke blykbaar uit het oosten
gekomen zyn, zoo als koralen en andere sieraden van gekleurd
glas. Meer voorwerpen zyn uit Constantinopel en die
zyn soms met Christelyke opschriften, hoewel het Christen-
dom in het noorden nog vreemd was. Eene andere afdee-
ling maken de oudheden uit den christelyken Tyd uit, zoo als
een altaar van den Tyd van Kanut den Groote (11e eeuw),
vele stukken uit oude kerken.

Ik bezocht vervolgens het Slot Rosenborg, waar Chris-
tiaan IV gewoond heeft en gestorven is, en waar vele voor-
werpen bewaard worden, welke voor de kunst of als histo-
rische herinneringen merkwaardig zyn. Ik had er eene
kleine beschryving van gekocht en behoef dus niet op te
teekenen wat ik er gezien heb. Enkele punten alleen tot
herinnering: fraaye Oldenburger drinkhoren; – beker
welke de Hollandsche boerengemeente den koning ten ge-
schenke gaven om de bescherming die hy hun verleend had;
– mooye portretten van dezen koning op verschillende leef-
tyden; – vele voorwerpen welke voor de kennis van zyn
karakter en levenswyze merkwaardig zyn; – hermelyne man-
tel welke de koningen dragen by hunne krooning, en die ook
by de begrafenis hun lyk bedekt! – porcelein servies uit de
Koninklyke fabriek met de Flora Danica daarop geschilderd,
door Catharina II besteld en door Paul I. geweigerd aan te
nemen, daarom door den koning gekocht. In de Ridder-

zaal behangsel van de soort der Gobelins, door een Hollander Van der Eichen vervaardigd, welke hier eene fabriek daarvan had opgerigt in 1680.... In de audientiezaal is eene Spraak-buis welke uitkomt in een ander vertrek 7 Ellen verwij-derd; het geen men aan het eene einde zegt kan men zeer duidelijk aan het ander einde hooren. De buis maakt eene kromming en gaat door een kelder. De Koning vernam op die wyze wat in zynen raad behandeld werd. Zonderling werktuig om zich van de getrouwheid zy-ner beminde Christina Monk te verzekeren.

Ik maakte eene wandeling in de tuinen van Rosen-borg, welke voor het publiek geopend zyn en meer aan-gelegd zyn met boomen en bloemen ook eenig water ver-sierd.

Dezen namiddag ging ik by den heer kapitein Bagge-sen, zoon van den dichter, welke aan de Militaire Hoog-school de Statistiek onderwyst, en met wien het my zeer aangenaam was kennis te maken.

Ik trof er ook den Hr gezant Bangeman Huygens, dien ik reeds meermalen gezocht had. Hy sprak onder an-deren van de vroegere betrekkingen van Koppenhagen met Holland. Toen hy hier kwam, voor 40 jaren, waren byna alle de voornaamste handelshuizen Hollandsch, nu is er niet een meer. De Amagers hadden nog hunne voorregten, vryheid van belastingen en krygsdienst; zy hadden nog Hol-landsche godsdienstoefening; hun predikant kwam altyd uit Vriesland; — dit is nu geheel voorby: hunne voorregten zyn by de groote omwenteling in financiën en oorlogsza-ken in 1807 ingetrokken, en hunne taal is geheel Deensch geworden.

Den avond was ik by de familie Hertosker, soupeerde daar met thee, vleesch, brood vruchten enz. Deensch gebruik.

Vryd 19 oct. Dezen morgen bezocht ik het Kunst Museum in de Drottnings Twergade. Het is die soort van verzameling wel.

By de Runenstaven hangt ook de oudste gedrukte kalender, die is van 1540, en daarvan kent men alleen dezen afdruk.

ke men vroeger Kunst- en rariteitkamer noemde, en waarin allerlei merkwaardigheden bijeen bewaard werden. Van tijd tot tijd heeft men die voorwerpen meer geschift en zijn vele zaken in andere verzamelingen overgebragt, zoodat nu dit Museum meer een negatief karakter heeft, en bevat wat niet elders behoort. Gedeeltelijk vindt men er ook nog voorwerpen die tot andere reeds bestaande museën moeten gebragt worden. Dit Kunst-museum is in den tijd van Frederik III opgerigt. Ik zag er Egyptische oudheden; — Grieksche en Romeinsche oudheden. Onder deze waren twee marmeren hoofden, welke in het midden der vorige eeuw uit den tempel van Diana te Ephesus herwaarts gebragt zijn; en van welke men onlangs ontdekt heeft dat de rompen onder de beelden, die Lord Elgin naar Engeland gevoerd heeft, aanwezig zijn. Een zeer schoon hoofd van ivoor is in deze afdeeling, of dat antiek is, weet men niet volkomen zeker. Vele urnen, lampen enz: zijn uit Africa door den Consul Falbe in Tunis herwaarts gekomen. Eene andere afdeeling bevat Noordsche oudheden, gelijksoortig als die in het ander Museum, en daaronder zeer kostbare, zoo als gouden ringen enz. op het eiland Funen gevonden. Er was ook een ring van goud met Runisch opschrift, gevonden in Engeland. Vele oudheden uit den katholieken tijd en daaronder reliquiën uit kerken, zoo als het hoofd van koning Sigurd Jorsalafar, van paus Lucius; — houten beeld van Sint Olaf uit de kerk van Drontheim; — vele kelken, monstrantsen enz. Vele drinkbekers, daaronder een van koningin Margaretha, bestemd voor haar en zeven eeredames; op elk der 8 uitspringende halfronde zijden des bekers is het wapen gesneden dergene die op die plaats drinken moest. Wapenen van verschillende soorten, pantserhemden, bogen, zwaarden, dorschvlegels als oude Noorweegsche wapenen. De pistolen van Sinclair. Zeer merkwaardig zijn de kunststukken van snijwerk in hout en ivoor. Daaronder zijn er van Albrecht Dürer; — vele van Georg Betel uit Augsburg; — meer nog van Magnus Berg, een Noorweegschen boer, welke onder Frederik IV leefde en in 1739 stierf, een man van veel genie; — ook eenige van andere Noorweegsche boeren. De afneming van het kruis in ivoor naar het schilderij van Rubens, door Betel dunkt mij,

boven de andere uit. Van metaal is een schild met beeldwerk van B. Cellini, en een beeldje van gehouwen staal, voorstellende keizer Leopold I te paard, door Leygebe te Neurenberg in 1660 vervaardigd, zeer schoon. Een aantal kasten van ebbenhout en andere stoffen gemaakt kunnen ook voor de historie der kunsten en van den smaak in het vak van huisraad als van eenig belang beschouwd worden. Voorwerpen van Florentijnsch mozaïk. Verzameling van cameeën. Eindelijk eene zoogenaamde ethnographische verzameling. De Turksche zaken in deze verzameling zijn gedeeltelijk veroverd door Cort Adelaer en daarby hangt eene Hollandsche ode op dezen zeeman, welke in Venetiaanschen dienst streed 1658. Er zijn als gewoonlijk Japansche, Chinesche, Oostindische, Amerikaansche, Groenlandsche zaken. By deze is een model van eene Groenlandsche woning waaruit men zich een duidelijk begrip kan maken, hoe de Groenlanders den winter doorbrengen. Merkwaardig zijn ook Laplandsche tovertrommels.

Een groot deel van den morgen bragt ik door in het Museum van schilderyen, dat ik nu reeds meermalen bezocht had. Ik heb in den catalogus aangeduid wat byzonder mijne aandacht heeft tot zich getrokken; vooral zijn vele stukken uit de Hollandsche school zeer schoon.

In de Akademische Bibliotheek sprak ik lang met den heer Madvig, die my onderanderen de zeer volledige verzameling van werken over het Deensche regt wees. Ik maakte nu ook kennis met den heer onderbibliothecaris Tole, en deed dezen namiddag eene wandeling met hem door de stad. Hy wees my onderanderen het gewezene huis van Tycho Brahe, thans een armenhuis; – daarin is Thorwaldsens vader gestorven. Deze was steenhouwer en vervaardigde ook grover snijwerk, waaraan zijn zoon mede als knaap zich geoefend heeft, en op die wijze voor het technische zijne loopbaan begonnen heeft. Boven de deur van de apotheek in de Koopmansstraat ziet men nog snijwerk door den vader met den zoon vervaardigd.

Dezen avond was ik met groot gezelschap by Prof. Engels-toft, onderanderen Dr. Clausen theol. Rector, Prof Engelstoft den jongen theol., – Lector Martensen theol., – Dr. Oehlenschläger, – Sibbern philos., – Petersen philol., – Molbech, – Madvig, – Velschow. Wy bleven tot by een uur bijeen.

Zaturdag 20 octob. Ik heb veel thuis gelezen en geschreven. Een lang bezoek maakte ik by den Hr David welke my veel mededeelde over de statistiek van dit land. Wy spraken over den handel, de armen, de gilden, de boeren, de regering, de steden en vele andere onderwerpen; – hiermede is een groot deel van den morgen voorbygegaan. Wy spraken ook over het Genootschap voor het regt gebruik der drukpers. Dit is in 1834 opgerigt; David was beschuldigd geweest van misbruik der drukpers, doch vrygesproken; toen vreesde men dat Censuur zoude worden ingevoerd; hiertegen werden verzoekschriften van vele burgers ingeleverd, en die kwam ook niet. By deze gelegenheid rigtte men dit genootschap op, als het ware om zelf tegen het misbruik te waken maar ook de vryheid der drukpers te verdedigen. De regering zag dit als een maatregel voor haar aan; doch spoedig nam de meerderheid eene compleet andere rigting, en zelfs heeft men dit jaar David als president gekozen, hetgeen byna eene oorlogsverklaring tegen de regering was. Dit, zeide hy my, was hem zelf onaangenaam; hy had uitgeslagen om niet aan het hoofd te stellen en daarop aangedrongen, dat men op andere wegen veel meer nut stichten konde. Men tragte nu eenigzins het Engelsch Genootschap „for diffusion of useful knowledge" na te volgen, en reeds een aantal goede boeken zyn voor lagen prys door het genootschap uitgegeven.

Eenige kennissen trachtte ik vergeefs te bezoeken, en ik ging in boekwinkels om werken over Denemarken te koopen. Den avond bleef ik thuis.

Zondag 21 octob. Dezen morgen maakte ik een uitstap naar het eiland Amak of Amager.

Het was reeds 3 uur toen ik weder in Stockholm myn in-trek genomen had; in dezelfde straat doch niet in hetzelf-de huis als de eerste reis. Ik vond dit maal goede kamers in het huis No 6.

Ik at by myn landgenoot Rytwyk, dronk koffy onder de Noorder brug, wandelde wat door de straten, en ging daarna in den Schouwburg, waar in het Zweedsch en in het Fransch gespeeld werd: Silkes Stegen, – Un mariage à rompre, en La Jeune Marraine, nietige stukjes vol van de gewone onzedelykheid. Naast my zat een geestely-ke, welke my zeide dat hy koninklyk prediker was hoewel hy zeer weinig Fransch kende. Hy predikt voor den koning in het Zweedsch; doch somtyds laat de koning in zyne vertrekken door den opperprediker eene Fransche preek houden. De konin-gin is katholiek gebleven, heeft eene kapel en een Fransch geest-telyke in het paleis. Thuisgekomen dronk ik thee en ont-pakte boeken en papieren, las en teekende op tot by 12 uur.

Zaturd. 1 Sept. Ik bragt verscheidene brieven en maak-te daardoor onderscheidene kennis met den Vryheer Brink-man, een oud man, welke gezant in Londen en in Berlyn geweest is, dichter in het Zweedsch en Duitsch. Hy heeft de grootste en schoonste Bibliotheek, welke een pri-vaatman in Zweden bezit. Ik bewonderde de netheid en pracht zyner boeken, waarin de levendige grysaard geheel schynt te leven. De Hr L. De Geer had my aan hem aanbevolen. Hy heeft ook vele platen en andere voorwerpen van kunst. Zyne gantsche verzameling is voor Upsala bestemd.

In myne poging om het Museum en de Koninklyke bibliotheek te zien ben ik niet geslaagd. De markten en andere plaatsen, de voornaamste gebouwen, de stand-beelden herkende ik voor een groot gedeelte, en werd met het uitwendige der stad meer en meer bekend; hiervan behoef ik geen byzondere aanteekening te houden.

Tegen den avond bezocht ik den heuvel: Mosebacke

Het eiland, waarop het Slot gebouwd is heet Gustafs-
holm of Stockholm.

eene hoogte of rots in het zuidelijk deel der stad van waar men een ver en uitgestrekt gezigt heeft. Men vindt hier eene herberg en tuin waarin nu en dan muziek is. Het gezigt is nog veel uitgestrekter van den toren der Catharinakerk, dien ik ook bezocht. Daar ziet men in alle rigtingen en konde mij dus een duidelijk denkbeeld vormen van de ligging van Stockholm op de twee oevers van het Melarmeer en op verscheidene eilanden daartusschen. Het was een zeer schoone avond en zoo vertoonde zich de stad in al hare schoonheid. Het andere gedeelte, de eigenlijke stad, op het eiland, dat nog het hart uitmaakt, is zeer digt gebouwd; de straten zijn eng en de huizen veelal groot; maar de andere gedeelten Norrmalm en Södermalm zijn ruim uiteen gebouwd en de uitgestrektheid, welke nu als stad beschouwd wordt is, in evenredigheid der bevolking zeer groot (ongeveer 80,000). Er was juist eene begrafenis bij de Catharinakerk, hiervoor werden de klokken geluid, hetgeen hinderlijk was in de nabijheid: een aantal menschen werd vereischt om deze zware klokken in beweging te brengen. Men begraaft hier nog op de meeste kerkhoven en de kerken.

Ik bekwam brieven uit Holland, die aan het gezantschap waren gekomen; ik las en schreef veel, ging ook in boekwinkels om werken over Zweden te bekomen

Zondag 2 Sept. Ik bezocht eenige kerken. De Slotkapel is zeer sierlijk en gelijkt, als gewoonlijk in de paleizen, meer naar eene zaal. Het hoogverheven beeldwerk boven het altaar, voorstellende Jezus in Gethsemane, als de beker niet voorbijgaat, en waaraan Bouchardon, l'Archevêque en Sergel gewerkt hebben, voldeed mij weinig. Sint Nikolaas kerk of Storkyrkan is de oudste van Stockholm; zij is toch zeer veranderd en heeft als gebouw weinig waarde, het was er te vol om de bijzonderheden goed te zien. De Finnische kerk is klein, ik zag er een fraai schilderij der opstanding. De Duitsche kerk is vrij groot, doch ik vond er een onbeduidend hoopje toehoorders, waarvoor mij dacht dat eene minder dan middelmatige preek werd voorgedragen. Deze kerken

Ekmarck Guido 295.

zyn op Gustafsholm.

Op Normalm zag ik de Jacobskerk, waarin een prachtig schoon schilderij de verheerlyking voorstelt.

Ik voer over naar Kungsholm en bezag daar de kerk die naar den naam van dit eiland genaamd wordt. Zy heeft den vorm van een regt kruis en is meer dan gewoonlyk voor de eeredienst der hervormden geschikt; ook is zy in de 17e eeuw gebouwd. Een mooi schilderij boven het altaar stelt de hemelvaart voor, of wel de opstanding; want het is als of Jesus uit het graf komende ten hemel vaart; eene voorstelling, die zich poëtisch zeer wel denken laat, doch die niet historisch is, en ook wel niet in de bedoeling van den schilder zal liggen.

De godsdienst in deze kerk liep ten einde, en ik hoorde, volgens Zweedsch gebruik, voor het laatste gezang door den predikant een aantal stukken aflezen, welke my voorkwamen dat tusschen de godsdienstoefening niet te pas kwamen. Namen van lieden die in het huwelyk zullen treden, aanvragen om pensioenen enz. Indien het godsdienstig gevoel, dat zoo dichterlyk en verheven is, eenigermate opgewekt is, moet dat prozaïsche wereldsche zaken zeer aanstotelyk zyn. Het is alleen om de bekendheid te bevorderen, dat men zulke stukken daar aan de gemeente, en voor dat de godsdienst geëindigd is, voorleest; doch dit is het hoogste belang der heiligheid van de plegtigheid aan wereldsch belang opgeofferd.

De merkwaardigste kerk, die ik bezag, was die van Riddarholm. Zy is reeds in 1285 begonnen; doch van den eersten bouw zyn slechts eenige muren en gewelven over, het meeste is van lateren tyd. Er zyn toch vroege historische overleveringen: men weet nog de plaats by het altaar, waar Bo Jonson Grip in 1382 Carl Nilsson Färla vermoord heeft. Hier zyn de grave-

Ekmarck 241.

van vele koningen en andere vorstelyke personen, byzonder van Gustaf II Adolf en van Karel XII. Zy zyn in twee kelders, dien der Gustavianen en dien der Karels, geplaatst, welke nu toevallig open waren. Gustaf Adolf is in 1832, met veel plegtigheid uit den kelder in de kerk geplaatst, en hem is eene prachtige steene kist tot rustplaats gegeven die Gustaf III in Rome had doen vervaardigen, en voor zynen vader bestemd had. Karel X ligt hier ook begraven. Van de anderen zyn er Karel VIII Knutson Bonde en Magnus Ladulås. De laatstgestorven koning Karel XIII ligt er ook. Vele veldheeren en staatsmannen, zoo als Torstensson, Baner enz. zyn eveneens in deze kerk begraven. Zy worden in de beschryvingen van Stokholm opgenoemd. Er waren ook een aantal wapenen, veroverde vaandels en andere gedenkteekenen, welke weggenomen zyn, by gelegenheid, dat in 1835 de toren en het dak ten gevolge van den bliksem verbrand zyn. Die voorwerpen zyn voorloopig in de Rikssal op het slot gebragt, en kunnen daar niet bezigtigd worden.

Op Kungsholm bezocht ik het Koninklyk Lazaret. Het is een schoon gebouw, dat het voorkomen heeft van nieuw te zyn, doch reeds in het midden der vorige eeuw geopend werd. Het is in het algemeen bestemd voor de arme zieken in Stokholm, zonder onderscheid. Wat de soorten der ziekten betreft, neemt men geene syphilitische, zeer ligt aansteekende zieken op en geene kraamvrouwen of kinderen. De zalen zyn klein en bevatten elk 20 zieken of minder, de gangen zyn eng en midden tusschen de zalen, daardoor is het moeyelyk om de lucht genoegzaam te ververschen, waarop men anders zeer bedacht is. Er is slechts plaats voor 300 zieken hetgeen voor de stad ontoereikend is. Daarom heeft men nog in elke parochie verzorgingshuizen waar de ligtere en chronische zieken opgenomen worden en ook geneesmiddelen aan de armen worden uitgereikt, terwyl hier byzonder zware en acute ziekten behandeld worden.

Er zyn vier geneesheeren in dit Lazaret aangesteld, terwyl nog verscheidene jonge artsen dagelyks de zieken komen bezoeken. Om de kleinheid van het gebouw is de apotheek in een ander huis.

Voor de pokken, voor syphilitieke zieken, voor kinderen, voor zinneloozen, voor kraamvrouwen zyn byzondere inrigtingen.

Dezen namiddag deed ik een uitstap buiten de stad. Ik reed eerst naar Carlberg, gewezen landgoed der Koningen, gelegen aan den Mälar, noordwestelyk van de stad. Tegenwoordig is hier eene militaire school, onder leiding van den Gen. Lefrén dien ik toch zelf niet aantrof. Het getal der kadetten beloopt ongeveer 100; zy zyn verdeeld in 5 klassen, waarvan de 4 eerste voor land- en zeedienst dezelfde zyn, terwyl de 5e voor elk byzonder is. In deze 5e klasse waren er voor den zeedienst 9. Ik kon de natuurlyk over de waarde van het onderwys, dat hier gegeven wordt niet oordeelen; onder de onderwerpen, welke op de tafel der lessen vermeld stonden, merkte ik onder anderen op Theologie en natuurregt. Het gebouw is schoon en ruim; de zalen voor het onderwys zyn zeer goed ingerigt met nette vaste banken en tafels; twee groote eetzalen, vele slaapzalen, elk voor 25, zyn luchtig en hebben schoon uitzigt. Bovendien zyn er zeer schoone wandelingen, welke voor uitspanning en vermaak der kadetten dienen. De gelegenheid komt dus voor regt goed te zyn; doch men heeft my gezegd, dat het onderwys zwak is, van de kadetten weinig gevorderd wordt, en men hun te groote vryheid laat.

Op den weg van Carlberg naar Haga, kwam ik voorby de kerk van Solna, en zag onder de vele gedenkteekenen op het kerkhof een nieuwen granietsteen, welke vermeldde, dat daar begraven lag de generaal Petrus van Suchtelen geb. 1757 † 1836. Haga is een klein landhuis door Gustaf III gebouwd en door hem by voorkeur bewoond; het is net en met smaak ingerigt en versierd. Een Apollo en eene vestale ook verscheidene borstbeelden van Sergel zyn merkwaardig; het beeld van Gustaf III bevond zich daaronder. Men wees my een servies van Sèvres door Lodewyk XVI geschonken, waarvan de kopjes met echte paarlen en robynen versierd waren. Belangryker vond ik een schoorsteenmantel van marmeren sieraden uit Pompei.

Naby Utrecht wees men my het landhuis waar de Gen. van Suchtelen gewoond had.

Niet ver van Haga is Ulrichsdal, vroeger een gewezen koninklyk
landhuis, nu bestemd voor invaliden. Er waren thans 12 officieren,
8 onderofficieren en 60 soldaten. Zy hebben hier eene inderdaad
prachtige woning. Er was een Hollander, van Alphen geboortig
uit Geertruidenberg, doch hy had het Hollandsch byna vergeten.
Ik las op een der schoorsteenen: Invidia virtutis comes. Zoo men
zegt, is dit in Zweden nog meer dan elders het geval. In een
byzonder gebouw worden vele oude wapenen bewaard, doch
de oprigter die er den sleutel van had was nu afwezig.

By Haga en by Ulrichsdal, en in het geheel in deze streek, is
uitstekend schoon geboomte, veel linden, eyken en ander loof-
hout; ik reed langs eenen anderen weg naar de stad terug en
had gelegenheid om dit voortdurend te bewonderen. De avond
was helder en zacht, de volle maan kwam op, zoodat deze
kleine uitstap regt aangenaam was.

Maand. 7 Sept. Ik bezocht het koninklyk Museum van
schilderyen en standbeelden, waarin my de oprigter, de heer
kamerheer Röck met groote beleefdheid rondleidde, en waar ik myn
bezoek denk te herhalen.

In de koninklyke bibliotheek, welke ook in het Slot staat, heb
ik eenige merkwaardigheden gezien. De Amanuensis Arfwed-
son was namelyk niet zeer beleefd; doch vergunde en vertoonde
hy my gaarne wat ik verlangde te zien. Latynsche bybel, ge-
drukt Lugduni per Jacobum Sacon, expensis Antonii Koberger
Nurenbergensis 1521. geheel vervuld met aanteekeningen van
Luther. Deze bybel is in den 30j. oorlog door de Zweden uit Witten-
berg herwaarts gebragt; — een zeer goed exemplaar van de be-
kende Speculum humane salvationis, met houtsneden figuren ge-
drukt op eene zyde, zoo dat de andere wit gebleven is. Dit stuk
in de historie der drukkunst zoo gewigtig moet uit Haarlem
herkomstig zyn. Oud handschrift der Evangelien dat reeds in
het bezit van Koning Alfred in Engeland geweest is. Het be-
kende Prager handschrift, van buitengewoone grootte, ge-
schreven op perkament van ezelshuiden. Het bevat den bybel en
nog vele andere zaken, ook eene Chroniek van Bohême, welke
men voor zeer belangryk houdt. Dit ontzachtig boek is ook
door de Zweden in den 30j oorlog veroverd. Vele Yslandsche

De kroningsmantel van Karel X is bijzonder zwaar

handschriften. Brieven van Karel XII aan zyne zuster. De kryghaf-
tige vorst schreef slecht. Men is ryk in handschriften van oude wetten;
doch deze zyn meest ten getale van 200 in Lund, waar Prof. Schlyter
zich bezig houdt om er eene volledige kritische uitgave van te
bezorgen. Ik vroeg naar de oudste Hollandsche uitgaaf van
den bybel, die men hier bezat: die was een oud testament ge-
drukt te Lubek by Steffen Arends in 1494. Men besteed voor
deze Bib. zoo d. 60 jaarlyks; — zy staat in eene schoone zaal, die
toch reeds te klein is. Zyne byzonderheden behoef ik niet op te
teekenen; ik vind ze elders vermeld.

In eenige vertrekken van het Slot zyn allerhande voorwerpen,
welke tot de personen der vroegere vorsten betrekking hebben, by-
eengeplaatst, en men noemt dit Kleedkamer. Het gelukte my
deze zaken heden te bezigtigen. Ik wil van sommige stukken, die
myne opmerkzaamheid getrokken hebben, een woord optee-
kenen. Karel de XII's kroeg, speelgoed; — Christina's pan-
toffels, strykyzer enz; — toiletten van vele vorstinnen; —
graveerwerk dat de veldmaarschalk Steenbok vervaardigde
gedurende zyne 14 jarige gevangenschap in Koppenhagen ten tyde
van Karel XII; — zilveren stoel, waarin de koningen gekroond
worden, — de kroningskleederen en sieraden sedert Karel IX.
Deze laatste geven een treffend blyk van de ydelheid der menschely-
ke grootheid; de prachtige mantels wegen zwaar van het goud
en zilveren borduursel; het satyn is verbleekt en gekreukt, het
schitterend bloemwerk verloren; en niemand hecht eenige waar-
de aan dit oude tooisel, niemand ziet er meer naar om. Dit
heeft het volk toch eenmaal aangestaard; (het hoofd) de personen toe-
gejuicht, verheven geacht, omdat zy die lustige, blinkende
kleederen droegen. Treurige gedachten wekken nog andere voor-
werpen, die hier bewaard worden: kleederen van Gustaf Wasa; —
die welke Gustaf Adolf aanhad toen hy by Lutzen gewond
werd; — hoed van Karel XII, waarin het gat zigtbaar is van
den kogel, die hem by Frederikshald het leven benam; — zyne
andere kleederen zyn er ook en men verwondert zich dat zy zoo
grof en plomp zyn. Uit den hoed te oordeelen was de kogel die
hem trof niet groot; zyn commandostaf is een eenvoudige Spaansche
boom. De kleederen van Gustaf III, waaraan men ook ziet hoe hy
van achteren met den kogel getroffen werd. De Sporen van Erik

De wapens beginnen met dat der familie Wala.

den Heiligen. Een dolk die bij een monnik gevonden werd, welke gereed was om Gustaf Adolf te vermoorden.

Dezen namiddag bezocht ik het zoogenaamde Riddarhus, het gebouw waarin de adel zyne Standenvergadering houdt. Het is de gewezene woning van den beroemden Axel Oxenstierna, een schoon, eenigzins zonderling gebouw uitwendig met beelden en opschriften versierd. Eene groote zaal dient voor de vergaderingen, zij is zeer eenvoudig ingerigt. Aan de muren hangen de wapens van alle de edele familien, waarvan de helft uitgestorven zijn. De laatste zijn in 1818 geadeld, althans zag ik er geene jongere. My viel toevallig in het oog het wapen der familie Cabeliau, oorspronkelijk uit Holland gekomen, en, zoo als men uit de nabijhangende wapens kan opmaken, in het midden der 17e eeuw geadeld. Het wapen bestond uit twee gekroonde kabeljaauwen. In andere vertrekken zyn onderanderen de archieven. Ik zag daar een paar werken over den Zweedschen adel: Henr. Keyser the högwälborne, welborne och wälbördige respective grefrar, fryherrar, samptlige ridderskap och adel. Wapenbock. 1650. — Sköldemärken Svea Rikes Ridderskaps och adels vapenbok. Stockh. 1830. In deze werken is de familie Brahe de eerste grafelijke. Geeteknenlager Wadstena adeliga Jungfru Stifts matrikel. Daarin stonden de jaartallen van alles wat betrekking had tot deze jonkvrouwen opgeteekend; — daarby vond ik ook eene kolom: gift (gehuwd); maar voor verre weg de meeste was die onvervuld gebleven. De protocollen van de Rijksdagen vervullen eenige kasten. In een vertrek hangen de portretten der Rijksmaarschalken, voorzitters der Standenvergaderingen, daaronder die van den graaf Fersen welke in 1809 vermoord werd. De drie andere Standen hebben onaanzienlijke vergaderzalen; en voor de vereenigde vergaderingen is eene Rijkszaal in het slot, die niets merkwaardigs oplevert en nu ook niet kan gezien worden.

Ik ging naar den Diergaard; daarvoor voer ik ditmaal twee malen over en ging over het eiland Skeppsholm. In den Diergaard bezag ik het kleine landhuis des Konings: Rosendaal. Het is door den tegenwoordigen koning gebouwd, en wordt

wel door hem bezocht, hoewel dit jaar nog niet.

Deze aanloop is op Ladogaardiöen, een holfeiland, dat om de schoone gezigten in vroegere beschrijvingen geroemd wordt.
Korte Beschrijving. 40.

Zondag 12 augustus. Ik was moe van mijne laatste reis, minder wat het ligchaam betrof, dan voor den geest door de veelheid der voorwerpen, die ik in de laatste dagen gezien had. Voor het eerst bekwam ik brieven uit Holland en die hadden goede berigten in. Ik schreef dadelijk een brief aan vriend Cracygranger.

Boeken en kleederen hadden door het schokken en door den regen eenigzins geleden; het uitpakken en in orde brengen van dit en en ander hield mij ook een gedeelte van den morgen bezig, zoodat ik voor den middag niet anders dan eene kleine wandeling deed om mij met het uiterlijke der stad eenigzins bekend te maken.

Om 2 ure at ik aan de publieke tafel; een overbuurman deelde mij eenige bijzonderheden mede die mij voor dezen namiddag te stade kwamen. Ik bragt brieven van Mr. van der Goes en van Holtius aan den Legatieraad Gierlew consul-generaal van Denemarken, en vond in hem, zoo als ik verwachtte een zeer beschaafd en beleefd man; ik zag ook zijne twee dochters en zijn zoon.

Om 6 ure voer ik met de stoomboot naar Dronningsberg, een aanleg op een groot half uur van de stad, aan een zijtak van de fiord regts van de stad gelegen. Hier zijn wandelingen, eene nette herberg met gelegenheid, om aangenaam te zitten, en het uitzigt te genieten dat buitengewoon schoon is. Ik trof op de boot den heer Rector Bugge uit Drontheim aan, die mij in kennis bragt met zijnen broeder en diens vrouw en zwagerin, ook met een vriend den heer proost Krag van Vaage in Gudbrandsdalen.

Wij bragten den avond zeer aangenaam door, er was op Dronningsberg muzijk en zeer talrijk gezelschap, het weder was zeer schoon. Men heeft mij gezegd, dat deze aanleg geheel nieuw is; de plaats was staatseigendom en werd met andere gronden verkocht; toen heeft de Koning ze gekocht en aan de stad geschonken om tot eene openbare wandeling te dienen. Ik ging met den Rector van Drontheim en den proost te voet naar de stad terug en wij bleven zamen in het Hotel du Nord eten en daarna nog lang praten.

Maand. 13 aug. Ik ging dezen morgen niet anders uit, dan tegen 1 uur met den Hr. Gierlew bij den Hr. Graaf Wedel Jarls;

berg, voor wien ik een brief had van Mr. van der Goes. Hy is des konings Stedehouder in Noorwegen. De heer Gierlew stelde hem tegelyk met my voor den heer Saabye, koopman uit Koppenhage, met wien ik ook eenige kennis maakte. De Graaf W. J. sprak met ons over Noorwegen en Zweden, het verschil der taal; — ook over de Hollanders, waarvoor hy veel achting betoonde; zyn oordeel over ons land droeg de blyken van kennis en doorzigt.

Aan tafel had ik den Hr Rector Buge tot buurman; na het eten ging ik in een paar boekwinkels; — maakte een bezoek by den heer Hecksker ten huize van zynen schoonzoon Hoskiär. Ik vond hier buitengewone pracht en keurige huiselyke inrigting. De heer Hoskiär heeft met zyn compagnon Bertelsen een handelshuis dat zeer uitgestrekte korenhandel en bankzaken dryft, en beide hebben zich groote, schoone woningen gebouwd. Mevrouw Hoskiär, wier moeder van Joodsche ouders afstamt (Michaelsen) heeft de trekken van die natie hoewel zy eene zeer schoone vrouw is. Ik trof er den heer Saabye met zyne vrouw, welke vele jaren geleden eene schoone tooneeldanseresse geweest is.

Ik poogde vergeefs eenige professoren te bezoeken; zy waren alle uit. Aan het Universiteitsgebouw bekwam ik een Index lectionum, en trof daar den heer Lector der historie P. A. Munch, met wien ik kennis maakte, en die my aan zynen ambtgenoot A Schweigaard wilde voorstellen, doch ook dezen vonden wy niet t'huis.

Ik bezocht den Hollandschen Consul Westye Egeberg, welke my omtrent den handel dezer stad, vooral met Holland wat mededeelde. Men voert hier byna niet anders uit dan hout, geen visch, weinig yzer; dat van Bärum gaat uitsluitend van hier naar Denemarken. Het hout gaat hier van daan als planken; de Hollanders verlangen het als balken te ontvangen en in dezen staat wordt het uit Drammen uitgevoerd, van waar ook meer handel met Holland is. De invoer bestaat in waren van weelde en graan. Men bekomt de eerste byna uitsluitend uit Hamburg, werwaards men geen hout zendt; dit gaat naar Frankryk en Engeland. Sedert eenige jaren koopen de vreemden hier

Opslo, dat reeds in de 11e eeuw gesticht was, verbrandde in 1624 en toen legde men in de nabyheid Christiania aan, zoo dat nu Opslo voorstad is.

Zie hierover omstandig Otte. I 20.

het hout en voor hunne rekening wordt het verzaagd, en het zijn de kooplieden van hier welke de waren in Hamburg doen koopen; zoodraam worden waren herwaarts gezonden of andere van hier, voor rekening der verkoopers en in commissie. Men bekomt hier wel geraffineerde suiker uit Holland, maar over Hamburg.

Dezen avond wandelde ik op de wallen, de vestingen, door de straten der Stad, om mij met de ligging en de gedeelte van Christiania meer en meer bekend te maken. Ik las ook in eene kleine beschrijving, die ik mij heb aangeschaft. Ik kan mij op die beschrijving, en op het geen Otto van Christiania zegt, grootendeels verlaten.

Zij is eene der jongere steden, 1624 door Christiaan IV aangelegd en naar hem genoemd; de regte, breede straten onderscheiden haar gunstig van vele andere, doch de huizen zijn nog zeer ongelijk, en veelal slechts van twee verdiepingen. Verre de meeste zijn van steen, en sedert 1828 mag men geene andere bouwen. Thans wordt de bevolking opgegeven 23000.

Dingsdag 14 aug. De openbare gebouwen, welke ik nu meestal, uitwendig althans, gezien heb, zijn niet zeer uitstekend. De hoofdkerk; zij is als gebouw niet merkwaardig. Het paleis des konings in de stad is een huis dat Barend Anker in 1805 ten geschenk aan de kroon gaf, en dat als verblijf voor den tegenwoordigen koning onvoldoende werd geoordeeld. Het is inderdaad zeer nederig. In 1822 werd besloten dat een nieuw paleis gebouwd zoude worden. Hiertoe koos men een zeer schoon punt buiten de stad op eene hoogte uit. Over de kostbaarheid van dien bouw ontstond naderhand strijd met de Storthing. Men is in 1833 eens geworden: de koning om minder uitgestrekt te bouwen, de Storthing om meer geld te geven; en zoo nadert dit nieuwe paleis zijne voleinding. Het is eenvoudig, doch vertoont zich zeer fraai. Eene geheel nieuwe straat wordt derwaarts aangelegd. Het gebouw waar de Storthing vergadert, doch der Ministerien of Departementen; dat waar de Stadhouder woont; — het Universiteits gebouw; — de Kadettenschool; —

Otto . 31.

het Rykshospitaal zyn alle eenigermate merkwaardig; zy zyn elders
voldoende beschreven. Eenige nieuwe gebouwen vertoonen reeds
den voortgang, welke Noorwegen en vooral Christiania, als
hoofdstad, maakt sedert de onafhankelykheid. Hiertoe behooren
de Bank, de Beurs, de nieuwe Schouwburg, een Artillerie-
gebouw, eene Manège. Thans wordt een fraai gebouw op-
gerigt voor de Loge der vrymetselaars en voor andere ge-
zelschappelyke vereenigingen.

Met den Hr. Bugge bezocht ik Prof: Hansteen op de Sterre-
wacht. Ik vond in hem een zeer vriendelyk spraakzaam man,
en wy hadden aan de reis die hy in Rusland met Erman
gemaakt heeft, een belangryk onderwerp van gesprek. De
Sterrewacht is by uitstek schoon gelegen, men overziet de
stad en de omstreken, een groot deel van den fiord, en van
hier moet men deze streek zeer bewonderen. De inrigting
en werktuigen zyn, zoo men my gezegd heeft, byzonder goed.
Pr. H. had de goedheid ons door den grooten Munchener kyker
de zonnevlakken te laten zien.

Met groot gezelschap at ik by den Stadhouder, Graaf Wed-
del Jarlsberg; ik maakte er kennis met den Staatsraad Vogt,
welke aan het hoofd der financien is; ik zag er ook Prof. Kei-
zer welke de historie voordraagt, Lect. Schweigaard, wel-
ke politieke wetenschappen onderwyst en voornaamste schry-
ver is van het dagblad, dat hier onder den naam van Consti-
tutionel verschynt. De broeder van den Stadhouder, de Ba-
ron Wedel, welke aan het hoofd van het leger is zag ik ook.
Zyn uiterlyk is byzonder gunstig. De Stadhouder was
zoo vriendelyk om, na dat alle anderen weg waren, nog
lang met my over Noorwegen te spreken, met eene byzondere
openhartigheid en onbevangenheid. Wy spraken vooral over
den staat der beschaving, over den geest om de Franschen na
te volgen, over de groote aanmatiging van vele Noorwegers.

Op myne wandeling ging ik in de oude Agershuus-vesting,
welke op een uitsteekende rots aan de zee aangelegd is en nog
in stand gehouden wordt om de haven te kunnen verdedi-
gen. Men noemt deze vesting doorgaans het Slot, en zoo komt
het reeds in 1302 voor. Er zyn nu nog gebouwen voor de militai-

Het voornaame gebouw is eigentlyk eene kerk en van een toren voorzien, hoewel het er ook voor ander gebruik dient. Door zyne hooge ligging aan het water is het vooral een cieraad in het landschap.

De Agerkerk legt op eene hoogte en behoort tot de gebouwen welke deze streek versieren.

nen, voor arsenaal en voor garnizoenskerk; ook naar de veroordeelden tot vestingstraf. Omtrent deze, slaven genaamd, zegt men hier even als in Drontheim, dat zij zoo zagt behandeld worden, dat de straf niet genoegzaam afschrikt. Tevens komt my voor, dat dit stelsel om deze veroordeelden in de stad allerhande werk te laten verrigten zeer aanstootelijk is; men wordt telkens door het rammelen der ketenen en het gezigt dezer verdorvene schaamtelooze menschen zeer onaangenaam aangedaan. Tot afschrik werkt dit niet.

Den avond bragt ik door by den heer Gierlew met den heer Vogt en den Franschen Consul generaal La Roquette. Wij deden nog eene kleine wandeling in de Ager-voorstad waar het gezigt zeer schoon is en waar een paar kleine watervallen zijn. Wij kwamen voorbij de plaats, waar de afgebrande schouwburg gestaan heeft, ook voorbij het algemeene kerkhof of liever de begraafplaats, want men begraaft niet meer by de kerken. Er zijn bijna niet anders dan houten gedenkteekenen voor de dooden; — en wie weet of ook die niet dikwijls nog te duurzaam zijn. Op onze wandeling zagen wij in de verte takken en struiken op het veld branden, dat zich zoo als de heer G. opmerkte, vertoont als kleine vulkanen. Men noemt het hier „Branne-braate".

Ik heb in Drontheim en hier dikwijls hooren spreken over de Fransche wetenschappelijke onderneming naar het Noorden. Nu staat in het Journal des Débats van 22 jul. een verhaal van de aankomst van de Corvet La Recherche te Drontheim; en in het dagblad van hier de Constitutionelle staan aanmerkingen daarop. Het berigt is geheel verzonnen, zoodat bijna niets waar daarin is, en men hier met minachting daarover spot. Men laat onderanderen de stad Drontheim verlichten; men beschrijft de chaffenetten, deelt de opschriften mede; — terwijl er op dien tijd geen nachten waren en men even goed Parijs op den middag zoude kunnen verlichten. De Hr. L. R. die daarover aangehaald wordt, is zeer ontevreden en heeft een bitteren brief aan het Journal d. D. geschreven. Uit alles wat ik van deze onderneming gehoord heb, is by my de overtuiging bevestigd dat het

daarby om den schyn niet om de zaak te doen is, en dat men
zich om de waarheid niet bekommert.

Van hetgeen de Hr. Vogt my heeft medegedeeld, wil ik eenige
enkelde punten opteekenen. De gunstige staat der finan-
cien is bekend, de weinige schuld, welke de staat nog heeft
in Koppenhagen en Hamburg, wordt overtroffen door het-
geen er in kas is. Men heeft ook alle grondbelasting afge-
schaft. De belasting op de vreemde waren, welke inge-
voerd worden, de tollen, zyn byna de eenige welke be-
taald worden. Er zyn boven die nog: eene kleine belas-
ting op het zegel, [der] brandewyn, en de voortbrengsels der myn-
nen. Ook wordt ten behoeve der armen 4 ten 100 betaald
van alle erfenissen anders dan in de regte lyn; van deze
betaalt men niet. In Zweden zyn de inkomende regten
meestal hooger. Tusschen Zweden en Noorwegen is de in-
voer van binnenlandsche waren doorgaans vry; de
buitenlandsche waren betalen ter zee uit het eene in het
andere Ryk ingevoerd de helft der gewone regten; te
land de volle regten; met uitzondering van kleine hoe-
veelheden, die vry zyn. Hiervan maakt men in Noorwegen
onderanderen veel gebruik om in Zweden vreemd laken
in te voeren, hetgeen daar veel hooger belast is. Te land
wordt ook veel gesmokkeld; hetgeen men meent, dat ter
zee zeldzaam is.

Woensd 15 aug. Ik bezag dezen morgen inwendig het gebouw
waarin de wetgevende vergaderingen gehouden worden. Er zyn twee
zalen naast elkander, eene grootere waarin het Odelsthing
en eene kleinere waarin het Lagthing gehouden worden. De ge-
zamenlyke vergadering heet Storthing, en als die plaats vindt
komt zy in de eerste dier zalen byeen. In elke zaal is eene be-
perkte plaats voor het publiek.

De Beurs was heden open; ik vond er voor eene handelstad
zeer weinig kooplieden en men zeide my dat er gewoonlyk niet
veel meer kwamen. Eene kleine nette zaal is voorhanden voor hunne
byeenkomsten. Daarnaast is eene veel grootere en ~~net~~ versierde
zaal, die eigentlyk voor beurs bestemd was, doch nu voor ver-

kampingen dient.

Prof. Keilhau, dien ik heden bezocht, kwam juist van eene zijner bergreizen terug; hij is sedert lang werkzaam om eene naauwkeurige kaart van de Noorweegsche bergen op te maken, en gaat daarvoor dikwijls hoogten meten. Hij verhaalde mij daarvan en liet mij zien, wat hij reeds opgemaakt had. Ik bekwam uit dit gesprek een veel duidelijker denkbeeld van de bergen in dit land dan ik tot nog toe gehad had. Het zijn geene ketens, er is geen grensgebergte tusschen Zweden en Noorwegen, zoo als het onder den naam van Kiölen op de kaarten staat, en waarvan Dovre-fjeld en Fillefjeld ooken zouden zijn; maar hooge bergen zijn over het land verspreid, zelfs tot aan de kusten, en die zijn door diepe dalen van een gescheiden. Op eenige plaatsen zijn zij wel wat meer bijeen dan op andere doch samenhangende ketenen vormen zij niet. Zij zijn hierin van andere gebergten, b.v. van de Alpen geheel verschillend. In andere opzigten verschillen zij ook daarvan, bijzonder door dat het geheele Schandinavische gebergte bijna uitsluitend uit oorspronkelijke bergen bestaat, terwijl deze in de Alpen slechts de hoogste en als het ware de kern uitmaken, ter wederzijde met bergen van jongere vorming omringd. Hierdoor heeft men in Schandinavie bijna nergens steenkolen.

Ik bezocht ook den Lector Schweigaard met wien ik lang over politieke onderwerpen betrekkelijk Noorwegen sprak.

Dezen namiddag deed ik eene groote wandeling. Ik ging door de voorsteden Grönland en Vaterland, aan de Agers, naar den Plantentuin, waar de opziger Siebke mij vriendelijk rondleidde. De plaats is ruim en fraai gelegen, met ruim uitzigt in de vallei en op de stad, evenwel niet zoo schoon als van de andere zijde op de Herrenacht. De tuin is in 1815 aangelegd, en heeft reeds veel groote schoone boomen vooral wilde kastanjes; – eiken en beuken groeijen hier nog ter naauwernood en zeer langzaam. De planten stonden, zoo mij voorkwam, zeer goed, er scheen veel orde, en zorg voor de bewaring te heerschen; – of de verzameling zeer rijk is konde ik niet beoordeelen; van de gewassen uit warme klimaten waren geene zeer groote stoven voorhanden. De tuin dient voor openbare wan-

Otte 20.

Roosen / Barkenvalse 69.

deling.

Ik ging door de voorstad Opslo, welke in vroeger tyd de stad
was, en waar dikwyls de koningen over de drie ryken hun ver-
blyf hielden. Er is nog eene kerk, de woning voor den bisschop,
eene stichting voor oude lieden en een dolhuis. Als voor-
stad is Opslo weinig bezucht. Myn weg voerde my naar
de hoogte van den Egeberg. Het is de weg naar Moss welke
daarover gaat. Ik zag daar van eene aanmerkelyke hoog-
te ten oosten van de stad de vallei, welke zich naar de fjord
heen strekt, aan welker mond Christiania gebouwd is. Ginds
aan de overzyde op de hoogste staat het nieuwe koninklyk-
ke paleis. Opslo ligt wat meer landwaards in noordelyk
van de tegenwoordige stad. Deze is onmiddelyk aan het
water, grootendeels aan de westzyde gebouwd. Men heeft
van dit punt een volkomen overzigt van de ligging der
stad en hare omstreken. Het is tevens een zeer schoon tafe-
reel; - de zon schuilde grootendeels achter de wolken, het-
geen niet ongunstig was dewyl eigentlyk de verlichting
op dezen tyd van den dag voor dit standpunt niet goed is.

Den avond bleef ik t'huis lezen en schryven; en ik deed hetzelfde
voor een gedeelte van den morgen van

Donderdag 16 aug. Ik maak my gereed om myne reis te ver-
volgen.

Ik was dezen morgen in het Museum voor Oudheden; de heer
Keiser, professor in de historie, aan wien het opzigt opgedragen is, was
zoo goed my alles naauwkeurig te tonen. Het heeft veel overeenkomst
met het Museum te Koppenhagen, maar het is veel minder ryk. Het
is in 1829 begonnen, en de meeste voorwerpen zyn in Noorwegen ge-
vonden. Van de oudste voorwerpen, zoo als byles en andere werk-
tuigen van steen, uit den tyd toen men nog geen metaal gebruikte,
worden in dit land minder gevonden dan in Denemarken, waar ze
dikwyls in graven, die den vorm eener Latynsche T hebben, bygevon-
komen; terwyl in Noorwegen die graven niet worden aangetroffen en
die steenen voorwerpen alleen verspreid hier en daar aanwezig
zyn. In soort zyn zy niet verschillend. Amuletten en kleine afgoden-
beeldjes heeft men hier ook. Dobbelsteenen uit den heidenschen tyd.
Vele ringen en andere voorwerpen van goud. Merkwaardig zyn de
betalingsringen van hetzelfde metaal; zy zyn als spiraal opgewonden
en men brak er kleinere of grootere stukken af in plaats van geld.

Er zyn ook stukken zilver, welke schynen voor hetzelfde gebruik bestemd geweest te zyn. De schoonste gouden sieradiën, waarvan eenige zoo men meent in de tempels voor de afgodsbeelden of ook voor plegtigheden, zoo als een ring om op de zwaarden, zyn van Byzantinisch maaksel. Latere voorwerpen uit christelyke tyden zyn onmiskenbaar van Constantinopel herkomstig.
Als eene zonderbaarheid merkt men op dat op de drinkhorens uit de middeleeuwen byna altyd de namen der Driekoningen staan. Men bewaart hier ook een Bolt of kandelier, waarmede zich twee personen, die stryd hadden aan elkander bonden, om zoo met messen te vechten. Dit gebruik meent men dat nu in het geheele land heeft opgehouden; doch voor 50 jaren bestond het nog op vele plaatsen.

De Akademische Bibliotheek is naar evenredigheid, dat zy zoo jong

2 [illegible]

aanmerkelyke grondbezitters zyn (men noeme) boeren ~~de landbouwers~~
van harde voorwaarden het land pachten. Doch
hier is de natuur zoo karig, dat geen huur van het
land zoude kunnen betaald worden. Deze lieden
zyn toch in hun leven onderhand ten uiterste bezorgd.
Zy bouwen niet van eigen boomen goede huizen, weven
dezen zelfs hunne huisraad, kleederen, vlasch[?], gereed-
schap; doch wanneer hun granen mislukt, en dit was
nu reeds ~~[illegible]~~ meermalen het geval geweest, zoo zyn
zy in groote verlegenheid, want voorwerpen om te ver-
koopen, hebben zy zeer weinig en toe dan het kostbare
graan zich aan te schaffen ~~te koopen~~. Zoo zeide men my dikwyls, als ik
van de landlieden sprak: Zy wonen goed, maar hebben
niet te eten. Het is in die verlegenheid dat de armen
brood van boomschors hebben, namelyk van de
bast van jonge sparren, somtyds ook van berken,
eene moeijelyk te verteeren en weinig voedende, kwalyke
spys. Men is er zeer op bedacht geweest, om nieuwe
middelen van bestaan aan de bewoners dezer provincie
te bezorgen; daartoe behoort het weven van linnen
waarin vooral Angermanland uitmunt; – doch de
pryzen worden zoo laag, dat het voordeel dagelyks
meer afneemt. De uitvoer van hout en teer (levert eenig voordeel) in den
laatsten tyd is men begonnen (eenige boter maar niet veel) schapen te houden, en dit
is eene gewigtige toevlugt; salpeterkoken is voor som-
migen ook winstgevend. Aan de kust vischt men (zalm en strö-
mingen) (eene kleine soort van haring) zoo ondelyk[?] (eenig) weld[?], ~~[illegible]~~ gewigte [illegible]
enige pelswerpen[?] ~~[illegible]~~ (overhaupt niet), namelyk dat er loopt geen aanbelang[?]
Dit is byna alles, wat de ~~[illegible]~~ noordelyke provincien (in den handel
kunnen brengen. Zy zyn daarby zeer vergenoegd, uitsteekend
beleefd en zoo groot is de eerlykheid en het vertrouwen, dat
niemand zyne deur sluit. Iets anders, men zegt dikwyls [illegible]
hande het gebruik van sterke dranken naar dezen maatje; juist in
de noordelyke provincien komt de dronkenschap het veelgezamd[?] voor

Doch ik heb u reeds te lang met deeze weg[...]
bezig gehouden. Donderdag 21 Junii kwam ik aan
de T. rivier; de laatste plaatsen ongeveer 7 zes
uren afstands waren door Finnen bewoond
eene goedaardige en eerlijke, (lede) maar niet zoo
der vlijtig, ook slordiger in hunne huishoudingen
dan de Zweden. Oostelijk en noordelijk behoren
de bewoners meestal tot deze stam, en hun
taal wordt gesproken tot waar de Lappla-
ndsche die vervangt.

De Torneå is eene schoone breede rivier
aan welker mond de kleine bekende stad
van denzelfden naam ligt. Deze is evenwel
sedert 1809 ~~met meer Zweedsch~~ Russisch want
zij ligt aan de overzijde van de rivier, welke
thans de grens van het Zweedsch grondgebied
uitmaakt. Men heeft aan den regter oever
eene ~~kleine~~ Zweedsche stad aangelegd, Haparan-
da genaamd, en die eenmaal reeds de afge[...]
stad T. maar dit zegt niet veel, want het getal
der inwoners van elk dezer handelplaatsjes
bedraagt 600. Torneå is de plaats van waar
vele reizigers de middernachtzon gezien heb[ben]
men kan namelijk in het midden des zomers
de zon daar langs den gezigteinder zien gaan;
zij blijft met den benedenrand tot aan de
kim en ... op den toren staat te lezen dat
koning Karel XI bezocht 14e 15 Junii 1694 van he[t]
de zon zag. Ik zal dan ook nog over de Russ[ische]
bewoners hier in het minst niet de gemeen[...]
doch, hoewel het geheel niet donker werd
was de lucht zoo bewolkt dat ik (zonder) de zon
nog het avond afwerpend zien kan.
's Avonds mij met het de hoop op een nog beter standpunt.

+ aan de vaderlandsliefde meer dan het uitzigt op winst deel deed nemen. Dit eerste plan bestond in het daarstellen van eene vaart tusschen het grootste der meeren, Wener genaamd, en de Noordzee. Eene rivier, de Gotha elf, stroomt uit dat meer ~~en~~ naar zee, Gothenburg ligt aan den mond; doch op een afstand van 18 uren is het verval 145 voet (behalve andere vallen) en op eene plaats ~~bij de watervallen~~ (die van Trolhätta, ~~te genaamd~~), welke 112 voet bedragen. + Men is er ~~toch~~ in geslaagd om (ter eenhe zijde van de rivier) ~~door~~ kanalen in de rots uit te houwen; en door sluizen het water trapswijze zoo op te houden, dat men die schrikkelijke watervallen kan omvaren. ~~de vaart mogelijk geworden is;~~ ~~en~~ In 1800 was dit werk voltooid.

Hiermede was toch het oogmerk slechts gedeeltelijk bereikt. In 1810 vormde zich eene ~~andere~~ nieuwe maatschappij, welke ondernam om ~~te~~ (van het Wenermeer een kanaal) naar het 163 voet hoogere Wettermeer en verder afdalende naar het Wetter- en andere ~~meeren~~ (en eindelijk) tot aan de Oostzee te graven. Ook deze overwon alle zwarigheden, en den 26e Septemb 1832 werd de lang gewenschte vaart van de eene zee tot de andere geopend. Men noemt nu het eerste gedeelte Trolhätta-kanaal, het tweede Gotha kanaal.

De Zweden beschouwen met regt dit wel-volbragte werk met nationale zelfvoldoening; het is vooral groot, wanneer men ~~denkt~~ bedenkt dat het land zoo weinig bevolkt en zoo weinig

+ Bij de vroegere pogingen had~~den~~ ~~te deel gehad~~ men zich voorgesteld het water van de rivier zelf in zijnen val te stuiten en te wijzigen zoo dat het bevaarbaar werd. Van die stoute pogingen ziet men nog [illegible] overblijfsels, doch men heeft ze voor ontoereikend moeten houden. Men heeft een ander middel bedacht, en dat is volkomen gelukt.

rijk is. Een man is bijzonder te bewonderen geweest bij het daarstellen van dit kanaal, de graaf van Platen, (Spreker of) voorzitter van het bestuur daarover. Hij heeft nooit den moed verloren, heeft in de vergaderingen der Stenden ook in de moeijelijkste tijden nog ondertekeningen weten te verkrijgen, en heeft steeds de verwijtingen, dat hij voor een onuitvoerlijk werk de schatten der natie verspilde, getrotseerd; tot hij eindelijk toen het bijna volbragt was gestorven ~~is~~ en naast het kanaal te Motala begraven ~~is~~ werd. Het gevoel van dankbaarheid bezoekt de reiziger zijn graf.

Er zijn in ~~dit geheele stelsel van~~ deze kanalen 71 Sluizen, welke (elk) 120 voet lang zijn; die van het Trollhätta kanaal zijn 22 voet breed en 6½ diep; doch die van het Gotha kanaal zijn 25 voet ~~diep~~ breed en 10 diep. Men heeft nu ondernomen om die van het eerste kanaal ~~dezelfde~~ ~~den~~ op gelijke breedte en diepte als ~~de kanaal~~ die van het Gotha kanaal te maken.

De afstand van de Noordzee tot de Oostzee bedraagt omstreeks 72 uren. Men zoude dan nog een zeer langen ~~weg~~ vaart langs de kusten te maken hebben naar Stockholm; doch die is ook afgekort door een kanaal dat eene binnenzee (de Mälar) opent, waaraan de hoofdstad ligt. Dit kanaal is kort maar is door eene hoogte ~~van~~ van 80 voet gegraven. Het werd reeds in 1435 begonnen, en eerst in 1819 voltooid. Dit is het Södertelje-kanaal.

Op die wijs bedraagt nu de afstand van Gothenburg naar Stockholm 108 uren. Wij besteedden voor deze reis ruim 4 dagen: van Maandag morgen 5 tot Donderdag [illegible] 8 uren.

De Stoomboot voer zeer snel; des nachts lag men eenige uren stil en dan konden we meestentijds somtijds in een dorp of stadje nachtkwartier maken; des meestal bleef men in de hutten, die ieder even als twee slaapplaatsen bevatte. Door op zoo vele plaatsen te vertoeven, gaf dit menigvuldige gelegenheden om wandelingen en somtijds zelfs kleine uitstapjes te maken; waarvan ik natuurlijk veel permanente gebruik te maken. Het gezelschap was uitstekend goed, zoo dat ik spoedig vele goede kennissen maken konde, en mijne oefening in de Zweedsche taal beginnen. Als een staaltje van de goedkoopheid van dit land kan ik u noemen dat men voor ontbijt middag en avond eten een Rth. Bg 70 centen daags betaalde.

Ik behoef u niet te zeggen, dat het op deze waagt niet aan afwisseling ontbrak. Men ziet drie belangrijke provincien: Bohuslän, Wester en Oostgothland en Södermanland. Voornamelijk voeren wij de Gothkelf op en kwamen tijdig aan de beroemde watervallen van Trolhätta waarvan ik (zoo even) gesproken heb (in de eene tijd). Men had volkomen tijd te bewonderen de watervallen merkwaardig en aan de andere zijde het stoute werk der kunst (de rigtige). Ik zal niet beproeven de materiaal van Trolhätta te beschrijven, in de eerste reise wordt hiervan gesproken, en het zoude zeer vreemd zijn, indien iemand zo niet onverschillig deze betrachten konde. Eenige Engelschen hebben zelfs deze materiaal boven alle andere in Europa gesteld. Hoe zeer ik zo meer

opgetogenheid het aanschouwd, kan ik hiermede
niet instemmen. De watervallen van Terni in
Italië, de Giesbach en andere in Zwitserland
(~~naar mijn oordeel~~ leveren) met de omringende natuur ~~een~~ nog
schooner en verhevener ~~natuur~~tafereelen op.
In de sluizen trof mij vooral het zeer snel
opryzen der stoomboot als tegen een berg op.
Men kan ~~zich dit denken, als men~~ zich dit voorstellen, als m(en)
verneemt dat de geheele hoogte van 112 voet door acht
sluizen bereikt wordt. Aan het nieuwe, de eertijds gegraven kana(al)
kanaal, dat breeder en dieper zijn zal even als ~~het Gothakanaal~~
~~werd~~ zag ik arbeiden. Men heeft het beter uitvoerlijk
geoordeeld dit ~~nieuw~~ gedeeltelijk nieuw en ter zijde van het ~~be~~
~~staande~~ tegenwoordige te graven, dan het bestaande nieuw te
maken. De eigenaardige Zweedsche gewoonte, om
zulken arbeid te doen verrigten door soldaten, viel
mij hier in het oog. Men bezigt daartoe die troepen
welke als landelieden in alle de provinciën verspreid
zijn, en ook uitsluitend in dit land bestaan.
~~bij zuiden~~ laat de oogen naar [illegible] lag
het grootste der Zweedsche meeren, 28 uren lang en 11
breed, inderdaad eene schoone watervlakte, welke door
vele vaartuigen verlevendigd werd. Nieuwe sluizen
en kanalen bragten ons naar het nog veel hooger
Wikenmeer. Rotsen zijn het algemeen karakter van
dit land, en toch werd ik aan het lage Nederland
herinnerd; want op vele plaatsen was het kanaal hooger
dan het land, en moest het door dijken in zijne oevers
gehouden worden, even als de [illegible] en andere vaar(ten)
in Holland. Over het tweede groote meer Wetter zi(jn)
wij naar een belangrijk punt Motala geheten. Hi(er)
heeft de Maatschappij eene groote fabriek van stoo(m)
~~werktuigen~~ en andere werktuigen ingerigt; en om de

ste

gunstige ligging aan het meer heeft men be-
sloten dat er eene stad gebouwd zal worden.
Dit was mij zeer merkwaardig; het plan
van eene geheele stad als op den grond
afgeteekend te zien; de ruimte in het
bosch opgeruimd, en de plaats aangeduid
waar de openbare gebouwen, markt-
plaats straten enz. komen zullen.
Wanneer wij ons steden voorstellen,
zoo als die in ons land zijn, moet dit
vreemd klinken; maar spoedig leerde
ik kennen (waarom) ~~hoe~~ kleine Zw. steden bestaan:
het eenige rijen houten huizen, bijna
zonder uitzondering donker rood ge-
verwd, en voor het grootste gedeelte
bewoond door beambten, welke
door voorregten, vrije brandstof, vrijdom
van belastingen, regt om ambachten uit
te oefenen, enz. derwaarts gelokt worden. Zulke
steedjes ~~plaatsjes~~ kan men des nachts daar ont-
staan, en niet zelden ook den uitbreiding
van, wanneer eene nieuwe wat hooger ge-
gen is dan eene andere in de nabij-
heid. Het behoort tot de eigenheden van
Zweden dat de steden zoo weinig talrijk en
zoo onbeduidend zijn. Wenersburg en Lid-
köping waren de eenige, die wij op dezen
langen weg aantroffen en de eerste heeft zoowat
2 à 800 inw. ~~Doch niet alleen steden, ook~~
~~dorpen en kerken vindt men hier veel minder~~
~~dan in andere landen~~, ~~en~~ Wanneer ik mij
vroeg waardoor verschilt de aard op deze
meeren van die op de meeren in andere lan-
[illegible]
te gebruikte armoede; overal reinheid en lucht. Hierdoor

kwamen wij voor dat het behalve de af-
wisseling van hooge bergen, zoo als in
Zwitserland, de eenzaamheid was van
de bosschen. (Ik zag) Veel rotsen, bosschen, soms
korenland, maar weinig met hooge boomen,
steden, kasteelen, ~~landhuizen~~ ontmoet zeldzaam.
Het keizerlijk slot Sekö op een eilandje
in het binnen van de historische stad [illegible]
met eerbiedwekkende kerk aan den oever van
het binnenmeer waren bijna de eenige uitzonderingen
Op eenige punten zagen wij ook fraaije landhuizen.
Evenwel zijn deze provincien niet van de meest
bewoonde, ook zagen wij op de plaatsen waar wij aanleg-
den, eene talrijke schaar, en op onze wandel-
tochten zagen wij de boerenwoningen steeds verspreid
of in klein getal bijeen gebouwd. De landstreek
waren op enkele punten ~~zeer~~ mooi, maar verschei-
zeer uitsteekend. De ~~het~~ boomen ~~[illegible]~~ nog niet algemeen
groen haalde het nu reeds 6 juni niet.

In den loop van den 4e dag kwamen wij in de B. in-
en daar zagen wij tusschen een groot aantal rotsachtige
eilandjes, eigenaardig aan de Zee-kust. ~~[illegible]~~
Toen wij aan een van ~~deze~~ (het "Sangi" genaamd) aanlegden, om, als ge-
woonlijk een kleinen voorraad van blokken brand-
hout in te nemen van het stoomschip, namen
~~[illegible]~~ eenigen de gelegenheid waar, om eene kleine w-
andeling te maken. (dit eilandje) ~~bestaat~~, als de andere, van granit-
rotsen hier en daar met eenige aarde bedekt, en dan
met dennen en gras begroeid. Er wonen eenige lieden.
Het huis van een hunner vonden wij goed ingericht. Het
was van steen, bestaand uit twee vertrekken van hout
en kookgereedschappen en slaapplaats voorzien, zindelijk en orde-
lijk, in open schoorsteen stookte men groote kunste-
vuren. Kanten was goed welvarend en eenige [illegible]

De bewoners hadden kudden schapen en varkens.
...llen, kondigde een vrij overvloedig bestaan aan;
waartoe de verdiensten van het loodswezen
...nleiding geven.
eene vreemde vertooning ~~zeer merkwaardig~~ waren voor ons de groote klom..
~~.. de~~ haddang er dan wij als eilanden zagen drijven; zij staken hoog
...r het water uit, en leverden op eenigen afstand
...e fonage gezigt op ~~vertooning~~; juist zoo als men ze in de
...izen naar de noordpool ziet afgeteekend. Men
...dde ons, dat het eene groote zeldzaamheid is de-
Deze zee zoo laat te zien.
...traden wij door het Södertelje kanaal in het
Melar-meer, hetwelk men de vaart zeer schilder...
...achtig en met ~~majesteit~~ vertoont zich Stockholm
~~...~~ haar ~~het~~ tusschen de landhuizen en het schoone
...bouwde, die op de oevers en eilanden aan alle zijden, ne-
...rijen, te genieten pronken ~~vaarte~~.
Stockholm ~~deze hoofdstad~~ kende ik reeds uitmunt ~~met~~ lang verwijlen
...vindt in het midden der zeeën op het noordelijkste
...punt mijner reis verlangde te zijn. De verzameling de
...ons dus ook hier met die eerste ~~eene~~ algemeene, indruk ~~...~~ van de gedaan-
~~van Stockholm te verkrijgen~~. eene hoofdstad.
wordt dikwijls een der schoonste zoo met de
...steden van Europa genaamd. Deze naam
...dient zij wat hare ligging betreft; die is voortref-
...lijk. Het meer, waarvan ik sprak, de Melar, dat 46
...mijlen lang is en breed, vloeit met groote snelheid naar
...door eene engte naar de Oostzee, en aan deze engte
...de Stad gebouwd. Het midden, als het ware op een klein eiland
...het overige noordelijk en zuidelijk op de heuvelachtige
(en op menigte kleine eilanden)
...oevers, gedeeltelijk tegen of op rotsen en randen van het schoon
...gebouwde omtrek; overal water en lucht. Hier...

onderscheidt zich St. van andere hoofdste
wandelingen, lusthuizen, tuinen van al
soort vormen als een groot park dat ~~rondom~~ overal de stad omringt. Doch zoo
men prachtgebouwen, schoone straten
eene berekening van honderdduizenden
met al hare woelte en levendigheid, z
vindt men zich zeer bedrogen. Beha
kunstelijke het slot dat grootsch en levendig b
alle andere gebouwen uitsteekt eenige
~~openbare gestichten~~, (de schouwburg, zoo als) het rid
huis voor de kooplieden, dat ~~zoo~~ de
zoo wel wat inrigting ~~zoo wel~~ als uitwendig voorkom betreft
welligt ~~daar~~ geen ander overtreffen z
zoo is St. arm aan prachtgebouwen, bij
geene straten zijn schoon; en hoewel
steenen in dit land zoo overvloedig zij
kan men zich niet wel slechter gepl
veide straten voorstellen. Koppenh
is op vlakken grond gebouwd en w
minder schoon gelegen; maar scho
gebouwen en straten zijn er meer a
wonig. Inwoners telt Kopp. omgeveer
111 duizend. Stockh. naauwelijks 80 d.
De levendigheid is in de laatste mee
het eiland vereenigd x. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~. Beide noordsche hoofdste
den zijn met vele metalen standbeelde
versierd, waaronder enkele zeer
schoon zijn. Doch, zoo als gezegd, ik mo
~~mij~~ niet lang blijven en zelfs de feesten ter
gelegenheid van de onverwachte aankomst
keizer Nicolaas vermogten mij niet terug
houden. En hoe zonderling ik vooral

Langer by de hoofdstad bepalen, welke palen naar volgorde bekend is.

Ik had ~~van~~ nog om te ~~gaan~~ komen tot waar de zon niet ondergaat nog eenen afstand van ongeveer 240 uren af te leggen. Om in Zweden zulke reizen te maken, is een rytuig en een knecht onmisbaar ~~maar openbaar~~ en het was geen geringe zorg my daarvan te voorzien.+ Ik ~~zocht~~ poogde vergeefs te bekomen (eene) een knecht die ~~(ene)~~ vreemde taal kende maar de weinige van die soort welke men in Stockholm ~~te vinden~~ vindt, zyn ~~zoo~~ gewoon misbruik van de onkunde der reizigers te maken, zoo dat men er ~~zo~~ my niet genoeg tegen kan waarschuwen. Ik besloot dus een eerlyken vlytigen man, maar die geen woord anders dan Zweedsch verstond, tot reisknecht aan te nemen, en hierby heb ik my zeer wel bevonden. Zoo (toegerust) ondernam ik myne togt vyf dagen na dat ik in St. was aangekomen. Het was om 12 Juni

\+ Behalve het rytuig moet men ook tuigen voor de paarden hebben. Eene byzondere behoefte is nog het geld. Men moet zich voorzien van een grooten voorraad papieren geld ~~munt~~ byzonder van 8. 12. 16. 24. 32 sk. dat is 20. 30 40. 60. 80 centen, want Zweden en Noorwegen zyn welligt de eenige landen waar men niet met goud reizen kan. Voor als ik over de grenzen kwam moest ik byzonder Noorweegsch papier medenemen. Dit alles bedraagt een grooten stapel papier

~~Behalve~~ kaarten, reisboeken, (gedrukte) förbudssedlar (briefjes om door vooruit boden paarden te bestellen. Eindelyk eenige noodzakelyke levensbehoeften, byzonder wyn. Eenige aanbevelings ~~brieven van het noorden~~ ontving ik door de voorkomende vriendelykheid der heere van het Nederl. gezantschap ~~verschaft~~.

Tien dagen was ik onderweg tot aan het
noorden van de Bothnische zee, en ik zag vo
der Zweedsche provincien. 2 De weg loopt ste
op kleinen afstand of naby de zee.
1 Het zoude te lang zyn u de byzonderhede
die ik opmerkte omstandig mede te deele
daaronder liggen ook de kleine steden, waa
in elke provincie eene, als ~~hoofd en~~ handel
plaats, ~~ook~~ en zetel der regering. Ik vond
~~my~~ bevestigd dat de steden niet het merk
waardigste zyn in dit groote land: ~~De~~
~~grootste is~~. De aanzienlykste ~~die~~ op dezen weg is Gefle hoofdpl. v Gestrikland
en, na Gothenburg de voornaamste handel
Zy heeft slechts 8000 inwoners, en levert voor
den reiziger niets merkwaardigs op. Overal
heerscht dezelfde eenvoudige bouworde van
huizen die uit op elkander gelegde balken be-
staan, en die wat regelmatiger en mooi
zyn, naarmate de steden late door brand
zyn verwoest; want deze schrikkelyke
ramp maakt byna algemeen de voor-
naamste gebeurtenis ~~der~~ in de geschieden
dezer steden uit. Ik konde my by het zien
van het land meer en meer verklaren wa
om de steden zoo weinig ontwikkeling en be
lang bekomen, dingen behalve de geringe
uitbreiding van de fabrieken en handelingen
heid in dit land, de verstrooiing van de in
gezetenen, dat elk huisgezin doorgaans
een woont, dat elk huisgezin doorgaans
vaak zelf verwaardigt hetgeen men
elders in de steden koopt. Wanneer ge
20, 30 of meer uren van de steden ver
wyderd is, kan men niet wachten elke behoe

herwaarts gaan, en de Zweedsche landman leert dus ~~voor uit~~ zelf maken hetgeen hy anders in de stad koopen zoude. Dit nu geeft eene eigenaardige vaardigheid en be-kwaamheid aan het landvolk, waardoor het zeer boven dat in andere landen uitsteekt. Juist de afgescheidenheid bevordert hier eene beschaving welke den reiziger zeer aange-naam verrascht.

Men treft zelfs niet vele dorpen aan; meest (Kastalen) al kleine gehuchten en ~~zelfs~~ niet zelden ~~zyn~~ de wisselplaatsen welke twee drie of meer uren van elkander verwijderd zyn, niet eene enkele hofstede. De kerken zyn menig-talrygh; eenige van steen gebouwd zyn nog uit de katholieke tyden, de meeste andere zyn van hout. Daar de kerspelen zoo groot zyn, moeten vele landlieden van groote afstanden ter kerke komen somtyds tien ja twintig of nog meer uren ver. Evenwel verzuimen zy dit niet ligt. En om dit te kunnen doen begeven zy zich reeds des saterdags, sommige des vrydags op weg, en by de kerk staan een aantal houten opgebouwde kerkhuizen genaamd waarin zy den nacht doorbrengen en hunne zondagsche kleederen achter laten; zonder dat zy gestolen worden. deze kerkhuizen (kyrkostugor) zyn in de week verlaten; en by de kerk woont doorgaans alleen de predikant en de koster. De kerkhuizen dienen zoms ook voor bruiloften doodmalen en wekelyks voor gezelschappelyke byeenkomsten waarop deze landbewoners te meer prys stellen

dewyl anderszins omgang voor hen zoo moeg-
lyk is.

Het niet uit een wonen heeft nog een ander
gevolg, dat men zoo zeldzaam vuilga-
ren ontmoet. De Zweedsche boer ~~[illegible]~~
ryd altyd te paard of ~~wagen~~ met zyn
karretje; en zelfs vrouwen en kinderen zyn
met het gebruik van paarden volkomen
vertrouwd.

Daar het reizen hier eene zeldzaamheid
is, maakt het houden van herbergen bijna geen
eigen beroep uit. Het is veeleer eene ver-
plichting aan zekere landhoeven verbon-
den, om de vreemdelingen te ontvangen
en hun paarden te bezorgen, welke
ieder op zyne beurt daartoe moet leve-
ren. Het zyn dus gewoone landlieden by
welke de reiziger zich ophoudt ~~[illegible]~~, en waar
hy somtyds zeer goed, somtyds ook
zeer armelyk, byna altyd ten uiterste
goedkoop, ontvangen wordt. Wanneer
men langzaam reist en zich den kleine
uitstappen kan veroorloven, om de geeste-
lyken te bezoeken, wordt men byna zon-
der uitzondering met uitsteekende gast-
vryheid ~~opgenomen~~. Hiervan vindt
men onderanderen in de reis van Schubert
zoo menigvuldig melding gemaakt; en
ik heb ondervonden dat dit werkelyk zoo is.
Op een zee reiziger heeft dit een zoo aangenamen
indruk gemaakt, dat hy wel er veel
goeds van de Zweeden te zeggen weet, hy
echter de landspraak, waar my voorkomt,

a 2727 #

5.3.77.d.